

**UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

TJAŠA TURŠIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Študijski program: Socialna pedagogika

Agresivni otrok in njegova sprejetost v vrtcu
DIPLOMSKO DELO

Mentorica: prof. dr. Alenka Kobolt

Somentor: prof. dr. Tomaž Vec

Kandidatka: Tjaša Turšič

Ljubljana, junij, 2011

*Na svetu si, da gledaš sonce.
Na svetu si, da greš za soncem.
Na svetu si, da sam si sonce
in da iz sveta odganjaš – sence.*

(Tone Pavček)

ZAHVALA

*Hvala vsem, ki ste pomagali pri izdelavi mojega
diplomskega dela.*

*Hvala mentorici dr. Alenki Kobolt in somentorju dr.
Tomazu Vecu za strokovno pomoč in usmerjanje ter nasvete
in spodbudne besede tekom procesa nastajanja diplomskega
dela.*

*Hvala Petri Kmet, profesorici slovenščine in teologije, ki si je
vzela čas in lektorirala moje diplomsko delo.*

*Hvala tudi vsem mojim najbližjim, ki ste me v času študija
potrpežljivo podpirali.*

POVZETEK IN KLJUČNE BESEDE

Vsebina diplomskega dela je socialna umeščenosť in sprejetost agresivnega otroka v vrtcu. V teoretičnem delu najprej predstavim socialni razvoj predšolskega otroka, pri čemer poudarim temeljne oblike socialnega vedenja v obdobju zgodnjega otroštva kot so posnemanje, trma, socialni konflikti in prepiri ter oblikovanje socialnih skupin in prijateljstva med vrstniki. Obdobje zgodnjega otroštva je čas, ko se pričnejo oblikovati prva prijateljstva in s tem tudi priljubljenost oziroma neprikljubljenost določenih otrok v skupini. Avtorji (npr. Shapiro 1999; Papalia Wendoks Olds Duskin, Feldman, 2003; Warden in Christie, 2001; Zupančič in Kavčič, 2007) pravijo, da so neprikljubljeni tisti otroci, ki veljajo za egocentrične, agresivne in razdiralne. V nadaljevanju teoretičnega dela predstavim različna pojmovanja agresivnosti na splošno ter vzroke in značilnosti agresivnega vedenja pri predšolskih otrocih. Večina avtorjev meni (npr. Lamovec, 1978; Žužul, 1989), da je agresivnost vedenje, katerega cilj je povzročiti škodo drugi osebi, bitju ali predmetu. Otroci, ki veljajo za pretirano agresivne, imajo nizko samopodobo, so neprilagodljivi, razdiralni, imajo nizek prag strpnosti in težave v socialni integraciji, poleg tega pa so zaradi svojega asocialnega vedenja moteči tako za vrstnike kot tudi za odrasle (Greene, 1999; Redl in Winemann, 1984; Mikuš Kos, 1991).

V empiričnem delu, s pomočjo etnografske študije primera, za katero je značilno opazovanje z udeležbo podprto z intervjujem, raziskovalec pa je aktivno udeležen (sodeluje) v raziskovalni situaciji (Sagadin, 1991: 466), raziščem, katere vedenjske značilnosti se odražajo pri agresivnem otroku v vrtcu, kako ga sprejemajo vrstniki v skupini in kako ga sprejemata njegova vzgojiteljica in pomočnica vzgojiteljice. Študija primera je pokazala, da je agresivni otrok tako med vrstniki kot tudi med strokovnima delavkama slabo sprejet oziroma zavrnjen.

Ključne besede: agresivnost, predšolski otrok, socialna sprejetost, strokovna delavka, vrtec, študija primera

SUMMARY AND KEY WORDS

The key content of this undergraduate thesis is the social integration and acceptance of an aggressive child in kindergarten. In the theoretical part I present the social development of a preschool child, focus on the main forms of social behaviour during early childhood such as imitation, stubbornness, social conflicts, arguments, forming of social groups and friendship among peers. Children start to make first friends during the time of early childhood and this consequently defines the child's feelings either of being popular or unpopular in a certain group. Authors (for example Shapiro 1999; Papalia Wendoks Olds Duskin, Feldman, 2003; Warden in Christie, 2001; Zupančič in Kavčič, 2007) have written that egocentric, aggressive and disruptive children are considered unpopular among peers. The second theme of the theoretical part is aggression, different definitions of aggression, causes for aggression and the features of aggressive behaviour in the period of the preschool development. The majority of authors believe (for example Lamovec, 1978; Žužul, 1989) that aggression is behaviour with the intent to cause harm to another human, organisms or objects. Children that are considered aggressive usually have bad self-image, problems in adaption, low level of tolerance, problems with social integration and show destructive behaviour. Considering all these traits their asocial behaviour is disruptive for their peers as well as for adults (Greene, 1999; Redl in Winemann, 1984; Mikuš Kos, 1991).

The empirical part, consist of the case study presentation, where I explore which behavioural features expresses in aggressive child in the kindergarten and how is he accepted by his peers and workers- educators. All this was done throught ethnographic case study where I actively observed and interacted with a specific aggressive child and conducted two interviews with his educators.

Keywords: aggression, preschool child, social acceptance, educator – child care worker, kindergarten, case study

KAZALO

I. UVOD	3
II. TEORETIČNI DEL	5
1 SOCIALNI RAZVOJ V PREDŠOLSKEM OBDOBJU	5
1.1 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA SOCIALNI RAZVOJ V PREDŠOLSKEM OBDOBJU	6
1.2 OBLIKE SOCIALNEGA VEDENJA V PREDŠOLSKEM OBDOBJU	7
1.2.1 POSNEMANJE	7
1.2.2 TRMA	7
1.2.3 SOCIALNI KONFLIKTI IN PREPIRI	8
1.2.4 SOCIALNE SKUPINE IN SPREJETOST V SKUPINI	9
1.2.5 VODSTVO	12
1.2.6 PRIJATELJSTVO	13
1.3 SOCIALNA KOMPETENTNOST OTROK V PREDŠOLSKEM OBDOBJU	14
2 PREDŠOLSKI OTROK IN MOTNJE VEDENJA	16
2.1 VAROVALNI DEJAVNIKI IN DEJAVNIKI TVEGANJA	19
3 AGRESIVNOST	22
3.1 POJEM AGRESIVNOSTI IN NJENE OPREDELITVE	22
3.1.1 INSTINKTIVISTIČNI MODEL AGRESIVNOSTI	25
3.1.2 MODEL FRUSTRACIJSKE AGRESIVNOSTI	26
3.1.3 SOCIALNO UČENJE AGRESIVNEGA VEDENJA	26
3.1.4 INTERAKTIVNI MODEL RAZUMEVANJA AGRESIJE	29
3.2 AGRESIVNOST OTROK V PREDŠOLSKEM OBDOBJU	30
3.2.1 VZROKI IN SPROŽILNI DEJAVNIKI AGRESIVNEGA VEDENJA PRI PREDŠOLSKEM OTROKU	31
3.2.1.1 Biološki dejavniki in dejavniki okolja	32
3.2.1.2 Telesno neugodje	32
3.2.1.3 Frustracija	32
3.2.1.4 Zbujanje pozornosti	33
3.2.1.5 Ljubosumnost	33
3.2.1.6 Zgled odrasle osebe	33
3.2.1.7 Napeti odnosi v družini	34
3.2.1.8 Kaznovanje	35
3.2.2 VZORCI VEDENJ OTROK, KI SE VEDEJO AGRESIVNO	36
3.2.3 AGRESIVNI OTROK IN STROKOVNI DELAVEC V VRTCU	38
3.2.3.1 Paradigma konfliktnega kroga	39
III. EMPIRIČNI DEL	42
1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA	42
2 CILJI	43

4	<u>RAZISKOVALNA METODA</u>	43
4.1	VZOREC	44
4.2	PRIPOMOČKI	44
4.3	POSTOPEK ZBIRANJA IN OBDELAVE PODATKOV	45
4.3.1	INTERVJU	45
4.3.2	OPAZOVANJE	46
5	<u>REZULTATI IN INTERPRETACIJA REZULTATOV INTERVJUJEV</u>	47
5.1	ANALIZA VSEBINE INTERVJUJA Z VZGOJITELJICO	47
5.1.1	ODNOSNO KODIRANJE	55
5.2	ANALIZA VSEBINE INTERVJUJA S POMOČNICO VZGOJITELJICE	55
5.2.1	ODNOSNO KODIRANJE	65
5.3	UTEMELJENA TEORIJA- UNIVERZALNA ZGODBA	65
6	<u>REZULTATI IN INTERPRETACIJA REZULTATOV OPAZOVANJA</u>	70
6.1	ODNOSNO KODIRANJE	79
6.2	UTEMELJENA TEORIJA	80
7	<u>ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA</u>	83
8	<u>INTEGRIRANA SPOZNAVANJA TEORETIČNEGA IN EMPIRIČNEGA DELA</u>	86
	<u>IV. ZAKLJUČEK</u>	90
	<u>V. VIRI IN LITERATURA</u>	93
	<u>VI. PRILOGE</u>	97
	<u>PRILOGA 1: PREPIS PRVEGA INTERVJUJA (INTERVJU Z VZGOJITELJICO)</u>	97
	<u>PRILOGA 2: PREPIS DRUGEGA INTERVJUJA (INTERVJU S POMOČNICO VZGOJITELJICE)</u>	103
	<u>PRILOGA 3: ANEKDOTSKI ZAPISI OPAZOVANJA</u>	110

I. UVOD

Agresivno vedenje je tisto vedenje, ki velja za nesprejemljivo tako pri otrocih kot tudi pri odraslih. Vsak izmed nas je že kdaj občutil agresivnost na lastni koži bodisi v otroštvu bodisi kasneje v življenju. »Agresivnost je ena izmed neasertivnih vlog (neasertivnost je izraz nesamozavesti, agresivnosti oziroma pasivnosti ter pomanjkanja sočutja do drugih ljudi). Gre za refleksno napadalno vedenje, ki ga naši arhaični možgani ukažejo, kadar se čutimo ogrožene, pritisnjene ob zid, ko izhod ni mogoč. Tako ostane samo ena možnost: preživeli bomo mi ali pa naš napadalec in znajdemo se sredi boja za preživetje, »struggle of life«, kot ga je opisal Konrad Lenz in je osnova naravni selekciji« (Chalvin, 2004: 44). Agresivnost je torej del človeške narave, katere oblika se je skozi leta in tisočletja spreminjala. Zahvaljujoč socializaciji je postajala vse manj divja in nepremišljena. Kljub vsemu pa agresivnost nima le negativnega prizvoka. V določeni meri je celo potrebna. Potrebna je predvsem pri malčkih, ko iščejo sami sebe in hkrati zavestno preizkušajo meje odraslih in njihovo reagiranje ob določenih situacijah. Prvi znaki agresije se pojavijo že takrat, ko malček želi zadovoljiti svoje osnovne fiziološke in psihološke potrebe. Agresija je prisotna tudi ob otrokovem vstopu v vrtec. Takrat se prvič sreča s skupino vrstnikov in vsak izmed njih se, tako kot on sam, bori za svoj prostor v igralnici. Slej ko prej bo ta otrok porinil ali ugriznil vrstnika le za to, da si izbori svojo igračo ali svoj teritorij, ki ga hoče. Na takšen način se otrok nauči boriti, oblikuje pa se tudi njegova samopodoba (Papalia, Wendoks Olds, Duskin Feldman, 2003).

V obdobju otrokove socializacije je torej agresivno vedenje povsem naraven pojav, saj je določena mera agresivnosti potrebna, če hoče doseči tisto, kar si želi. Izboriti si mora namreč položaj v skupini. Tekom odraščanja stopnja fizične agresivnosti upada, le to pa zamenja verbalna agresivnost. Ta pride do izraza takrat, ko med vrstniki nastanejo konflikti in se med seboj sporečejo.

Med zdravo in nezdravo mero agresivnosti obstaja meja. Meja je tam, kjer pričnemo z agresivnim vedenjem škodovati sebi in drugim. Tudi otrok, ki je pogosto pretirano agresiven, s tem vedenjem škoduje sebi in drugim. Sodobna psihologija pravi, da za takšno vedenje otrok ni kriv sam, pač pa je za njegovo vedenje krivo okolje, v katerem odrašča. Torej, če otrok odrašča v disfunkcionalni družini, lahko pričakujemo, da bo prej razvil agresivno vedenje, ki lahko vodi tudi do asocialnega vedenja (Harris, 2007). Pri razvoju asocialnega vedenja je torej potrebno upoštevati tako otrokovo okolje, v katerem živi, kot tudi njegove temperamentne značilnosti. Najpomembnejše pri otrokovih vedenjskih in čustvenih motnjah

pa je, da jih pričnemo odkrivati že dovolj zgodaj. Mnoge otrokove motnje lahko zaznamo že v njegovem predšolskem obdobju. Greene (1999) pravi, da je potrebno dati poudarek na delu z mlajšimi otroki, saj je najprimernejši čas za pomoč takrat, ko je vez med otrokom in njegovimi starši še močna. V kasnejših letih, ko prične vez med otrokom in straši izgubljati svojo moč in se prične krepiti vez med otrokom in njegovimi sošolci in prijatelji, je veliko težje najti stik z njim. Tudi jezik, ki ga uporabljamo pri razgovoru s petnajstletnikom, je drugačen kot pri štiriletnem otroku, le poudarek na razvijanju spretnosti in sposobnosti, ki so otroku potrebne, da bo bolj prilagodljiv in da bo lažje obvladoval frustracije, ostane enak. Katere so tisti osebne sposobnosti, ki jih moramo naučiti otroka, pa je seveda odvisno od vsakega posameznega otroka, ne glede na leta.

Diplomsko delo ravno zato temelji na študiji primera predšolskega otroka, saj se zavedam pomena zgodnjega odkrivanja otrokove motnje in dejstva, da je potrebno otroku pomagati takrat, ko se še razvija in oblikuje svojo samopodobo. Predšolsko obdobje je eno izmed najbolj primernih za odkrivanje in pomoč otroku pri njegovih težavah, saj je otrok v izjemnem razvojnem razmahu, ki ga podpira predvsem otrokova prosta igra. Kasneje, ko je že v šoli, se vse preveč poudarja izobraževanje, učitelji imajo pogosto pred očmi le dejstvo, da je potrebno izpolniti učni načrt, tako otroci s težavami ostajajo zadaj in šepajo za tistimi, ki so uspešni in nimajo izrazitih vedenjskih in čustvenih težav. Poleg tega se, po besedah avtorice Harris (2007), v obdobju srednjega otroštva otroci dokončno socializirajo in v njihovih osebnostih se pričnejo dogajati praviloma trajne spremembe.

Otrok, ki velja za asocialnega oziroma agresivnega, pa nima težav le pri dejavnostih, ki potekajo v vzgojno-izobraževalnih institucijah, pač pa ima zaradi svojega motečega vedenja težave tudi v medosebnih odnosih tako z vrstniki kot tudi s pedagoškim osebjem. Agresivni otrok s svojim obnašanjem in značilnostmi vpliva na skupino, prav tako pa tudi skupina s svojimi značilnostmi in navadami, svojimi pravili in normami vpliva na posameznika. Vpliva na njegovo razmišljanje, obnašanje in predstavo o samem sebi. Dejstvo, ali je otrok sprejet ali nesprejet v skupini vrstnikov, trajno zaznamuje njegovo osebnost. Otroci, ki so nepriljubljeni v vrstniški skupini, zelo težko premagajo to oviro tudi kasneje v življenju.

Kje je mesto agresivnega otroka med vrstniki v vrtcu? Kako se vede, ko je v interakciji z njimi? Kakšen je njegov odnos z vzgojiteljico ter pomočnico vzgojiteljice? To so ključna vprašanja, ki jih, s pomočjo različnih virov in literature ter študijo primera, raziščem v svojem diplomskem delu.

II. TEORETIČNI DEL

1 SOCIALNI RAZVOJ V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

Socialni razvoj otroka se prične ob rojstvu, in sicer v okolju, v katerem otrok odrašča, najpogosteje je to družina. »Proces socializacije je zapleten in raznovrsten. V njem se posameznik uči spoznavati svoje družbeno okolje; že od samega začetka se uči razumevati zahteve svojega okolja ter ustrezno odgovarjati nanje. V tem procesu posameznik usvaja norme in pravila, ki veljajo v njegovi družbi in kulturi in jih postopno sprejme za svoje, jih tako rekoč asimilira ali internalizira (ponotranji)« (Musek, 1994: 12). Harris (2007) pravi, da predšolski otrok doživlja procese socializacije podzavestno in za vse življenje. Nauči se vesti tako, kakor se v njegovi družbi vedejo vrstniki njegove starosti in istega spola. Socializacija je proces prilagajanja vedenja drugim članom socialne kategorije. Otroci se torej po njenem mnenju ne identificirajo s starši, saj ti niso podobni njim, pač pa se identificirajo s svojimi vrstniki – skupino drugih, njim podobnih in na takšen način sprejmejo družbene norme.

Po besedah Warden in Christie (2001) je Piagetova teorija o razvoju otrokovega zavedanja utemeljena na mnogih klasičnih eksperimentih in trdi, da se otrokovo mišljenje postopoma socializira okoli sedmega leta starosti; pred to starostjo pa otroci le stežka razumejo perspektivo drugih. Vendar pa to ne pomeni, da otroci nasploh ne morejo razumeti perspektive drugega. Pri otroku se zelo zgodaj pojavi želja po kontroliranju vedenja ali psihičnih stanj drugih ljudi in po manipuliranju z njimi. Pri otrokovih osemnajstih mesecih starosti ali celo prej lahko v interakciji starši – otrok opazimo začetno obliko draženja in otrokov namen je jasen – izzvati reakcijo staršev. Tudi draženje, pretvarjanje, prevare in ohranjanje skupnih skrivnosti so oblike socialnega vedenja, ki so bolj ali manj odvisne od stopnje zavedanja različnih psihičnih stanj udeležencev. V igrah draženja in pretvarjanja se otroci naučijo predstavljati namišljeno realnost. Z igro poskušajo prepričati ljudi v svoji okolici, da bi jim verjeli.

Tudi Musek (1993) pravi, da se otrok, v interakciji s starši, počasi uči veščin in spretnosti za nadzorovanje lastnega vedenja v posameznih dejavnostih že od svojega prvega leta, zlasti pa po drugem letu starosti, ko se prične počasi zmanjševati potreba po starševski zaščiti. Starši imajo pomembno vlogo pri oblikovanju samokontrole, ki je pogoj, da otrok socialno sprejemljivo reagira, tudi ko staršev ni poleg njega. To pomeni, da ponotranji nadzorovanje

vedenja in prevzema vse več kontrole za svoje vedenje. Otrok tako usvaja socialno sprejemljive standarde, kako se obnašati, oblikuje pa se tudi njegova samopodoba: kaj je, kakšen je, kaj zna.

1.1 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA SOCIALNI RAZVOJ V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

Dejavnike, ki vplivajo na duševnost in razvoj vedenja, mišljenja, čustvenega odzivanja, praviloma delimo na tri velike skupine: dednost, okolje in lastna dejavnost. Dedne zasnove delujejo predvsem kot možnosti, kot potenciali, ki so zapisani v dednih ali genetskih programih. Od okolja in od naše lastne dejavnosti pa je odvisno, kako se bodo ti potenciali uresničili (Musek, 1997).

Toličič in Smiljanić (1979) predstavljata tri skupine dejavnikov, ki vplivajo na socialni razvoj otroka. To so okolje, družina in vrstniki.

Okolje. Pravilen socialni razvoj je odvisen od socialnega okolja, v katerem otrok živi. Tako v okolju obstajajo nekateri dejavniki, ki zelo pomembno vplivajo na otroka. Eden izmed njih je širši družbeni kontekst. Družba z oblikovanjem idealov in moralnih norm vpliva na oblikovanje stališč in nazorov posameznika (Toličič in Smiljanić, 1979).

Družina. Na otrokov socialni razvoj vplivajo tudi družina, predšolske ustanove oziroma šola in druge družbene institucije, v katere je vpleten otrok. Izmed vseh družbenih institucij pa ima v otroški dobi največji vpliv družina (Toličič in Smiljanić, 1979).

Vrstniki. Ključna dejavnost v otroški dobi je igra. Le-ta najpogosteje poteka med več otroci. Če otroci v predšolski dobi obiskujejo vzgojno varstveno ustanovo ali kako drugo pedagoško ustanovo, imajo več možnosti, da vzpostavijo stik z večjim številom sovrstnikov. Otroci, ki ostanejo le v okviru družine, lahko rečemo, da tega nimajo. Obiskovanje predšolskih vzgojnih ustanov ima torej velik pomen za socialni razvoj otroka. Otrok v taki ustanovi pridobi novo vrsto izkušenj o socialnih stikih, nauči se nadzorovati samega sebe, razsojati kaj je prav in kaj ni ter, prav v odnosih s prijatelji, živi življenje skupine in se posledično postopoma osvobaja okov egocentričnosti (Toličič in Smiljanić, 1979).

1.2 OBLIKE SOCIALNEGA VEDENJA V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

Majhen predšolski otrok oziroma malček je egocentričen, stiki z drugimi otroki so površni in kratkotrajni, prisotni so trma, jeza in ljubosumje, ki z odraščanjem postopoma izginjajo. Vzporedno s tem se prične pojavljati potreba po tekmovanju in izkazovanju. Kasneje, v obdobju zgodnjega otroštva, se pričnejo razvijati sodelovanje, prijateljstvo in družabnost (Durkin, 1995). Na podlagi razvojnih značilnosti predšolskega otroka bom v nadaljevanju predstavila bistvene elemente otrokovega socialnega vedenja v predšolskem obdobju.

1.2.1 POSNEMANJE

Je pomemben dejavnik otrokovega socialnega sodelovanja. Otrok že kot dojenček posnema gibe in zvoke, na takšen način pa se razvija tudi njegov govor. Vedno posnema gibe in dejavnosti, ki ga zanimajo, pri tem najpogosteje posnema dejavnosti, ki jih opravljajo osebe iz njegovega okolja. V zgodnjem otroštvu se zanima za razne dejavnosti, ki jih opravljajo odrasli in te posnema v igri. Tako, v procesu razvoja, postaja otrokova igra vedno bolj sestavljena. Otrok pa ne posnema samo dejavnosti, temveč tudi čustva, skrbi in medsebojne odnose med ljudmi (Toličič in Smiljanić, 1979). Zupančič in Justin (1991) pravita, da otroci posnemajo starše, vzgojitelje, druge odrasle osebe, najmočnejše pa posnemajo tiste otroke, s katerimi se istovetijo.

1.2.2 TRMA

»Otrokova trma sodi med pojavne oblike otrokovega obrambnega vedenja, ki jih psihologi označujejo s skupno oznako »otrokov negativizem«. Izraz se nanaša na otrokov negativni, tj. odklonilni zavrtni odnos do tistih pojavov, ki jih ne more sprejeti zato, ker ga ovirajo v njegovem razvoju. Največkrat gre za otrokov odgovor na preveč agresivno vzgojo ali na preveč nestrpna stališča, ki jih odrasli imajo do nekaterih oblik njegovega vedenja, ki so del povsem normalnega razvoja (...). Otroci nenadoma začnejo zavračati nekatere ustaljene dejavnosti, na primer oblačenje, hranjenje, umivanje in podobno. Trmasto se začno vesti tudi tedaj, ko so prisotne tuje osebe, kar starše spravlja v zadrego. Bolj ko se otrok čuti oviranega in omejevanega, izrazitejšje je njegovo »negativistično«, odklonilno vedenje« (Zupančič in Justin, 1991: 62-63).

Greene (1999) pravi, da so v tej fazi otroci zelo neprilagodljivi, trmasti in izrazito frustrirani. V tem obdobju pogosteje opažamo izbruhe togote. Tako otrok svoje želje (npr. po hrani in pijači) izrazi skozi togoto.

Prvi znaki trme se pokažejo že pri osemnajstih mesecih in se stopnjuje do tretjega ali četrtega leta. Pojav trme pri osemnajstih mesecih je povezan z razvojem otrokove samozavesti. Otrokova trmoglavost se od drugega leta dalje lahko stopnjuje in praviloma doseže vrhunec nekje med tretjim in šestim letom. Po šestem letu trmoglavost izgine, saj otrok spoznava, da je zanj bolje, če se vede v skladu s pravili in pričakovanji drugih. Ponovno se okrepi v puberteti. Trma se izraža na različne načine. Pri mlajših otrocih se izraža s fizičnim odporom. Tako otrok na primer ne dovoli, da mu obujejo čevlje, noče jesti, noče iti s starši v določeno smer. Drugo obliko javljanja trme predstavljajo otrokove verbalne reakcije. Te so značilne za starejše otroke (Toličič in Smiljanić, 1979).

Praper (1995) opisuje pretirano trmo. Ta presega običajno trmo, kakršno poznamo v razvoju med drugim in tretjim letom starosti in je nujno potrebna, da otrok izpelje proces separacije. Potegne se v četrto leto, v aktivni ali pasivni obliki. Aktivna oblika je podobna razvojno pogojeni trmi. Otrok zelo pogosto uporablja besede »ne«, »nočem« in »hočem«. Kadar se to vedenje utrdi in se ne izključi v običajni razvojni fazi, nakazuje držo opozicionalnosti, ki spremlja motnje v objektivnem odnosu. Pasivna trma je manj opazna. Otrok se na videz podreja, uboga, ne stori pa tistega, kar mu naročimo.

»Otroci prerastejo obdobje trme takrat, ko pričnejo postopoma razvijati sposobnosti za izražanje svojih želja in potreb na bolj sprejemljiv način, pripravljeni so se sprijazniti s tem, da se jim nekaj odreče in počakati na nagrado. Kadar gre dogajanje v nezaželeno smer, so sposobni preklopiti, poskušajo reševati probleme s premislekom in se premaknejo iz črno-bele optike. Začnejo ceniti tudi odtenke sivega v različnih situacijah« (Greene, 1999: 10).

1.2.3 SOCIALNI KONFLIKTI IN PREPIRI

Predšolski otroci iščejo stik z drugimi otroki, vendar stikov še ne morejo obdržati, saj še niso dovolj zreli za sodelovanje. Zato pride do pogostih spopadov, ki pa ne trajajo dolgo. Razlogi za spopade so različni. Do njih najpogosteje pride zaradi igre. Kasneje se otroci spet igrajo, kakor da se niso prepirali. Pri deklicah je manj spopadov kakor pri dečkih. Dečki pri spopadih bolj uporabljajo fizično silo, deklice pa bolj uporabljajo verbalna sredstva (Toličič in Smiljanić, 1979).

Mikuš Kos (1991) pravi, da konflikti med vrstniki vključujejo številne vedenjske pojave, ki sežejo od besednega zmerjanja, ponižanja, zasmehovanja, groženj, hudobnega opravljanja in klevet, podlosti, ki lahko škodujejo otroku, do različnih oblik telesnega obračunavanja. Vse to pa se lahko dogaja med enim otrokom in skupino ali med dvema sovražnima skupinama.

Praper (1995) razlaga, da so verbalni izbruhi jeze običajen pojav med drugim in tretjim letom, ko se otrok bori za samostojnost, kasneje pa se takšno vedenje pokaže pri otrocih, ki se čutijo manjvredne, zato po tej poti dosegajo kompenzacijo.

1.2.4 SOCIALNE SKUPINE IN SPREJETOST V SKUPINI

»Shajanje s skupino vrstnikov je pomembna razvojna naloga, ki lahko odločilno vpliva na otrokove odnose v mladostništvu in odraslosti« (Shapiro, 1999: 160).

Otroci od obdobja malčka dalje vedno več časa preživijo z drugim otroki in manj odraslimi, spreminja pa se tudi kakovost odnosov med vrstniki. Marjanovič Umek in Zupančič (2004) pravita, da v zgodnjem otroštvu razvijejo nove oblike socialnih interakcij in socialnih kompetentnosti, in sicer gre predvsem za razvoj sposobnosti komuniciranja, recipročnosti, empatije in skupnega reševanja problemov.

V prvem letu življenja vzpostavljajo otroci stik samo z enim otrokom naenkrat. Četudi je skupaj več otrok, obstaja stik le med dvema otrokoma. V drugem letu življenja se družijo po trije otroci (Toličič in Smiljanić, 1979).

Brž ko se otrok nauči sklepati posamična prijateljstva, je sposobnost, da se pridruži in sodeluje v istospolni skupini vrstnikov naslednji steber, ki ga potrebuje za gradnjo zdravih družbenih odnosov. Tri- in štiriletni otroci se radi motajo okoli skupin drugih otrok. Sprva se igrajo z vrstniki obeh spolov, a pri četrtem ali petem letu se začnejo postopoma nagibati k istospolnim skupinam (Shapiro, 1999).

»Starejši predšolski otroci se z vrstniki več neposredno pogovarjajo kot mlajši in z rabo govora lažje dosegajo svoje socialne cilje (Levin in Rubin, 1983). Preseganje egocentrizma, ki se kaže v razvoju čustvene in socialne empatije, razumevanje sebe in drugih v razvoju teorije uma je pogoj za razvoj socialnih interakcij med vrstniki. Za otroke v zgodnjem otroštvu je značilno, da so praviloma že prešli egocentrično stopnjo in so na stopnji prave empatije (Harris, 1989). Njihova empatija se nanaša na večje število čustev, vključno s sestavljenimi čustvi. Počutja drugih razumejo tudi, če jih ne izražajo neposredno s svojim vedenjem (Papalia, Olds in Fedman, 1989)« (Marjanovič Umek in Zupančič, 2004: 365).

Toličič in Smiljanić (1979) pravita, da pri druženju nastajajo različni socialni odnosi. Včasih so enakopravni, včasih gre za odnos podrejenosti ali dominantnosti. Najdemo otroke, ki drugim v družbi ne nudijo ničesar, od njih pa pričakujejo vse. So tudi takšni, ki nudijo vse in ničesar od njih ne pričakujejo. Prvi tip je pogostejši. Otrok se pod vplivom vzgoje nauči, da se mora žrtvovati za druge. Drugi tip je redkejši. V prezgodnjem in nepričakovanem altruizmu se pogosto skriva otrokova želja, da bi si »kupil« prijatelje. Mnogi problematični otroci so v resnici zelo osamljeni. Imajo vtis, da niso zaželeni niti koristni in da jih nihče ne mara. Otrokov občutek, da je zaželen v družini in med prijatelji, je zelo pomemben pri oblikovanju osebnosti.

»Bowbly je ugotavljal od česa je odvisna priljubljenost otrok v skupini. Ugotovil je, da na socialno sprejetost otrok vplivajo: socialni status staršev (višji ko je socialni status, bolj je otrok priljubljen), otrokova inteligentnost in število otrok v družini. Njegova raziskava kaže, do so največkrat izbrani tisti otroci, ki so iz družine z več otroki, najmanjkrat pa tisti, ki so edinčki« (Tolčič in Smiljanić, 1979: 89).

Rubin (1998; po Papalia, Wendoks Olds, Duskin Feldman, 2003) pravi, da vzgojni slogi in navade lahko vplivajo na otrokove odnose z vrstniki. Priljubljeni otroci imajo po navadi topel in dober odnos z materjo in z očetom. Njihovi starši so večinoma avtoritativni, otroci so asertivni in znajo sodelovati. Otroci, ki niso varno navezani in imajo zelo stroge starše, ki jih zanemarjajo, so depresivni ali imajo težave v zakonu, lahko razvijejo neprijetne družabne in čustvene vzorce; zato pri njih obstaja večja verjetnost, da jih bodo vrstniki zavrnil.

Rubin (2000; po Zupančič, Gril, Kavčič, 2001) pravi, da je agresivnost pogosto glavni vzrok zavrtnosti otrok v predšolskih skupinah. Prezrti otroci se igrajo na kognitivno manj zrele načine, izražajo večji delež egocentričnega govora, so bolj socialno zavrti in plahi kot ostali.

Mikuš Kos (1991) pravi, da so priljubljeni tisti otroci, ki imajo sposobnost razumevanja, doživljanja drugih in vživljanja v druge, sposobnost sodelovanja v skupnih nalogah, sposobnost obvladovanja sovražnih in agresivnih nagnjen in socialno inteligentnost. Neprijetni pa tisti, ki veljajo za nezrele (zaradi pogostejšega joka, iskanja zaščite pri odraslih, otročjega načina govora), nesposobne za sodelovanje (ni sposoben sodelovanja z vrstniki na primer pri igri), razdiralne (ne samo, da otrok noče sodelovati z vrstniki, pač pa deluje celo v nasprotni smeri in tako prinaša v skupino razdor), agresivne (agresiven otrok vnaša napetost med vrstnike, hitro udari, druženje z njim je neprijetno) ali pa imajo slabo sposobnost prenašanja porazov in negativno reagirajo na poraz (zapustijo igro, pričnejo jokati, zmerjati in pretepati).

Toličič in Smiljanič (1979) pravita, da niso priljubljeni tisti otroci, ki se ne brigajo za potrebe drugih, in tisti, ki so napadalni do drugih. Otroci ne marajo vrstnikov, ki se obnašajo, kot da bi bili več vredni, in tistih, ki žalijo in ponižujejo druge. Poleg tega ne marajo onih, ki kakorkoli škodujejo drugim ali povzročajo neprijetnosti posameznikom ali skupini kot celoti. Priljubljeni pa so tisti otroci, ki spoštujejo lastnino svojih prijateljev, so družabni in se radi pogovarjajo.

Smith in Cowie (1993) poročata, da je za priljubljene in dobro prilagojene otroke znana specifična agresivnost - pojavlja se le v tistih okoliščinah, ki povzročajo frustriranost pri otroku. Za zavrjnene otroke pa so značilne ostale oblike agresivnosti, zlasti nadlegovanje (nevzpodbujena agresivnost), ki se pojavi brez neposrednega sprožilca in otroku ne prinese ničesar oprijemljivega, pač pa se zdi, da je nagrada za agresivno dejanje reakcija žrtve. Nekateri otroci, ki so precej agresivni, niso priljubljeni. Gre za kontroverzne otroke, ki očitno uporabljajo agresivnost kot način za doseganje svojega položaja v skupini.

Priljubljeni otroci so sociabilni, prijateljski in sodelovalni, uspešneje rešujejo socialne probleme, se učinkovito pogajajo z vrstniki in so jim v podporo (Erwin 1993; po Durkin, 1995).

Zavrjnjeni otroci so bolj antagonistični in kritični do vrstnikov, pogosto jim pripisujejo sovražne težnje, nagnjeni so k hiperaktivnosti, izražajo vse oblike agresivnostjo, več časa se igrajo sami in se počutijo bolj osamljene kot otroci iz drugih skupin (Shantz, 1986).

»Izločenost iz skupine vrstnikov spada med najbolj boleče življenjske izkušnje. Odrasli, ki jih povprašajo, naj ocenijo svoje otroštvo kot »srečno« ali »nesrečno«, najpogosteje navajajo kot enega najodločnejših dejavnikov sprejem pri vrstnikih ali njihovo zavrnitev« (Shapiro, 1999: 152). Otroke, ki se težka vključijo v skupine vrstnikov, bi na splošno razdelili v dve vrsti: tiste, ki so zavrjnjeni zaradi okolja, a jih skupina v obdobju enega leta le sprejme, in tiste, ki so zavrjnjeni zaradi nekakšne »značajske drugačnosti« in so deležni zavrnitve, ki traja dlje od enega leta. Otroke, zavrjnene zaradi okolja, vrstniki po navadi zaznavajo kot obrobneže, ker prihajajo iz drugačnega okolja, začasno zavračanje pa je lahko posledica telesne ali kulturne drugačnosti. Po letu dni se takšni otroci asimilirajo in njihova drugačnost je pogosto sprejeta kot odlika (prav tam, 1999).

Razlike med otroki različnih vrstniških položajev se kažejo tudi pri njihovem vključevanju v vsakdanje skupinske dejavnosti. Priljubljeni otroci samozavestno pristopijo in vprašajo ali se smejo pridružiti skupini, ki se že igra, in se veliko pogovarjajo z drugimi, zavrjnjeni izvajajo moteča dejanja (lahko se tudi zadržujejo ob robu skupine), se vsiljujejo v skupino ali

plenijo igralni material, medtem ko so prezrti otroci preprosto odmaknjeni od skupine (Dodge, Petit, McClaskey in Brown, 1996; po Durkin, 1995).

Za razliko od prezrtih otrok, ki so previdni in plašni v socialnih stikih ter imajo bolj neugodno mnenje o lastni kompetentnosti, je za zavrnjene zlasti značilno nenadzorovano izražanje sovražnih čustev do drugih in projekcija takšnih čustev v druge, medtem ko je njihovo mnenje o lastni kompetentnosti razmeroma ugodno in so deležni več socialne opore (imajo več prijateljev) kot prezrti otroci (Rubin, 2000; po Zupančič, Gril, Kavčič; 2001).

Shapiro (1999) pojasnjuje, da se otroci, odrinjeni zaradi zaznanih značajskih posebnosti, med odraščanjem pogosto umaknejo na skrajni rob svoje družbene skupine, zlasti če jim nihče ne pomaga. Tako je lahko deček, ki velja za napadalnega in razdiralnega, v kasnejših letih že opisan kot asocialen. Ko tak nasilni otrok telesno dozori, ga drugi otroci in tudi odrasli vidijo kot grožnjo. Odljuden in osamljen se predaja nasilnim in maščevalnim sanjarijam, lahko pa tudi najde skupino drugih mladostnikov s podobnimi nagnjenji k protidružbenim dejanjem. Za otroka, ki ga družba iz katerega koli razloga zavrača, je dvakrat do osemkrat verjetneje, da bo opustil srednjo šolo pred maturo, statistika pa kaže, da ima veliko več možnosti za aretacijo zaradi prestopkov in/ali zlorabe ali alkohola ali mamil.

1.2.5 VODSTVO

Že v zgodnjem otroštvu kažejo nekateri otroci pobudo v igri. Pripravljeni so drugim otrokom pokazati, kako se je treba igrati. Drugi se od njih učijo tako, da jih posnemajo. Posnemanje je zelo pomemben dejavnik pri vsakem sodelovanju, pri vodenju pa je tak dejavnik pobuda. Pri opazovanju otroških skupin je zelo lahko odkriti vodjo. Pri predšolskih otrocih je za vodja značilna inteligentnost, telesna razvitost, moč in spretnost. Zaradi teh lastnosti mu vrstniki sledijo. Navadno je pri predšolskih otrocih vodja malo starejši od tistih, ki mu sledijo. Deklice so zelo pogosto vodje dečkom in deklicam. V predšolskem obdobju poznamo dva tipa vodij: to so »surovež« in »diplomat«. Surovež uporablja silo, zato so mu nekateri otroci pokorni. Od njih zahteva popolno poslušnost. Če gre v svojem ravnanju predaleč, izgubi člane svoje skupine. Diplomat je vodja, ki mu sledi mnogo otrok. Svoje zahteve ustvarja na prožen način, tako da jih člani njegove skupine ne zapazijo (Toličič in Smiljanić, 1979).

1.2.6 PRIJATELJSTVO

Tako kot se razvijajo ljudje, se razvijajo tudi prijateljstva. Malčki se igrajo drug ob drugem, toda šele pri treh letih si pridobijo prijatelje. Skozi prijateljstva in sodelovanje z naključnimi vrstniki pri igri se otroci učijo sodelovati z drugimi. Spoznajo, da je prvi korak na poti k prijateljstvu biti sam dober prijatelj. Naučijo se reševati probleme v razmerjih, se postaviti v kožo drugega otroka, hkrati pa opazujejo različne modele vedenja. Spoznajo moralne vrednote in norme povezane s spolno vlogo ter vadijo vloge odraslega (Papalia, Wendoks Olds, Duskin Feldman, 2003).

Ob druženju z vrstniki se učijo tudi, kako med seboj komunicirati, da bi vzpostavili medsebojno razumevanje, ter kako priti do načel recipročnosti in odprte komunikacije. Eden od pomembnih elementov prijateljstva je tudi odločitev v nesoglasjih in reševanju konfliktov med posamezniki, kar vse je proces razvoja skozi celotno obdobje zgodnjega in srednjega otroštva (Corsaro in Eder, 1990; po Marjanovič Umek, Zupančič, Lešnik Musek, Fekonja., Kavčič, 2001).

Otroci, ki so zelo vešč pri sklepanju prijateljstev, imajo tako prednost pred vrstniki. Pomembne spretnosti pri tem so veščine komuniciranja, spretnosti prevzemanja vlog in empatija. Prav zato ne presenečajo ugotovitve, da so otroci, ki so popularni, uspešnejši v komuniciranju, njihova raven medosebnega razumevanja in čustvenega prevzemanja vlog je višja, občutljivejši so za potrebe drugih in na splošno izražajo več prosocialnega vedenja (Warden in Christie, 2001).

Tudi Ramsey in Lasquade (1996; po Papalia, Wendoks Olds, Duskin Feldman, 2003) pravita, da imajo predšolski otroci raje prosocialne vrstnike. Pogosto pa zavrnejo moteče, zahtevne, vsiljive ali agresivne otroke in se ne zmenijo za sramežljive, introvertirane ali neodločne.

Otroci, ki jim spodleti pri sklepanju prijateljstev in ki jih vrstniki zanemarjajo ali celo zavračajo, so pogosto vedenjsko problematični, priljubljeni otroci pa razvijejo spretnosti kooperativne igre in socialnega pogovora. Nepriljubljenim in iz skupine izločenim otrokom prav zaradi izločenosti primanjkuje vaje v socialnih interakcijah. Otroci, ki jih vrstniki zavračajo, v socialnih situacijah pogosteje reagirajo nekooperativno ali celo agresivno. Vzbujanje strahu, ki je pogosta oblika antisocialnega vedenja, je lahko na primer sredstvo socialne spretnosti in služi doseganju statusa v skupini. Vedno več je tudi podatkov o tem, da se antisocialni otroci spoprijateljijo z drugimi antisocialnimi otroki. Kakor koli, otroci, ki

kažejo spontano agresivnost ali otroci, ki so agresivni in jim tudi primanjkuje socialnih spretnosti, so po navadi pri vrstnikih nepriljubljeni (Warden in Christie, 2001).

Spoznali smo pglavitne značilnosti socialnega vedenja v predšolskem obdobju. Eden izmed bistvenih procesov v obdobju zgodnjega otroštva je, da se otrok uči navezovati stike in sodelovati z vrstniki v skupini ter izražati sebe na družbeno sprejemljiv način. Kako se to dogaja, pa je odvisno predvsem od zgloda otrokovih staršev, kasneje pa tudi od zgloda njemu pomembnih drugih. Ne smemo pa zanemariti tudi otrokovih temperamentnih značilnosti. Predvsem nanje se osredotočajo študije o socialni kompetentnosti. Zato bom v nadaljevanju, skozi pglavitne elemente pojma socialne kompetentnosti predšolskega otroka, predstavila njegov način prilagajanja in vedenja v skupini.

1.3 SOCIALNA KOMPETENTNOST OTROK V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

»Socialna kompetentnost je konstrukt, s katerim opisujemo socialno prilagajanje predšolskih otrok v vsakdanjem okolju. Nanaša se na otrokovo čustveno izražanje, ki ga opisujemo vzdolž dimenzij veselje – potrtost, zaupljivost – anksioznost in strpnost – jeza, na njegove interakcije z vrstniki, ki so opredeljene z dimenzijami socialno vključevanje – osamljenost, mirnost – agresivnost in prosocialnost – agresivnost, ter njegove interakcije z odraslimi, ki vključujejo dimenziji sodelovanje – nasprotovanje in samostojnost – odvisnost« (LaFreniere, Dumas, Zupančič, Gril in Kavčič, 2001; v Marjanovič Umek, Zupančič, Lešnik Musek, Fekonja, Kavčič, 2001: 50).

Otroci, pri katerih prevladujejo čustveni izrazi veselja, so običajno dobro razpoloženi, pogosto se smejiijo in so pripravljeni sodelovati v različnih vsakdanjih dejavnostih. Nasprotno za otroke, ki so pogosto potrti, velja da so pretežno negativno razpoloženi in jih je težko motivirati za razne dejavnosti. Zaupljivi otroci se v skupini vrstnikov počutijo varne, so radovedni, se dobro prilagajajo na nove ljudi in situacije ter so pri učenju in raziskovanju svojega okolja sproščeni. Za razmeroma anksiozne otroke je značilna nagnjenost k pretirani zaskrbljenosti, boječnosti in zadržanosti do novosti. Dimenzija strpnost – jeza opisuje otrokovo sposobnost učinkovitega spoprijemanja z izzivi in frustracijami. Otroci, ki kažejo visoko stopnjo strpnosti, so sposobni nadzorovati lastna negativna čustva, kar kaže na dobro sposobnost upoštevanja potreb in želj drugih. Nasprotno pa so otroci, pri katerih pogosto opazimo izražanje čustev jeze, razdražljivi in vzkipljivi ter imajo pogosto težave pri sprejemanju omejitev, ki jim jih postavijo odrasli. Otroci, ki so dobro vključeni v svojo

vrstniško skupino, so dejavni in priljubljeni. Razmeroma osamljeni otroci običajno ostajajo ločeni od svoje vrstniške skupine. Te otroke lahko drugi otroci aktivno zavračajo, pogosteje pa gre za posameznike, ki se ne odzivajo na povabila k skupnim dejavnostim. Dimenzija mirnost – agresivnost opisuje otrokove odnose z vrstniki v konfliktnih situacijah. Otroci, ki v takšnih situacijah ostajajo mirni, so v dobrih odnosih z vrstniki, saj običajno iščejo prosocialne rešitve sporov. Agresivni otroci pogosto škodijo drugim, jih tepejo ali ustrahujejo tudi brez provokacije ter so nagnjeni k uničevanju lastnine, npr. igrač. Otroci, ki jih lahko opišemo kot prosocialne, upoštevajo glediščno točko drugih ter so občutljivi za potrebe in želje drugih otrok. Razmeroma egoistični otroci so osredotočeni sami nase, pozorni so le na lastno glediščno točko, potrebe in želje ter težko sprejmejo dejstvo, da ne morejo biti neprestano v središču pozornosti (Marjanovič Umek, Zupančič, Lešnik Musek, Fekonja, Kavčič, 2001).

Vidmar in Zupančič (2007) sta v svoji raziskavi o socialni kompetentnosti otrok v predšolskem obdobju ugotovili, da se težave v socialnem prilagajanju lahko kažejo kot nizka socialna kompetentnost, pogosto vedenje ponotranjenja ali vedenje pozunanjenja, lahko pa se težave pri otrocih pojavljajo na več področjih hkrati. Tako se pri triletnikih pojavlja večji delež otrok, ki imajo motnje ponotranjenja (19,3 %), kot tistih, ki imajo motnje pozunanjenja (14,6 %). Ostali triletniki niso kazali nobenih težav (60,1 %). Pri štiriletnikih je imelo 7 % štiriletnikov težave ponotranjenja, 8,4 % pa motnje pozunanjenja, pri petletnikih pa je imelo 5,3 % otrok težave ponotranjenja, 6,5 % pa težave pozunanjenja. Odstotek težav v socialnem prilagajanju z leti obiskovanja vrtca upada in otroci postajajo vse bolj socialno kompetentni. Kljub vsemu pa so še vedno prisotni nasprotovanje v interakcijah z vzgojiteljicami, agresivnost in egoizem v vrstniški skupini ter izražanje jeze nasploh. Avtorici (prav tam) zaključujeta s spoznanjem, da s starostjo otrok socialna kompetentnost in socialna prilagodljivost le-teh narašča, upadajo pa težave pozunanjenja in ponotranjenja.

Rezultati študij na ameriških, kanadskih, francoskih in slovenskih predšolskih otrocih kažejo v socialni kompetentnosti nekatere razlike med spoloma. Deklice so glede na ocene, ki so jih dale njihove vzgojiteljice, bolj socialno kompetentne in uspešnejše pri socialnem prilagajanju kot dečki. Dečki večkrat izražajo čustva jeze ter so bolj agresivni, egoistični in nasprovalni kot deklice, torej izražajo več težav pozunanjenja kot deklice. Pri tem moramo poudariti, da so razlike med spoloma razmeroma majhne, saj pojasnjujejo do 6 % variance pri različnih dimenzijah socialne kompetentnosti. V stopnji izražanja ponotranjenja težav med spoloma ni pomembnih razlik (Marjanovič Umek, Zupančič, Lešnik Musek, Fekonja, Kavčič, 2001).

Vidmar in Zupančič (2007) ugotavljata, da vesele, zaupljive, strpne otroke, ki se vključujejo v vrstniško skupino, mirno rešujejo spore, so prosocialni, sodelujejo z odraslimi in so starosti primerno samostojni, navadno označujemo kot socialno kompetentne. Otroci, ki so razmeroma potrti, anksiozni, osamljeni v vrstniški skupini in starosti neprimerno odvisni od odraslih, izražajo vedenje ponotranjenja. Tisti, pri katerih razmeroma prevladujejo izražanje jeze, agresivnost in egoizem v odnosu do vrstnikov ter nasprotovanje odraslim, kažejo vedenje pozunanjenja. Obe vrsti se lahko z razvojem stopnjujeta v težave ponotranjenja oziroma pozunanjenja.

Tudi Lešnik in Marjanovič Umek (2005) potrjujeta, da se otroci, ki pretežno razvijejo vzorec jeze, agresivnosti, egoizma in nasprotovanja, razvijejo v smeri pozunanjenja težav. Slednje pa predstavlja dejavnik tveganja v razvoju vedenjskih težav. Otroci, ki izražajo več pozunanjenja težav, so ne glede na interaktivno situacijo med vrstniki v skupini v vrtcu bolj nezaželeni kot otroci, ki v manjši meri izražajo takšno obnašanje.

Otroci z izrazitim pozunanjenjem težav se hitro razjezijo, v odnosih z vrstniki so razmeroma agresivni in egoistični ter pogosto nasprotujejo avtoriteti odraslih. Ker bi njihovi izbruhi lahko poškodovali druge otroke, zahtevajo skorajda nenehen nadzor. V konfliktnih situacijah so osredotočeni le na lastno glediščno točko ter se neugodno odzivajo na utemeljevanje in sklepanje kompromisov. Pozunanjenje težav v predšolskem obdobju torej vključuje zlasti agresivnost, neposlušnost, napade trme in kljubovalnost (Webster-Stratton in Herbert, 1996; po Marjanovič Umek, Zupančič, Lešnik Musek, Fekonja, Kavčič, 2001).

Naj povzamem: otroci z izrazitim ponotranjenjem in otroci z izrazitim pozunanjenjem težav imajo najpogosteje težave pri vključevanju v vrstniške dejavnosti, pogosteje so zavrnjeni s strani vrstnikov in vzgojiteljic in prejmejo manj opore pri spoprijemanju z izzivi in težavami. Ti otroci na splošno veljajo za otroke z motnjami vedenja in čustvovanja.

2 PREDŠOLSKI OTROK IN MOTNJE VEDENJA

»Otroci, ki imajo težave, so redko tako moteči v skupini, da motijo delo, vendar njihove posebnosti prepoznamo, če jih poglobljeno opazujemo. Tako opazimo, da so nekateri depresivni, kar se izrazi z žalostjo, z zapiranjem vase, z neposlušnostjo, s pomanjkanjem koncentracije, z nezanimanjem za sodelovanje. Drugi se odzivajo regresivno (sesanje palca, otroška govorica, močenje postelje, pretirano navezovanje, jok, sanjarjenje, infantilno govorjenje). Njihovo znižano samospoštovanje se izraža z nesocialnimi vedenjskimi vzorci, s

prepiranjem, z agresivnostjo, z vzkipljivostjo, z zapiranjem vase, lahko tudi občutijo, da so ničvredni in v breme staršem. Lahko se zatekajo v namišljeno ali resnično bolezen ali se namerno poškodujejo, imajo psihosomatske motnje. Lahko so ranljivi in zelo občutljivi. Otrok ima težave, kadar vzbuja pozornost z agresivnostjo, eksplozivnim vedenjem, z jezo in razdiralnostjo« (Žnidaršič, 2004: 317).

Svetin Jakopič (2005) pravi, da vedenjske motnje spadajo med najtežje motnje v psihosocialnem razvoju otrok. O motnjah vedenja govorimo takrat, kadar je vedenje v nasprotju z normami in pričakovanji družbe oziroma socialnega okolja. Problematično vedenje je predvsem to, da je otrok vpet v cel kup začaranih krogov, ki vedenjske motnje utrjujejo in jih delajo »trdovratne«. Pri takem otroku je prizadeto njegovo celotno funkcioniranje, konflikti se pojavljajo na vseh življenjskih področjih.

Bečaj (2003) motnje vedenja opredeli kot disocialno vedenje, ki je lahko antisocialno in kot tako povzroči škodo drugim (npr. tatvina, fizična agresivnost, poškodovanje predmetov) ali asocialno, ki sicer ne povzroča škode drugim, kljub vsemu pa ni skladno z normami (npr. beganje od pouka, kajenje, laganje).

Tomori (2000) navaja značilnosti otrok z motnjami vedenja. Za njih so značilne nizka in ne zadovoljujoča samopodoba, nizka raven samospoštovanja in samozaupanja, impulzivnost, ekstravertiranost, nizka frustracijska toleranca, slabše sposobnosti za obvladovanje čustev, nesposobnost za vživljanje v čustva drugih, pomanjkanje občutja krivde ali obžalovanja ter nesposobnost za prevzemanje odgovornosti za svoje vedenje.

Tudi Bečaj (2003) predstavi glavne posebnosti otrok z motnjami vedenja: slab nadzor nad svojim vedenjem, nestrukturiranost (otrok ni sposoben temeljnega samostojnega načrtovanja in sledenja postavljenim ciljem), kratkotrajna motivacija (nesposobnost sledenja bolj odmaknjenim ciljem), čustveni izbruhi, težave na področju socialnega vedenja, ki so povezane zlasti s strahom pred zavrnitvijo (nesposobnost oziroma težave pri navezovanju stikov, lepljivost, nesposobnost uvidevanja potreb drugih, čakanja, odpovedovanja), negotovost vase, strah pred rivalitetnimi situacijami in neuspehom.

Tako kot Tomori (2000), tudi Bečaj (2003) pravi, da je poglobljena težava otrok z vedenjskimi motnjami slaba samopodoba, ki je skrita za predrznim in agresivnim vedenjem in je okolje zato ne prepozna.

»V odnosih z vrstniki so osredotočeni pretežno nase, na lastne potrebe in želje ter poskušajo biti neprestano v središču pozornosti. Pogosto se upirajo avtoriteti odraslih, kljubujejo predlogom, navodilom, zahtevam vzgojiteljic, neugodno se odzivajo na razumne utemeljitve omejitev in težko sprejemajo kompromise« (Zupančič in Kavčič, 2007: 94).

Vedenjske motnje nastanejo in se razvijajo pod vplivom mnogih dejavnikov. Batistič Zorec (2000: 96- 97) izpostavlja Bronfenbrennerjev ekološki model oziroma sistemski pristop, ki poudarja, da sta posameznikov razvoj in nastanek vedenjskih motenj odvisna od celotnega življenjskega sistema. Sestavlja ga več sistemov, ki jih grafično lahko prikažemo v obliki koncentričnih krogov. V središču, torej v prvem krogu, je otrok. Drugi krog predstavljajo mikrosistemi (družina, prijatelji, šola), tretji krog sestavljajo mezosistemi (vzajemne relacije med posameznimi mikrosistemi, na primer relacija med družino in šolo), četrti krog zajemajo ekosistemi (zaposlitev staršev in staršev prijateljev), najbolj oddaljen od otroka je zadnji krog, ki ga sestavljajo makrosistemi (ideologija, vrednote, kultura, vedenjski vzorci naroda, etnične skupine in socialnega razreda, ki ji otrok pripada).

Odnosi med posameznikom in njegovim okoljem so dinamični in potekajo večsmerno. V prvih letih življenja imajo na otroka največji vpliv straši in celoten družinski sistem, kasneje pa tudi druge osebe, institucije in podsistemi, v katere je vključen. Na razvoj pa vpliva tudi otrok sam, saj vpliva na svoje okolje in ga soustvarja. Sistemi so drug od drugega odvisni in v svojem delovanju medsebojno prepleteni. To pomeni, da se vplivi iz enega sistema odražajo v drugem sistemu in da se vplivi prenašajo z enega področja človekovega življenja in delovanja na drugega. Nekateri sistemi (npr. družina, šola) imajo večji vpliv kot drugi (Svetin Jakopič, 2005).

Mikuš Kos (1999) pojasnjuje delovanje začaranih krogov ali neprekinjenih verig. Avtorica pravi, da motnje v enem delu sistema vplivajo in prehajajo na vse ostale sisteme. Tako lahko na primer neuspeh v šoli vpliva na odnose med starši in otrokom. In obratno težave v družini vplivajo na otrokov neuspeh v šoli. Otrokovo nezadovoljstvo, ki je posledica dogajanja v družini in v šoli, se odraža tudi pri njegovih pritožbah in dejavnostih in druženju z vrstniki. Tako motnja prestopi iz sistema šole v sistem družine in v sistem prostega časa in vpliva na otrokovo duševno zdravje in njegov psihosocialni razvoj. Ker motnja v enem delu sistema vpliva na drugi del sistema, je potrebno pri pomoči otroku zajeti celoten življenjski sistem. Temu pravimo celostni pristop.

2.1 VAROVALNI DEJAVNIKI IN DEJAVNIKI TVEGANJA

V zgornjih odstavkih smo spoznali, kako hitro lahko otrok, zaradi svoje motnje, zdrsne v začarani krog in da je ključnega pomena presekati te - škodljive verige dogajanj in začarane kroge. Da bi bila pomoč otroku čim bolj učinkovita in celostna, je zelo dobro predhodno spoznati njegove varovalne dejavnike in dejavnike tveganja. »Koncept varovalnih dejavnikov in procesov odpira številne možnosti zaščite duševnega zdravja otroka, v čigar življenju so bili ali so v sedanjosti prisotni dejavniki tveganja, ki ogrožajo duševno zdravje« (Mikuš Kos, 1999: 26).

Med varovalne dejavnike uvrščamo tiste, ki pomagajo otroku iz frustracij. Vsak otrok ima različne varovalne dejavnike, ki so odvisni predvsem od njegove genetske opremljenosti, temperamenta, značajskih potez, socialnih spretnosti, pomembni pa so tudi dobri odnosi znotraj njegovega primarnega okolja (Mikuš Kos, 2001).

»Nasprotno pa lahko pri posameznikih močno vplivajo na njihov razvoj dejavniki tveganja, ki so lahko travmatska doživetja, kronično neugodne okoliščine bolezni« (Žnidaršič, 2004: 320).

Varovalni dejavniki in procesi v času kriz in stresnih situacij povečujejo otrokovo odpornost, ogrožajoči dejavniki in procesi pa so tisti, ki v tovrstnih situacijah povečujejo otrokovo ranljivost. Varovalne in ogrožajoče dejavnike najdemo v otroku, družini in v širšem okolju (Mikuš Kos, 1999).

V nadaljevanju bom predstavila varovalne in ogrožajoče dejavnike, kot jih opisuje Žnidaršič (2004: 319 - 321).

Varovalni dejavniki pri otroku: temperament kot ga ima lahko vzgojljiv otrok, dobre socialne sposobnosti (dobri odnosi z vrstniki, konstruktivno prispevanje k skupinskim dejavnostim, prevzemanje različnih vlog v skupini); sposobnost načrtovanja in postopnega izvajanja načrtovane dejavnosti, intelektualne sposobnosti (abstraktno razmišljanje, miselna prožnost, sposobnost preizkušanja različnih pristopov pri reševanju nalog v novih okoliščinah: aktivna naravnost in zaupanje, da lahko z lastnimi prizadevanji uravnava svoje življenje, ima vpliv nanj, dobra samopodoba.

Varovalni dejavniki v družini: dobri medsebojni odnosi med družinskimi člani, pozitiven emocionalen odnos med starši in otrokom; zanesljivost, varnost v odnosu do otroka, interes

zanj; prepoznavanje in upoštevanje njegovih potreb, reakcije na njegove potrebe; jasna pravila vedenja v družini, razvidno in utemeljeno omejevanje; učinkovitost starševske identifikacijske podobe; odprt razgovor o socialnih normah in vrednotah; možnost sodelovanja in sovplivanja, prevzemanje odgovornosti; stabilnost življenjskih pogojev; omogočanje otrokove avtonomije, potrjevanje njegovih sposobnosti.

Varovalni dejavniki v širšem okolju: dobri odnosi z vrstniki; vključenost v širšo socialno mrežo; spodbujanje otrokovih kognitivnih, emocionalnih in socialnih sposobnosti v druženju z drugimi v različnih situacijah in ob različnih stvareh; možnost uveljavljanja v prosocialnih skupinah; dobri odnosi z vzgojnim osebjem v instituciji; uspešnost pri aktivnostih v katere se otrok vključuje.

Dejavniki tveganja pri otroku: posebne motnje v biološkem in psihofizičnem razvoju; slaba prilagodljivost, pretežno neugodno razpoloženje; umik ob novostih; manjša odpornost, ranljivost; težave s koncentracijo; strah pred izražanjem lastne volje; slaba vodljivost; spreminjajoče se razpoloženje; pretirano ekstrovertiran ali introvertiran; burno čustveno odzivanje, impulzivnost, nepredvidljivost.

Dejavniki tveganja v družini: pomanjkanje topline v odnosih med straši in otroki, hladnost, brezbrižnost, prekomerno in neustrezno kaznovanje; omejevanje otrokove avtonomije; kaotično organiziranje življenja; pogojevanje starševske ljubezni; spori med odraslimi v družini; sovražnost do otroka ali zvrčanje krivde nanj; pomanjkljive, nerazvidne meje; starši kot neustrezen identifikacijski model; neustrezna kakovost vzgoje, prezaposlenost staršev.

Dejavniki tveganja v povezavi s širšim okoljem: kadar je družina v izolaciji ali se pogosto seli; konfliktni odnosi z vrstniki; oddaja otroka v drugo družino; življenjske okoliščine, ki predstavljajo nevarno psihosocialno situacijo.

Preko dejavnikov tveganja in varovalnih dejavnikov smo spoznali, da sta otrok s svojimi osebnostnimi in vedenjskimi značilnostmi ter njegovo neposredno okolje v katerem se giblje, močno povezana. Mikuš Kos (1999) pravi, da je otrokov razvoj odvisen od celotnega življenjskega sistema. Raziskave so pokazale, da šola, vrtec in druge institucije vplivajo na otrokov psihosocialni razvoj. Zato je pomembno, da tovrstne institucije s svojim delovanjem

pozitivno vplivajo na otroka. Pozitivni vplivi zunajšolskih okolij so pomembni predvsem za otroke iz neugodnih družinskih okolij in za otroke, ki jim družina ne more nuditi psihološke podpore in zaščite.

Kosmač (2007) pravi, da je prav za čustvene in vedenjske motnje, bolj kot za vse druge razvojne posebnosti pri otrocih, značilno, da so neločljivo povezane z okoljem, v katerem nastanejo.

Moteče vedenje otroka povzroča v okolju številne odklonilne ali kaznovalne reakcije, zaradi česar je otrok dodatno nemotiviran, da bi izboljšal svoje vedenje in ustregel okolju. Zaradi začaranega kroga se število neugodnih izkušenj z okoljem večja in utrjujejo se vzorci neustreznega vedenja, pri čemer igra pomembno vlogo otrokova neugodna podoba o sebi (Mikuš Kos, 1991).

Tudi Krajncan in Škoflek (2000: 168) pojasnjujeta preplet otrokovih notranjih vzgibov in dejavnikov okolja: »Vedenjske in osebnostne motnje so si od vseh razvojnih motenj, kot so motnje v duševnem razvoju, gluhoti, govorne motnje, slepota in gibalna oviranost, najmanj podobne oz. enotne. Bolj kot vse razvojne motnje imajo vedenjske motnje skoraj vsaka svoj specifični splet vzrokov za nastanek in patogeni razvoj, pa tudi verjetnost oziroma intenzivnost njihovega pojavljanja ni povsem predvidljiva, saj so od ostalih motenj tudi bolj odvisne od otrokovega trenutnega psihofizičnega stanja, senzibilnosti trenutnega okolja za odklonsko vedenje ter interaktivnih spodbud (med okoliščinami in otrokom)«.

Otrokovo disocialno vedenje je torej lahko zunanje in notranje pogojeno in se kaže s simptomi, kot so motnje čustvovanja, zapiranje vase, nezanimanje za druge, avtoagresivno vedenje, uničevanje tuje lastnine, pobegi od doma, agresivno vedenje ipd. Ravno o slednjem o agresiji, kot obliki disocialnega vedenja, pa bom bolj podrobno spregovorila v nadaljevanju.

3 AGRESIVNOST

3.1 POJEM AGRESIVNOSTI IN NJENE OPREDELITVE

Pojem agresivnosti različni avtorji različno pojmujejo. Nekateri ga pojmujejo kot »instinkt, nagon, izvor energije, čustvo, način prisile, reakcijo na frustracijo itd.« (Pušnik, 1999: 24).

Žužul (1989: 51) pravi: »Agresivnost je vsaka reakcija (fizična ali verbalna) izvedena z namenom, da se nekomu drugemu prizadene škoda ali poškodba kakršnekoli vrste ne glede na to, če namera ni bila do konca realizirana.«

Shantz (1986) pravi, da je agresivno vsako dejanje, v katerem oseba namenoma fizično poškoduje ali psihično napada oziroma besedno žali drugo osebo. Tako kot Žužul tudi Shantz na tem mestu izpostavi fizično in verbalno obliko agresije. Omenja pa tudi psihično nasilje.

Kavčič in Fekonja (2004: 346) pravita: »Za agresivno vedenje je značilno, da posameznik namerava prizadeti telesno ali psihično škodo, resnično ali simbolno, samemu sebi ali nekomu drugemu«.

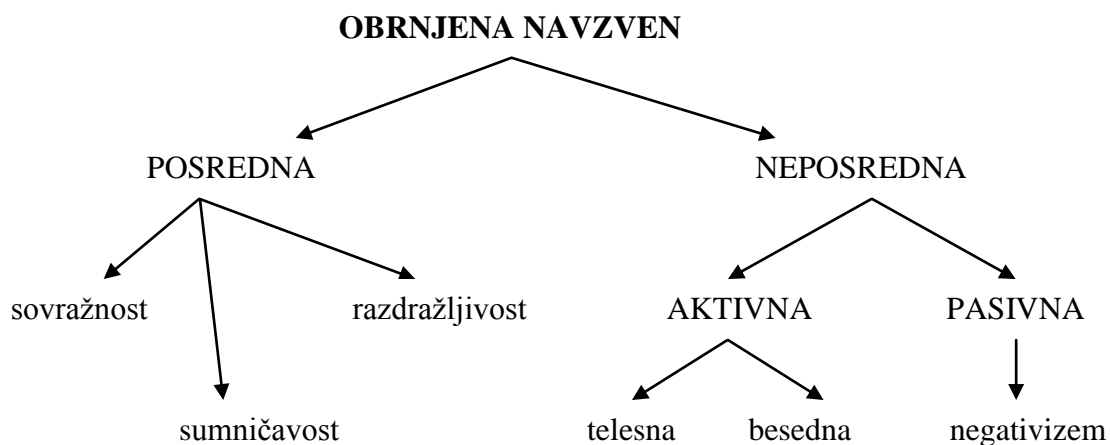
V najširšem pomenu besede pomeni agresivnost vsak aktivni pristop k okolju. Zajema vse oblike gibanja, čustva, kot sta bes in jeza pa tudi telesno nasilje nad drugimi. Pojem agresivnosti različne vede razlagajo različno. Med njimi so najožje agresivnost poimenovali behavioristi, ki so jo opredelili kot »dejansko prizadevanje škode drugemu organizmu ali pa kot reakcijo, katere cilj je poškodba živega organizma« (Lamovec, 1978).

Najpogosteje uporabljena definicija agresivnosti pravi, da je agresivnost »vedenjska značilnost, ki se kaže v gospodovalnosti, nasilnih ali napadalnih besedah ali dejanjih proti drugim ljudem« (Pušnik, 1999: 24).

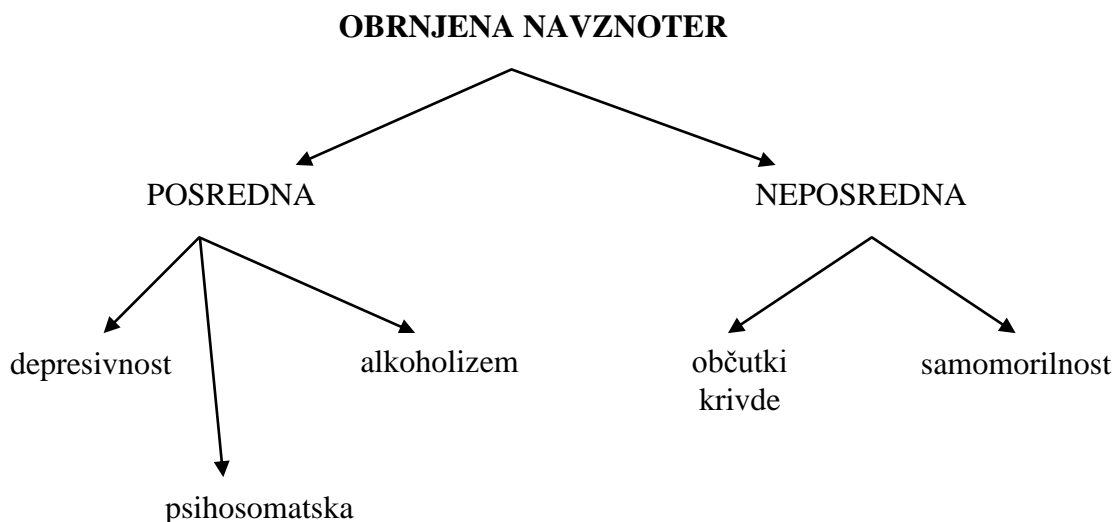
Agresivnost pa je lahko tudi prikrita, kar pomeni, da je posredna oziroma indirektna. Prikrto agresijo imenujemo tudi intelektualizacija. Oseba, ki uporablja prikrto agresijo, uporablja besede zato, da prikrije svoja čustva in s tem ustvarja razdaljo med seboj in drugimi, o drugih je pretirano kritična, razlaga, analizira, pri tem pa ostaja hladna in neprizadeta. V vsakdanjem življenju se srečamo z mnogimi oblikami intelektualizacije, kot je na primer pozabljanje obljub, napačno razumevanje, odlaganje, zamujanje (v tem smislu, da druge pustimo čakati in s tem poudarimo svojo pomembnost). Tovrstna agresivnost se pojavlja tudi v šolah in vrtcih. Na primer, ko vzgojitelj oziroma učitelj podaja otrokom nejasna navodila,

kadar otroka bega in jih frustrira s svojo nedorečenostjo in nerazumljivostjo, kadar v otrocih brez potrebe zbuja občutke krivde, kadar izrablja otrokovo šibkost, da bi dosegel vzgojne in disciplinske cilje ipd. (Pušnik, 1999).

Agresivnost se torej kaže v različnih oblikah in jo lahko razdelimo tudi po različnih kriterijih. V shemi, ki jo prikazuje slika 1, so združene različne razdelitve agresivnosti glede na smer in obliko delovanja (Lamovec, 1978):

Slika 1: Delitev navzven obrnjene agresivnosti (Lamovec, 1978: 15).

Slika 2: Delitev navznoter obrnjene agresivnosti (Lamovec, 1978: 15).

Kot vidimo s sheme, ne obstaja le zunanja agresivnost, kot bi marsikdo dejal, temveč tudi agresivnost, ki je obrnjena navznoter. Ne gre le za napadalnost do drugih, temveč smo lahko

agresivni tudi do samega sebe in za tem se skrivajo določeni duševni mehanizmi. Pri samoagresivnosti naša lastna vest (super ego) obsodi in zahteva napad na neko drugo sestavino naše osebnosti. Samoagresivnost se lahko kaže v občutku sramu, krivde, manjvrednosti, v samoobtoževanju, samorazvrednotenju, samouničenju (z alkoholom, drogami, ranjenjem samega sebe) in kar je najhuje v samouničenju ali samomoru.

Tremblay (2000) pravi, da agresivnost ni nujno nekaj asocialnega. Agresivnost je lahko tudi konstruktivna. Ta agresivnost je človeku potrebna za funkcionalno obvladovanje življenja in je eden temeljnih pogojev za zrelo in smiselno delovanje odrasle osebe. Že samo poimenovanje nam da vedeti, da cilj konstruktivne agresivnosti ni povzročanje škode drugim, pač pa ima pozitiven pomen, ki je povezan s samoohranitvijo in samopotrjevanjem.

Tudi Kavčič in Fekonja (2004) pravita, da konstruktivna agresivnost predstavlja dejaven pristop k okolju, ki otroku omogoči, da se nauči premagovati ovire pri zadovoljevanju svojih potreb in pripomore k razvoju samostojnosti in osebnosti.

Mnogi zamenjujejo med pojmi agresivnost, agresija in nasilje. Agresivnost pomeni trajno lastnost posameznika, izraz agresija trenutno reakcijo posameznika in nasilje je zunanji izraz agresivnosti. Agresivnost je torej najširši pojem in vključuje tudi namere, prepričanja in čustvene vzgibe nosilcev nasilja (Nastran Ule, 1997).

V psihologiji obstajajo različne klasifikacije agresije. Tako ločimo glede na namen (Ule, 2004: 256):

a) Instrumentalno agresijo, kadar je agresivno dejanje le sredstvo za doseg kakšnega drugega cilja; v tej obliki ni nobenega čustvenega odnosa med storilcem in žrtvijo. Žrtev je le ovira, ki jo mora storilec premagati, da pride do cilja. Pušnik (1999) dodaja, da je zanjo značilna majhna aktivacija, hladnokrvnost, načrtovana usmerjenost – dosega natančno določenega cilja.

b) Afektivno agresijo, kjer pride do izražanja sovraštva med akterjem in žrtvijo agresije; tu je agresija usmerjena prav proti žrtvi in je cilj agresije žrtev prizadeti, se ji maščevati. Pušnik (1999) pravi, da so zanjo značilne močna jeza, napadalnost, obrambna reakcija na grožnjo in občutenje olajšanja, ko mine.

Pušnik (1999: 25) navaja naslednji dve klasifikaciji:

a) Reaktivna agresija, ki se kaže v hitri jezi in nekontroliranosti ter v zelo konfliktnih odnosih in ob zelo negativnih čustvih.

b) Proaktivna agresija, ki privre na dan, kadar želimo pridobiti korist, pri bullyingu, dominiranju nad vrstniki.

In kot sem že omenila, Shantz (1986), Žužul (1989) ter Kavčič in Fekonja (2004) opredeljujejo:

a) Besedno agresivnost, ki jo otroci izražajo s prepiranjem, zmerjanjem in kritiziranjem drugih.

b) Telesno agresivnost, ki jo otroci izražajo s pretepanjem, porivanjem, udarjanjem, metanjem stvari v druge ipd.

V nadaljevanju bom predstavila tri najbolj razširjena teoretična izhodišča, ki pojasnjujejo, zakaj se človek lahko vede agresivno (Pačnik 1988; povzeto po Bužan; 2010: 19). Pušnik (1999) pravi, da so si zgoraj omenjene klasifikacije in v nadaljevanju opisane teorije podobne. Trije poglavitni vidiki iz področja agresije so torej:

1. vrojeni instinktivni dejavniki (Freud, Lorenz),
2. zunanje provokacije notranjih vzgibov, nagonov (Dollard),
3. vzajemni vpliv danih (trenutnih) socialnih okoliščin s predhodnimi izkušnjami v smislu socialnega učenja (Bandura).

3.1.1 INSTINKTIVISTIČNI MODEL AGRESIVNOSTI

Freud je agresivnost najprej razumel kot sestavni del spolnega nagona (libida) in njeno izražanje kot odraz stopnje psihoseksualnega razvoja. V oralnem obdobju naj bi se agresivnost manifestirala skozi otrokovo grizenje, v analnem je njen cilj nadvlada in poškodovanje drugih, v ojdipalni fazi pa se kaže v rivalstvu z očetom in v podzavestni želji po njegovi odstranitvi. Kasneje je Freud ločil med spolnim nagonom in agresivnostjo in razvil novo teorijo, v kateri agresivnost ni več sredstvo za obvladovanje sveta, temveč odraža človekovo samouničevalnost, ki se kaže v dveh delih: v erosu kot težnji k združevanju in preživetju ter thanatosu kot nasprotni težnji, ki želi organizem povrniti v neorgansko stanje. Obe energiji naj bi bili usmerjeni v zmanjševanje napetosti človeka, nekakšni nirvani, iz katere je človek iztrgan ob rojstvu in nagonsko teži nazaj v to stanje. Freud je na račun svojih teorij o nagonu smrti, erosa in spolnega nagona požel veliko kritik svojih naslednikov (Mrevlje, 1988).

Tremblay (2000: 133) citira Lorenz-a, ki poudarja instinktivno agresivno energijo: »Agresivnost primarno izvira iz instinkta, ki je podoben pri številnih živih bitjih«. Lorenz, (prav tam) tako kot Freud, pravi, da je človek razvil močan agresivni nagon, ki ga v današnjih časih ne more izživeti in posledica tega so psihosomatske bolezni, nevroze in vojne.

Ule (2004) pravi, da danes instinktivistična razlaga o vrojenosti agresije med teoretiki še vedno ni najbolj sprejeta, saj so transkulturne raziskave pokazale, da agresivnost pri različnih ljudeh in v različnih kulturah nikakor ni prisotna v enaki meri. Te raziskave pripisujejo pojav agresivnega vedenja zgodovinskim okoliščinam določene kulture. Ule omenja še nekaj raziskav, ki so proučevale vrojenost agresije in so pokazale, da je agresivno vedenje bolj posledica motivacijskega sistema posameznikov ter da agresivno vedenje v zgodnjem otroštvu nakazuje veliko možnost agresivnega vedenje tudi v odrasli dobi.

3.1.2 MODEL FRUSTRACIJSKE AGRESIVNOSTI

»Model frustracijske agresivnosti govori o zunanjih provokacijah notranjih vzgibov. Raziskovalci frustracije in agresije so frustracijo razumeli kot stanje, ki nastane, kadar je posamezniku ali posameznici zaprta pot do zadovoljitve želje; frustracija vodi k agresiji in agresija je posledica frustracije« (Ule, 2004: 262).

Agresivnost je torej sovražna reakcija na frustracijo. Frustracijska agresivnost izvira iz posameznikovih nezadovoljenih potreb, tako bioloških, psiholoških kot tudi socialnih. Nezadovoljene potrebe ustvarjajo napetost, ki jo prenašajo nekateri fiziološki mehanizmi, od katerih je najpomembnejše povečano delovanje simpatičnega vegetativnega živčevja. Ti mehanizmi služijo begu iz konfliktne situacije ali odpravljanju ovir za zadovoljitev potreb. Pri tej obliki agresivnosti gre torej za sproščanje napetosti, ki nastaja v posamezniku. Frustracijska agresivnost je nevarna, ko postane razdiralna (Pušnik, 1999).

3.1.3 SOCIALNO UČENJE AGRESIVNEGA VEDENJA

Obid in Rapuš Pavel (2009) pravita, da teorija socialnega učenja podaja najpopolnejšo razlago agresivnosti. V nasprotju z modelom frustracijske agresivnosti, v katerem so se teoretiki posvetili predvsem vzpodbujevalnikom agresivnosti, so se pri socialnem učenju agresivnega vedenja teoretiki osredotočili predvsem na pogoje učenja agresivnih reakcij in dejavnikov, ki tako vedenje vzdržujejo oz. spodbujajo.

Vzrok za agresivno vedenje leži v socialni situaciji. Lamovec (1978) pravi, da teorija socialnega učenja ne zanika motivacijskih dejavnikov pri učenju in vztrajanju agresivnega vedenja, vendar jih pojmuje širše in mednje vključuje tudi socialna ojačanja. Tem pripisuje odločilen pomen, saj predpostavlja, da osnovni vzroki vedenja ne ležijo v posamezniku samem, temveč v socialni situaciji.

Zagovorniki socialnega učenja razumejo psihološko delovanje kot dvosmerni vpliv med vedenjem in pogoji, ki ga povzročajo. Posameznik si s simboli interpretira zunanje pogoje in z njimi načrtuje svoje vedenje. Okolje, v katerem posameznik živi, vpliva na njegovo vedenje, hkrati pa s svojim vedenjem to okolje tudi spreminja. Gre torej za dvosmeren vpliv. Isti pogoji pri posamezniku povzročijo zelo različne oblike obnašanja, kar je odvisno od posameznikovih preteklih izkušenj in pričakovanih posledic (Žužul, 1989: 28).

Bandura (Tremblay, 2000) je na osnovi teorije socialnega učenja utemeljil, da se lahko agresivnega vedenja učimo preko modela vrstnikov ali odraslih. Učenje agresivnega vedenja poteka z opazovanjem agresivnih modelov in na osnovi neposrednega doživljanja.

Na podlagi teorije socialnega učenja je razvil tri obsežne skupine dejavnikov (Žužul, 1989: 26; Lamovec, 1978: 34):

- a) načine in pogoje, v katerih se razvija agresivno vedenje, ki jih pojmuje kot **izvore agresivnosti**;
- b) dejavnike, ki povzročajo, da bo posameznik naučeno vedenje izvajal, to je imenoval **vzpodbujevalci agresivnosti**;
- c) notranje in zunanje vplive, ki to vedenje ohranjajo in jih označuje kot **ojačevalce agresivnosti**.

Izvori agresivnosti so v različnih oblikah učenja kot tudi v bioloških osnovah, ki določajo možnosti in meje učenja. Učenje agresivnega vedenja poteka na dva načina: neposredno, na osnovi izkušenj ter posredno, z opazovanjem agresivnih vzornikov (modelov) (Lamovec, 1978). Ker je Bandura za pojasnjevanje socialnega učenja agresije uporabljal socialno modeliranje, se posamezniki učijo agresivnega vedenja tako, da opazujejo druge osebe pri socialnem vedenju in si zapomnijo posledice takšnega vedenja. Če so opazili pozitivne posledice, potem je zanje to znak oziroma vzor za posnemanje (Ule, 2004).

»Največji vpliv imajo vzorniki, ki jih posameznik visoko ceni ali pa se z njimi identificira. Vzorniki na posameznikovo vedenje lahko vplivajo spodbudno ali zaviralno. To se lahko zgodi na več načinov: s povečanjem pobud (pozitivno krepljenje), s povečanjem zavor (negativno krepljenje), s posameznikovimi zavorami, ki lahko zmanjšujejo ali

povečujejo splošno čustveno vzburjenje, ki se ob ustrezni pripravljenosti lahko izrazi v agresivnem vedenju (facilitacija)« (Obid, Rapuš Pavel, 2009: 422).

Med *vzpodbujevalce agresivnosti* uvrščamo vpliv vzornikov, razne oblike odvrtačajočega delovanja ter spoznavne vplive. Razne oblike odvrtačajočega ravnanja so predstavniki frustracijske teorije zajeli pod skupnim imenom frustracija. Med odvrtačajoče dražljaje štejemo telesni napad in besedne grožnje in žalitve. Spoznavni vplivi pa so tisti, ki temeljijo predvsem na posameznikovih preteklih izkušnjah, ki so od posameznika do posameznika zelo različne; ter pričakovanih posledic. Tako v kritični situaciji nekateri iščejo pomoč, drugi se umaknejo vase in poiščejo tolažbo v omami, spet tretji pa odgovorijo z agresivnostjo (Lamovec, 1978).

Med *ojačevalce agresivnosti* prištevamo neposredno zunanje ojačanje, posredno ojačanje na osnovi opazovanja modelov ter samoojačevanje (Žužul, 1989: 27). Zunanje ojačanje vključuje materialne nagrade, pridobivanje ali ohranjanje socialnega vpliva ter izraze bolečine žrtev, ki napadalcu lahko povrne samospoštovanje, odstrani frustracijo ali zniža napetost. Posredno ojačanje vključuje opazovanje nagrajevanja ali opazovanje kaznovanja. Samoojačevanje pa vključuje samokaznovanje, samonagrajevanje in samoopravičevanje in je sorazmerno neodvisno od trenutnih zunanjih ojačanj. Vsako agresivno vedenje privede tako do zunanjih posledic kot tudi do samoojačenja. Tako lahko med obema nastopi konflikt. Pri tem bo prevladalo tisto vedenje, ki je ojačano močnejše. Torej, če posameznika pohvalimo za dejanje, ki ga sam ne ceni, bo prevladovalo vedenje, ki je ojačeno močnejše (Lamovec, 1978).

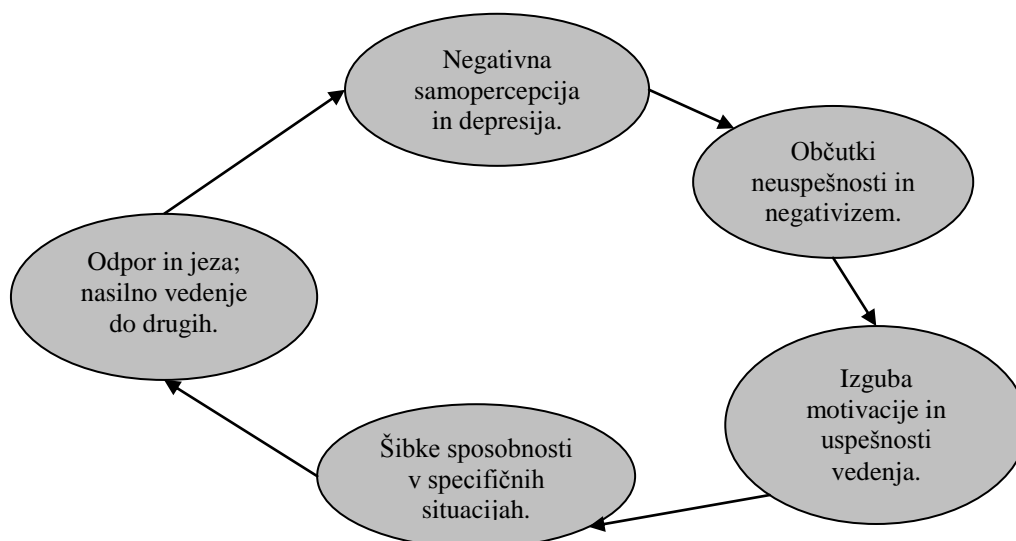
Teorija socialnega učenja agresivnosti predstavlja predvsem okvir, v katerem lahko ugotavljamo medsebojni vpliv večjega števila dejavnikov, tako situacijskih kot tudi osebnostnih. Buss (Lamovec, 1978) tako navaja štiri dejavnike, ki določajo stopnjo posameznikove agresije: (1) pogostost frustracij, (2) pogostost pozitivnih in negativnih ojačenj, (3) socialni vplivi (o čemer smo pisali v zgornjih vrsticah) in (4) temperament, pri katerem moramo biti pozorni na posameznikovo stopnjo impulzivnosti in splošno dejavnost.

»Berkowitz pojmuje agresivno osebnost kot tisto, ki se hitro vzburi in se agresivno odzove na večje število dražljajev. Razvija se sovražno stališče do večjega dela svojega okolja in se v številnih situacijah počuti ogroženo ali frustrirano« (Lamovec, 1978: 43).

Zgoraj opisani teoretični modeli in pristopi nam pomagajo pri razumevanju agresije in nasilja. Kristančič (2002) pa opisuje interaktivni model razumevanja agresije, ki zajema tako dimenzijo človekove osebnosti kot tudi dimenzijo okolja, v katerem se giblje.

3.1.4 INTERAKTIVNI MODEL RAZUMEVANJA AGRESIJE

Teoretične razlage so se ob pomoči splošne teorije osebnosti preusmerile od k sebi usmerjenih teoretičnih modelov k interaktivnemu modelu oseba – okolje. Kristančič (2002) pravi, da je sestavljeni (interaktivni model) tudi najbolj primeren za ugotavljanje in merjenje pojavov agresivnosti in nasilja tako prikritega kot odkritega dela agresivno-nasilnega vedenja v vseh njenih delih oziroma oblikah pojavnosti. Sestavljenost agresivno-nasilnega vedenja se kaže v tem, da je treba pri interpretaciji, denimo agresivnega vedenja otrok pa tudi odraslih, upoštevati še druge pomembne informacije, kot so karakteristike družine, načini interakcije med člani družine, sestavljenost samega agresivno-nasilnega vedenja. Raziskave, usmerjene na povezanost k osebi usmerjenih spremenljivk in agresivnega vedenja, so pokazale slabo neposredno povezanost aktualnega vedenja in posameznika kot osebnosti. Tudi ugotavljanje dispozicij posameznika bi pripomoglo k razlagi aktualnega agresivnega vedenja posameznika. Omogočilo bi le možnost predvidevanja agresivno-nasilnega vedenja nasploh. Z naraščanjem števila raziskav, predvsem ekološke teorije psihologije, ki upošteva k osebi usmerjeno teorijo in spreminjanje življenjskega razvoja posameznika, lahko dobimo večdimenzionalno podobo agresivnega vedenja. Za razumevanje agresivno-nasilnega vedenja moramo tako upoštevati: *osebnost in njene značilnosti, ozadje razvoja posameznika, različne spremenljivke vedenja in socialno funkcioniranje posameznika*. Pri zmanjševanju in odpravljanju agresivnega vedenja pa posledično večdimenzionalna razlaga terja tudi uporabo večjega števila metod.

Slika 3: Krog negativnega mišljenja in agresivnega vedenja posameznika (Kristančič, 2002: 101).

3.2 AGRESIVNOST OTROK V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

Pri otroku je agresivnost normalen pojav. Skoraj vsi otroci so do neke mere agresivni, zato lahko zmerne oblike agresivnega vedenja pojmujejo kot normalno značilnost otrokovega razvoja. Svoj vrhunec doseže nekje med četrtem in šestim letom starosti, potem pa postopoma upada tako intenzivnost kot tudi pogostost. Pred četrtem letom starosti ima otrok sorazmerno malo socialnih stikov s svojimi vrstniki pa tudi kratkotrajni so. Spričo tega ima tudi mnogo manj priložnosti za izražanje svoje agresivnosti (Zupančič in Justin, 1991).

Papalia, Wendoks Olds in Duskin Feldman (2003) pravijo, da je instrumentalna agresija ali agresija, ki je le sredstvo za doseg cilja, najpogostejša oblika agresivnosti v zgodnjem otroštvu. Med drugim letom in pol ter petim letom se otroci najpogosteje prepirajo zaradi igrač ali prostora. Agresija se izraža predvsem v družabni igri: otroci, ki se najpogosteje prepirajo, so pogosto najbolj družabni in socialno kompetentni. Pravzaprav je možnost za izražanje instrumentalne agresije morda celo nujen korak na poti socialnega razvoja.

»Oblike agresivnosti so delno odvisne od otrokove starosti. Malček bo padel z rokami in nogami, vendar bo le izjemoma povzročil prave telesne poškodbe. Za mlajše otroke je na sploh značilno, da napadejo z vsem, kar »premorejo« - ne le da udarjajo, brcajo, grizejo, hkrati tudi kričijo ali celo jokajo« (Zupančič in Justin, 1991: 70). Med drugim in četrtem letom je samonadzor otrok bolj razvit, lažje se besedno izražajo in počakajo na tisto, kar želijo. Značilno zanje je, da agresije ne izražajo več z udarci, ampak z besedami (Coie in Dodge, 1998). Od četrtega oziroma petega leta dalje začne otrok izbirati sredstva napada. Napadanje postane bolj posredno, vse pogosteje se pojavljajo besedna agresivnost, pripisovanje krivde drugim, tožarjenje in dajanje vzdevkov z žaljivim pomenom (Zupančič in Justin, 1991: 70). W. Hartup (1974; po Kavčič in Fekonja, 2004) poroča, da je instrumentalna agresivnost pogostejša pri štiri- do šestletnikih, pri šest- do sedemletnikih pa je pogostejša sovražna agresivnost, zaradi starostnih sprememb, ki so povezane z razvojem jezika, vse večjim nadzorom čustev, ustvarjanjem pravil o sprejemljivem vedenju ter pridobivanjem drugih načinov uveljavljanja svoje volje.

Kljub vsemu pa ostajajo individualne razlike med otroci: tisti, ki večkrat udarijo ali izpulijo igračo iz rok drugih otrok pri dveh letih, so pri petih letih verjetno fizično bolj agresivni. Po šestem ali sedmem letu večina otrok ni več tako agresivna, saj postajajo bolj nagnjeni k sodelovanju, manj egocentrični, bolj empatični in spretnejši v sporazumevanju.

Zdaj se že lahko vživijo v nekoga drugega in razumejo, zakaj se drugi obnaša tako, kot se, ter razvijejo bolj pozitivne načine sporazumevanja s tako osebo. Ob tem, ko agresivnost na splošno upada, pa sovražna agresija, dejanja s katerimi prizadenemo drugega, sorazmerno naraščajo. Nekateri otroci se ne naučijo nadzorovati lastne agresivnosti, destruktivni in nedružabni ostajajo še naprej v življenju (Coie in Dodge, 1998).

So dečki bolj agresivni od deklic? »Rezultati raziskav (Rice, 1998; Santrock in Bartlett, 1986) kažejo na razlike med spoloma v agresivnosti, in sicer dečki so v primerjavi z deklicami bolj agresivni že od starosti dveh let naprej. Pri tem razlike med spoloma niso omejene na telesno agresivnost (Chen, Chen, Wang in Liu, 2002; Maccoby in Jacklin, 1974; Santrock in Bartlett, 1986), ampak dečki v primerjavi z deklicami izražajo tudi več besedne in fantazijske agresivnosti (predstavljajo si, da poškodujejo nekoga ali nekaj, namesto da bi dejansko izvedli agresivno dejanje). Dečki se pogosteje vključujejo v neposredno (odkrito) agresivnost bodisi instrumentalno bodisi sovražno, kar pomeni, da razmeroma pogosteje škodijo vrstnikom z dejanji telesne agresivnosti in besednih groženj. Pri deklicah pa je razmeroma pogostejša posredna agresivnost (tudi socialna, prikrita ali psihološka agresivnost), kar pomeni, da drugim škodijo z uničevanjem ugleda, namerno manipulacijo in razdiranjem vrstniških odnosov« (Kavčič in Fekonja, 2004: 347).

3.2.1 VZROKI IN SPROŽILNI DEJAVNIKI AGRESIVNEGA VEDENJA PRI PREDŠOLSKEM OTROKU

Redl in Wineman (1984: 16) predstavita psihodinamski pogled na nastanek agresivnega vedenja pri otroku »To, da se pojavi pri posamezniku določena oblika vedenja, sta odločilni dve veliki skupini spremenljivk. Prvo bi lahko imenovali »impulzivni sistem« (to je vsota dveh pritiskov, impulzov, teženj in potreb, za katere se zdi, da ves ta čas pritiskajo v smeri zadovoljitve, doseganje cilja ali izražanj. V psihoanalizi temu pravimo id. Druga skupina je »kontrolni sistem«, ki nam predstavlja tiste dele osebnosti, ki imajo funkcijo in moč, da odločajo o tem, katere od prisotnih želja ali teženj se bodo lahko povzpele na nivo vedenjske akcije in katere ne. Odloča tudi, v kakšni obliki se bo to zgodilo. Posamezne oblike vedenja (npr. da neki otrok udari drugega) so odvisne od prisotnosti prve skupine (od njegovih potreb), ali od odsotnosti druge skupine (od kontrole). Največkrat pa gre seveda za kombinacijo«.

3.2.1.1 Biološki dejavniki in dejavniki okolja

»Vzroki za to, da ti otroci tako močno sovražijo, so v njih samih« (Redl in Wineman, 1984: 5). Coie in Dodge (1998) ugotavljata, da pri vzrokih za agresivno vedenje pri otroku igrata pomembno vlogo biologija oziroma temperament: otroci, ki so zelo čustveni in nimajo samonadzora, lahko izražajo jezo na agresiven način. Vzrok za agresivno vedenje naj bi bil tudi moški hormon testosteron. Dečki že v obdobju dojenčka raje strgajo stvari iz drugih rok. Ko se otroci učijo govoriti, se deklice pogosteje zatečejo k besednim ugovorom in reševanju konfliktov.

Kavčič in Fekonja (2004) poudarjata, da na razvoj otrokove agresivnosti poleg bioloških dejavnikov in temperamenta vplivajo tudi dejavniki okolja. Podkrepljevanje agresivnega vedenja lahko vodi do porasta agresivnosti pri otroku. Najbolj jasna nagrada za otrokovo agresivnost je, če otrok z njeno pomočjo dobi, kar hoče.

Agresivnost pa se lahko spodbuja tudi skozi kulturne modele. Tako na primer koncept moškosti favorizira agresivnost, koncept ženskosti pa miroljubnost, neagresivnost. Torej ni nič čudnega, da je v zahodni kulturi moški bolj agresiven od ženske. Dečki si prisvajajo agresivno vedenje prek kulturno posredovanih vzorov moškega vedenja v igrah in jih nato prenašajo v svoje kasnejše življenje, pomen modelov za socialno učenje agresije lahko izkoristimo tudi za agresiji nasprotno vedenje – za učenje nenasilja (Ule, 2004).

3.2.1.2 Telesno neugodje

Predšolski otroci so agresivnejši tedaj, ko so utrujeni, lačni ali v stanju drugačnega telesnega nelagodja (Zupančič in Justin, 1991). Redl in Wineman (1984: 4) citirata Freudove besede: »Če je otrok prikrajšan v zadovoljevanju osnovnih potreb ali pri doseganju pomembnih ciljev, je to vzrok za razvoj agresivnosti, destruktivnosti ali drugih oblik motenosti«.

3.2.1.3 Frustracija

Včasih je otrok tako močno frustriran, da pride do nenadzorovanega napada na osebo ali predmet, ki mu stoji na poti. Če pa otrok ne more neposredno napasti osebe ali predmeta, ki povzroča frustracijo, se pojavi prenesena agresivnost – otrok napade nekoga ali nekaj drugega in na ta način zmanjša čustveni pritisk. Ločimo več vrst agresivnega odzivanja na takšne

frustracijske položaje. Čustvena napetost, ki ob tem nastane, se lahko izteče v telesen napad. Otroci so razen tega sposobni tudi že zelo intenzivnih oblik besedne agresivnosti; sem sodijo grožnje, žaljivke in nekatere vrste laganja. Tretja vrsta otrokove agresivnosti je posredna agresivnost – otrok napade posredno – prek druge osebe, predmeta, tako da obrekuje nekoga, ga tožari, mu pokvari igračo ali pa ukrade kakšno stvar. Če se agresivno vedenje ponavlja, se začne spreminjati v navado. Tedaj že lahko govorimo o agresivnem otroku (Zupančič in Justin 1991).

3.2.1.4 Zbujanje pozornosti

Agresivnemu vedenju pogosto botruje otrokova potreba po tem, da bi pritegoval pozornost, kar je seveda spet posledica nekega drugega duševnega stanja, na primer občutka zapostavljenosti in zavrnjenosti (Zupančič in Justin, 1991).

3.2.1.5 Ljubosumnost

Ljubosumnost je skupaj s zavistjo običajna spremljevalka doživljanja v obdobju simbioze. Po tretjem letu nakazuje verjetnost, da otrok ostaja priklenjen na (neuspešno) simbiozo in zato ustvarja odnose s težnjo posedovati drugega, pri čemer nesocializirana zavist vnaša tudi veliko sovražnosti (Praper, 1995).

Otrokova ljubosumnost je čustvo, ki zelo pogosto vodi k agresivnemu vedenju, zlasti tedaj, ko pomembna druga odrasla oseba izraža naklonjenost drugemu otroku (Zupančič in Justin, 1991).

3.2.1.6 Zgled odrasle osebe

Otrok se včasih istoveti z agresivno odraslo osebo, zlasti če je nanjo čustveno navezan. K agresivnemu vedenju lahko prispeva tudi poistovetenje z osebo, ki nastopa v medijih. Vpliv posnemanja na agresivnost otrok ponazarjamo z znanim eksperimentom Bandura in sodelavcev (Tremblay, 2000).

»Otroci, stari od treh do šestih let, so individualno opazovali odrasle modele pri igri z igračkami. Prva eksperimentalna skupina otrok je opazovala, kako se je odrasli mirno igral z igračkami. Odrasli model, ki ga je opazovala druga eksperimentalna skupina otrok, je najprej začel graditi igračo, nato pa po eni minuti začel ščipati, brcati in metati napihnjeno punčko

naravne velikosti. Kontrolna skupina otrok ni opazovala nobenega modela. Po končanem intervalu opazovanja so raziskovalci opazili blago frustriranost otrok pri otrocih v vseh skupinah, saj so videli igrače, a se niso smeli igrati z njimi. Nato so otroke odpeljali v drugo igralnico. Otroci, ki so opazovali agresiven model, so se vedli precej bolj agresivno kot drugi otroci, pri čemer so posnemali besede in dejanja, ki so jih opazili pri modelu. Poleg tega se je izkazalo, da je bi vpliv agresivnega modela večji, kadar je bil model moški, kot takrat, ko je bil ženska, kar kaže, da so otroci pojmovali agresivnost kot bolj primerno za moške. Primerjava vedenja otrok iz treh skupin pa je pokazala tudi to, da so otroci, ki so opazovali miren model, izražal manj agresivnega vedenja kot otroci kontrolne skupine« (Kavčič in Fekonja, 2004). Te ugotovitve kažejo, da starši lahko s svojim zgledom vplivajo na vedenje svojih otrok.

3.2.1.7 Napeti odnosi v družini

Ule (2004) pravi, da večji del vzrokov za nastanek agresivnosti leži v družinskih razmerah, in sicer v odkritem ali prikritem nasilju nad otroci, čeprav so pogosto vzrok družinskega nasilja širši družbeni dejavniki in situacije kot na primer materialne stiske, brezposelnost. Agresivni straši so bili pogosto sami izpostavljeni agresiji. Tako se agresivno vedenje prenaša iz staršev na otroke, ti pa agresijo prenašajo na vrstnike ali kasneje na lastne otroke.

Vzrok je lahko tudi v čustvenih napetostih, ki izvirajo iz stresov v družinskih situacijah, in jih otrok sam ne more nadzorovati (npr. prepiri staršev) (Zupančič in Justin, 1991). Raven agresivnosti pri otroku je povezana tudi z vedenjem njegovih staršev. Negativen zgodnji odnos med materjo in otrokom je pomemben dejavnik, ki lahko deluje skupaj z drugimi dejavniki tveganja, kot so nizek družbenoekonomski status in samohranilstvo. Pri vzdolžnih raziskavah sta bila negotova navezanost in pomanjkanje toplote v obdobju dojenčka pokazatelj agresivnosti v zgodnjem otroštvu. Tudi negativen odnos med starši in otrokom lahko sproži dolgotrajne in destruktivne konflikte med brati in sestrami, pri katerih otroci posnemajo sovražno vedenje svojih staršev. Ti prisilni družinski procesi lahko pospešijo nagnjenost k agresiji (Coie in Dodge, 1998).

Agresivnost je lahko posledica otrokovega občutka, da ga starši zavračajo (Zupančič in Justin, 1991). Med 180-imi pet let starimi otroki iz revnih družin, ki so imeli brate in sestre z majhno razliko v letih, je kombinacija materinega in očetovega zavračanja otroka (do drugega leta) in visoka stopnja destruktivnih konfliktov med brati in sestrami napovedovala agresivno

in nedružabno vedenje doma in v šoli pri šestih letih (Garcia, Shaw in Yaggi, 2000; po Papalia, Wendoks Olds in Duskin Feldman, 2003).

3.2.1.8 Kaznovanje

Nesporno je dokazano, da se otrokova agresivnost poveča, če ga pogosto telesno kaznujemo. To povečanje moramo razumeti kot posledico otrokovih samoobrambnih teženj. Otrokova agresivnost lahko naraste tudi v primeru, če imajo starši do njegovih predhodnih agresivni dejanj preveč popustljivo stališče.

Kavčič in Fekonja (2004) razlagata, da do porasta agresivnosti vodi zlasti nedosledno ali pretrdo kaznovanje ali preprečevanje agresivnega vedenja, pomanjkanje podkrepljevanja prosocialnega vedenja ter tudi telesno kaznovanje, saj takšno vedenje otroku predstavlja model, kazen pa mu lahko pomeni uspešno pridobitev pozornosti, čeprav negativne. Ostra kazen, zlasti šeškanje, ima lahko povraten učinek.

Papalia, Wendoks Olds in Duskin Feldman (2003) pojasnjujejo, da otroci, ki jih starši našeškajo, ne čutijo samo frustracije, bolečine in ponižanja (ki lahko spodbudijo agresijo), ampak tudi vidijo agresivno vedenje pri odraslem modelu.

Coie in Dodge (1998) pravita, da starši otrok, ki postanejo antisocialni, ne znajo okrepiti primerne vedenja, so ostri in nedosledni ali oboje pri preprečevanju ali kaznovanju neprimerne vedenja.

Vec (1993) meni, da se vzroki za agresivno vedenje pri otroku ne nahajajo samo v posameznikovi psihodinamiki, ampak navadno eksistira in se vzdržuje v različnih interakcijah otroka s skupino, v kateri je nastal (najpogosteje družina) in celo v dinamiki vseh podsistemov, v katerih se mladostnik nahaja (vrstniki, šola, klubi ...).

»Vzroki za agresivno vedenje se vedno prepletajo in med seboj dopolnjujejo. Toda samo poznavanje in odpravljanje predvidenega vzroka je pogosto nezadostno, saj ta običajno obstaja in se vzdržuje v značilnih interakcijah otroka s skupino, v kateri je nastal (najpogosteje družina), ter celo v dinamiki vseh podsistemov v katerih je otrok (vrstniki, šola oz. vrtec ...)« (Obid in Rapuš Pavel; 2009: 439).

3.2.2 VZORCI VEDENJ OTROK, KI SE VEDEJO AGRESIVNO

Greene (1999) piše, da agresivne in eksplozivne otroke ločita od ostalih otrok predvsem izrazita neprilagodljivost in zelo nizek prag strpnosti, zaradi česar je življenje izrazito težavno tako zanje kot tudi za vsakogar, ki pride v stik z njimi.

Vec (1993) pravi, da so agresivni otroci za okolje moteči otroci. Ti otroci so v socialnem prostoru ogroženi predvsem zato, ker lahko svoje osnovne psihosocialne potrebe (po varnosti, sprejetosti, uspešnosti itd.) zadovoljujejo samo preko socialne interakcije, ki pa ostaja neustrezna predvsem tam, kjer agresivnost (ali kakšna drugačna oblika disocialnega funkcioniranja) ni zadovoljivo predelana in realno sprejeta.

Veliko eksplozivnih otrok ni sposobnih prepoznati učinka, ki ga ima njihovo vedenje na druge ljudi. Največkrat uporabijo iste enostavne okrnjene razlage (na primer »Ne mara me« ali »To ni fer«) za označevanje različnih sestavljenih socialnih informacij; lahko ima na zalogi le omejeno število odgovorov in na širok spekter situacij vedno na koncu odgovori na enak način (udari, kriči, joče, eksplozira). Če otrok nima »vgrajene« kritičnosti do natančnosti svoje interpretacije, posledice svojega odgovora ali načina, na katerega njegovo obnašanje učinkuje na druge ljudi, stanje, ki ga Goleman poimenuje »emocionalna nepismenost«, se mu bodo medsebojni odnosi kmalu zazdeli izjemno obremenjujoči« (Greene, 1999: 37).

Mikuš Kos (1985) pravi, da se tem otrokom poleg vedenjske motnje pogosto pridružijo tudi čustvene motnje kot posledica konfliktov z okoljem. Ti otroci namreč povzročajo staršem več nezadovoljstva, sam pa doživljajo več pritiskov in več odklonilnih in kaznovalnih reakcij s strani odraslih in s strani vrstnikov. Včasih je okolje hudo nestrpno ali otroku nenaklonjeno.

Long, Wood in Fescer (2001; po Obid in Rapuš Pavel; 2009) opredelita šest agresivnih načinov vedenja otrok:

Prvi način vedenja je značilen za otroke, ki probleme od doma ali z ulice prenašajo in rešujejo v drugih okoljih (v odnosu z starši, z učitelji, vrstniki). Otroci se lahko pretirano odzivajo s kričanjem, jokom, grožnjami, pobegi in napadi na zahteve odraslega, želijo se bojevati (npr. z učitelji) in stopnjevati konflikt. Vedenje je lahko zelo provokativno, saj so učitelji in vrstniki pogosto presenečeni nad otrokovo reakcijo.

Drugi način vedenja je značilen za otroke, ki vidijo, slišijo in si zapomnijo dogajanje med konfliktno situacijo enako, kot so ga čustveno doživeli, pri čemer je njihova pozornost selektivna. Gre za neke vrste socialno slepoto ali »gledanje skozi tunel«. Otrokovega vedenja ne razumemo, dokler ne odkrijemo izkušnje osebne realnosti otroka, ki je v krizi. Stresne

situacije pogosto sprožijo motnje mišljenja in zaznavanja. Imajo omejeno zaznavanje realnosti, ki ga pripisujemo močnim čustvom in preobčutljivosti.

Tretji način vedenja je značilen za otroke, ki kažejo namensko agresivnost in izkoriščevalski odnos do drugih. Svoje početje utemeljujejo s tem, da sami igrajo vlogo žrtve. Ne sprejemajo odgovornosti za svoja dejanja, uporabljajo racionalizacije, da opravičijo nasilje. Pogosto so ti otroci vešči govorjenja, spreminjajo obrambna vedenja. Velikokrat jim tudi uspe zmešati ali frustrirati odraslega. Govorne spretnosti otrokom služijo tudi za to, da z njimi prikrijejo resnična čustva. Ob agresivnem vedenju doživljajo sproščenost in zadovoljstvo s samim seboj. Opravičujejo lastno vedenje brez kakršnegakoli občutka krivde.

Četrti način vedenja je značilen za otroke, ki so impulzivni in jih po storjenem dejanju mučijo hudi občutki krivde. Pogosto so obremenjeni s čustvi obžalovanja, sramu in neprimernosti ter iščejo kazen, da bi se tako oprali občutkov krivde. Ti otroci imajo pogosto za seboj zgodovino zlorabljanja in zanemarjanja. Tako vedenje jim je zato domače. Pogosto razvijejo samozaščito pred občutki krivde oz. odgovornostjo pred drugimi.

Peti način vedenja vključuje otroke, ki imajo težave z izbruhi agresivnega vedenja zaradi pomanjkanja socialnih veščin ali neprimerno razvitih socialnih veščin. Tako na primer iščejo odobravanje odraslih, a na neprimeren način.

Šesti način vedenja je značilen za otroke, ki so zelo dovzetni za vplive vrstnikov, pogosto so izpostavljeni njihovemu izkoriščanju. Doživljajo izoliranost, zavrnjenost in iščejo destruktivna prijateljstva. Nehote so žrtve agresivnih vrstnikov.

»Otrok ni do drugih nasilen le zato, da se uveljavi in si s silo vzame mesto med drugimi v svetu, nasilen postane tudi zato, ker se tako počuti varnega. Bolj varnega pred dejanskimi ogroženostmi, ki ga spremljajo, in pred notranjo ogroženostjo, ki je posledica izgube občutka samospoštovanja. Biti nemočen, ranljiv, pomeni biti ponižan in osramočen. Z nasiljem poskuša otrok pregnati in premagati ta občutja« (Vanček, 2002: 85).

Greene (1999) meni, da premalo upoštevamo, kako se otroci s tovrstnimi težavami trudijo obvladovati agresivne izbruhe. Agresivnost ni nekaj zaželenega, tako se tudi ti otroci trudijo z obvladovanjem na svoj način. Tako avtor razvije štiri teorije, kako ti otroci poskušajo obvladovati eksplozivno vedenje, ki pa pogosto popusti, ko pridejo domov. Tako omenja teorijo zadrege, po kateri je otrokom preveč nerodno, da bi izbruhnili pred vrstniki. Po teoriji kokona se otroci trudijo agresivno vedenje obvladovati na način, da vzdržijo pred drugimi, sesujejo pa se, ko pridejo domov, k čemur pogosto dodatno pripomoreta popoldanska utrujenost in morebitna lakota. Kemično teorijo avtor pojasnjuje s tem, da so blagodejnih

učinkov farmakoterapije deležni predvsem učitelji in otrokovi vrstniki v šoli, doma pa ti učinki zdravil popustijo in pride spet do večjega tveganja agresivnih izbruhov.

Greene (1999) tudi pravi, da mnogi otroci, ki nočejo sodelovati pri zdravljenju oziroma obravnavi, še naprej predstavljajo nevarnost za družino, vrstnike in širšo družbo. Mnogi že zgodaj začnejo s spiralo navzdol, postajajo vse bolj odtujeni, začenjajo kazati znake vse bolj socialno neprilagojenega vedenja in se začnejo družiti izključno z otroki, ki kažejo podobne znake. Ko enkrat postane odtujenost in izkrivljenost del otrokove identitete in sredstvo, s katerim doseže, da postane del določene skupine, se stvari mnogo težje spreminjajo.

Tudi Redl in Wineman (1984) pravita, da otroci, ki sovražijo, navadno zelo hitro postanejo otroci, ki jih nihče ne mara. Ne širše ne ožje okolje (družina, šola, sosesčina) namreč ni pripravljeno prenašati otrokovega agresivnega vedenja. Ti otroci lahko kaj hitro postanejo nerešljiv problem za okolje. Rezultat takšne interakcije med otrokom in okoljem je osamljenost otroka.

3.2.3 AGRESIVNI OTROK IN STROKOVNI DELAVEC V VRTCU

»Otrokove prirojene lastnosti vsekakor vplivajo na vzgojiteljev odnos do njega in na njegovo ravnanje z otrokom, čeprav se tega vedno ne zaveda. Med otrokom in vzgojiteljem se vedno razvije odnos vzajemnega vplivanja. Vzgojiteljevo ravnanje vedno povzroči določeno otrokovo reakcijo. Od nje je odvisno, ali bo vzgojitelj spet enako ravnal ob enaki priliki ali bo vsaj deloma spremenil ravnanje, četudi nehote. Na drugačno vzgojiteljevo ravnanje pa bo tudi otrok drugače odgovoril« (Košiček, 1992: 148).

Zupančič in Kavčič (2007) ugotavljata, da agresivni in nasprotnovalni otroci zaradi svoje močnosti pridobijo mnogo več pozornosti kot socialno zadržani, plašni, k vedenju ponotranjenja nagnjeni otroci ali otroci, ki so povsem socialno kompetentni.

Starši in vzgojitelji ob otrocih, ki so agresivni, pogosteje doživljajo utrujenost, nestrpnost in jezo kot ob otrocih, ki veljajo za povsem normalne. To pomeni, da doživi po temperamentu bolj težaven in težje prilagodljiv otrok v okolju več pritiskov, konfliktov in čustvenih prizadetosti kot otrok, ki se zlahka prilagaja okolju, v katerem se giblje (Mikuš Kos, 1985).

Vec (1993: 194) pravi, da je potrebno določeno mero agresivnega vedenja dopuščati. Z večjimi pritiski se bomo lotili problematike agresije, več je bomo tudi izzvali (če ne takoj, pa se bo morda pokazala pri kasnejših dejavnostih, zaradi česar lahko izgubimo izpred oči povezavo pritiski – občutja ogroženosti – vedenje). Najtežje pri delu z agresivnimi je presojati, katero vedenje je »manipulativnega značaja«, katero pa posledica regresa. Pogosto

je namreč vedenje preplet obeh mehanizmov, zato je potrebna pri vodenju velika fleksibilnost. Vsekakor se moramo izogibati vrednotenju, moraliziranju, ocenjevanju v smislu »dobro, slabo, nemogoče« ipd. Zlasti v začetku kaže dopuščati oziroma ignorirati preklinjanje, zmerjanje odraslega in druge oblike verbalnega nasilja. Agresivni odziv na odraslega največkrat ni usmerjen dejansko nanj, ampak na vse tisto, kar odrasli simbolizira v otroku.

»Njihovo sovraštvo ne sme biti razlog za našo nemoč pri ravnanju z njimi. Težko je sprejeti običajne oblike agresivnosti, destruktivnosti in sovražnosti, ki jih ti otroci izražajo do vsakogar, ki jih skuša spremeniti. Toda to so le stranski, zunanji izrazi njihove motenosti, za katerimi se kot za dimnim oblakom skriva njihova motena osebnost. V resnici vedenja teh otrok ni težje prepoznati kot pri nevrotikih (podobni vzroki za nastanek), precej težje pa ga je prenašati« (Redl in Wineman, 1984: 5-6).

Zupančič in Kavčič (2007) pravita, da je nizka kakovost vrtca povezana z več negativnimi vidiki otrokovega socialnega vedenja (npr. agresivnost), visoka kakovost pa s pozitivnimi (npr. socialna kompetentnost, prosocialnost).

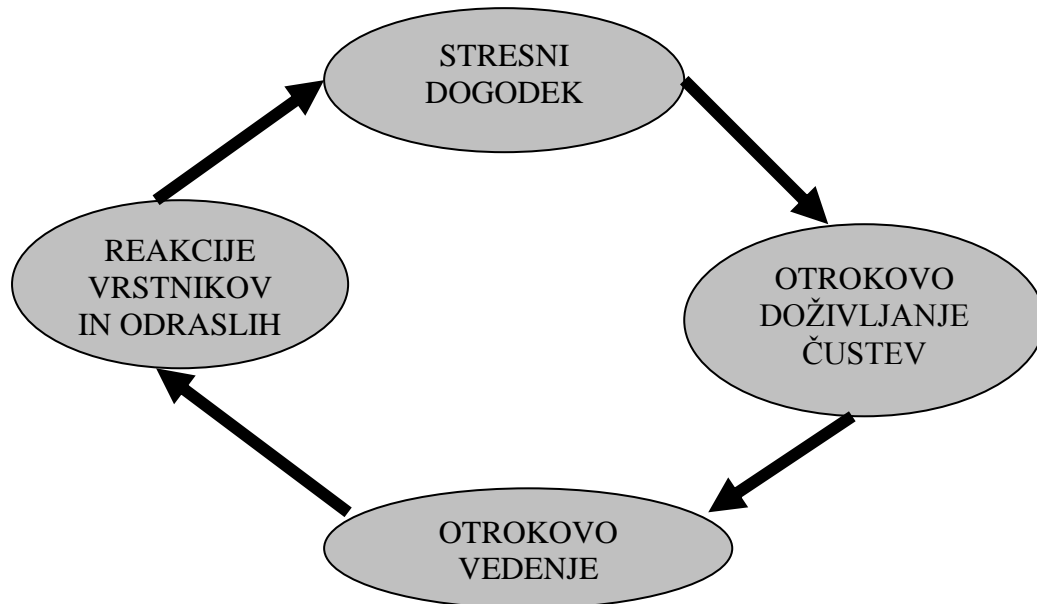
Cugmas (2003) v svojem članku o vlogi otrokove navezanosti na vzgojiteljico za njegov celostni razvoj ugotavlja podobno – od vzgojiteljice je odvisno, v kolikšni meri nudi otroku možnost, da izkusi občutek varnosti in samospoštovanja, kar pa je povezano z njegovo socialno, čustveno in akademsko kompetentnostjo. Eden izmed pomembnih dejavnikov za varno navezanost na vzgojiteljico je majhno število otrok v skupini. Otroci, ki do vzgojiteljice kažejo več emocionalne navezanosti so tudi bolj kompetentni v odnosih z vrstniki. Tako so otroci, ki izražajo višjo stopnjo varne navezanosti na vzgojiteljico, v vrtcu bolje prilagojeni in obratno – otroci, ki v odnosu do vzgojiteljice ne kažejo varne navezanosti, izražajo manj kompetentno obnašanje tako do vzgojiteljice kot tudi pri igri z vrstniki. Takšni otroci kažejo več agresivnega vedenja kot drugi.

Redl in Wineman (1984: 88) pravita, da se otrok do odraslih lahko agresivno odziva tudi zaradi strahu pred ljubeznijo.

3.2.3.1 Paradigma konfliktnega kroga

Long, Wood in Fescer (2001) predstavljajo konfliktni krog, v katerem se izmenjujejo potrebe otroka, ki trčijo ob pričakovanja drugih. Služi nam kot pomoč pri razumevanju otrokovega agresivnega vedenja. Konfliktni krog razlaga, da se najprej pojavi stresni dogodek, ki aktivira otrokova iracionalna prepričanja, negativne misli določajo in sprožijo otrokova čustva. Čustva vodijo k neprimernemu vedenju, ki ni premišljeno dejanje.

Neprimerno vedenje spodbudi odrasle k reakcijam. Odrasli nato pogosto zrcalijo otrokovo agresijo (kričijo nazaj, grozijo). Negativna reakcija poveča otrokovo stisko, konflikt se razvije v bitko za premoč. Otrok sicer izgubi bitko, saj je kaznovan, vendar je zmagal v vojni. Njegova pričakovanja so se potrdila, zato ne čuti potrebe po spremembi prepričanj ali vedenja.

Slika 4: Konfliktni krog (slika povzeta po: Obid in Rapuš Pavel, 2009: 433).

Obid in Rapuš Pavel (2009) pravita, da na krizno situacijo ob izbruhu agresivnega vedenja lahko gledamo kot na produkt otrokovega stresa, ki ga vzdržujejo in spodbujajo reakcije drugih. Ko je otrok pod hudim pritiskom, se bo vedel tako, da bi čim bolj ublažil neprijetna in boleča čustva. Vedenjski odziv je pogosto negativen in sproža negativne reakcije drugih. Te reakcije so za otroka dodaten stres.

Naj za konec napišem še misel avtorja Zubryzka (2008), ki pravi, da je agresivno obnašanje predšolskih otrok navadno spregledano, ker ni videti posebej škodljivo, hkrati pa je tako veliko, da bi obvladovanje vsakega posameznega dogajanja zahtevalo ogromno ukrepanja, potrpežljivosti in učinkovitosti v pričakovanju možnih drugačnih oblik odnosov. Vzgojitelji in pomočniki vzgojiteljev najpogosteje ignorirajo te vrste obnašanja in čakajo, da otrok vrtec zapusti. Vzgojo prepuščajo šoli v upanju, da se bo starejši otrok v bolj zahtevnem svetu lažje naučil pravil obnašanja. Agresivno vedenje predšolskih otrok se najpogosteje obdrži. Kasneje ko se prične z vzgojo, težje je odpraviti tak način obnašanja. To pomeni, da

moramo takoj reagirati, že pri triletniku je potrebno zahtevati drugačno obnašanje in mu pri tem tudi pomagati.

V zgornjih odstavkih smo spoznali, kako otrokovo agresivno vedenje utruja in jezi strokovne delavce v vrtcu oziroma odrasle nasploh, Zubryzka pa pravi, da je mnogokrat to vedenje spregledano. Kaj je pokazala moja študija primera - ali je agresivno vedenje otroka v vrtcu spregledano ali pri vzgojiteljicah in njihovih pomočnicah zbuja pozornost - pa bom predstavila v empiričnem delu.

III. EMPIRIČNI DEL

1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA

V diplomskem delu želim osvetliti problematiko socialne umeščenosti in sprejetosti agresivnega otroka v predšolskem obdobju. Pojem agresivnosti različni avtorji različno pojmujejo. Pogosto jo pojmujejo kot instinkt, nagon, izvor energije, čustvo, način prisile ali reakcijo na frustracijo. Žužul (1989: 51) jo opredeli z besedami: »Agresivnost je vsaka reakcija (fizična ali verbalna), izvedena z namenom, da se nekomu drugemu prizadene škoda ali poškodba kakršnekoli vrste, ne glede na to, če namera ni bila do konca realizirana«. V najširšem pomenu besede pa agresivnost pomeni vsak aktivni pristop k okolju. Zajema vse oblike gibanja, čustva kot sta bes in jeza ter telesno nasilje nad drugimi. Pojem agresivnosti različne vede razlagajo različno. Med njimi so najožje agresivnost poimenovali behavioristi, ki so jo opredelili kot »dejansko prizadevanje škode drugemu organizmu ali pa kot reakcijo, katere cilj je poškodba živega organizma« (Lamovec, 1978).

V nadaljevanju se bom osredotočila na agresivnost v zgodnjem otroštvu. Skoraj vsi otroci so do neke mere agresivni, zato lahko zmerne oblike agresivnega vedenja pojmujejo kot normalno značilnost otrokovega razvoja (Zupančič in Justin, 1991). Smith in Cowie (1993) poročata, da so agresivni otroci v skupini vrstnikov v vrtcu pogosto zavrjeni. Po njihovih besedah so za agresivne otroke značilni nenadni izbruhi jeze, sovražne težnje, antagonističen odnos do vrstnikov in nadlegovanje, ki se pojavi brez neposrednega sprožilca in otroku ne prinese ničesar oprijemljivega, pač pa se zdi, da je nagrada za agresivno dejanje sama reakcija žrtve. Otroci, ki so precej agresivni, veljajo za osamljene v družbi vrstnikov. Gre za kontroverzne otroke, ki uporabljajo agresivnost kot način za doseganje svojega položaja v skupini. Tudi Redl in Wineman (1984) pravita, da otroci, ki sovražijo, navadno zelo hitro postanejo otroci, ki jih nihče ne mara. Ne širše ne ožje okolje (družina, šola, soseščina) namreč ni pripravljeno prenašati otrokovega agresivnega vedenja. Ti otroci za okolje lahko kaj hitro postanejo nerešljiv problem. Rezultat takšne interakcije med otrokom in okoljem je osamljenost otroka.

Kot je razvidno iz besed Redl-a in Wineman-a, agresivni otroci niso negativno sprejeti le iz strani vrstnikov, pač pa tudi iz strani odraslih. Zupančič in Kavčič (2007) ugotavljata, da vzgojitelji ob otrocih, ki so agresivni, pogosteje doživljajo utrujenost, nestrpnost in jezo kot

ob otrocih, ki veljajo za povsem normalne. To pa za agresivnega otroka pomeni, da doživi v okolju, v katerem se giblje, več pritiskov, konfliktov in čustvenih prizadetosti kot otrok, ki velja za prilagodljivega in neagresivnega.

Agresivni otrok ter njegova sprejetost oziroma nesprejetost tako s strani vrstnikov kot tudi s strani strokovnih delavk v vrtcu bo problem, ki ga bom raziskovala v svojem diplomskem delu.

2 CILJI

V diplomskem delu bom s pomočjo študije primera preverila, kakšen socialni položaj ima agresivni otrok zaradi svojega socialno neprilagojenega vedenja, kot ga opredeljujejo različni avtorji (npr. Greene, 1999; Redl in Wineman, 1984; Zupančič in Kavčič, 2007), v vrtcu. Pri tem se bom osredotočila na otrokovo interakcijo z drugimi otroki ter vzgojiteljico in njeno pomočnico. Glede na teoretične ugotovitve o sprejetosti agresivnega otroka v njegovem neposrednem okolju predvidevam, da je agresivni otrok zaradi svojega socialno nesprejemljivega vedenja zavržen oziroma manj sprejet tako s strani vrstnikov, kot tudi s strani strokovnih delavk v vrtcu.

3 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA OZIROMA HIPOTEZE

1. Katere so tiste vedenjske značilnosti agresivnega otroka, ki v interakciji z vrstniki in strokovnimi delavkami v vrtcu izstopajo?
2. Kako agresivnega otroka v skupini sprejemajo vrstniki v vrtcu?
3. Kako agresivnega otroka v skupini sprejemata strokovni delavki v vrtcu?

4 RAZISKOVALNA METODA

V empiričnem delu diplomskega dela sem uporabila etnografsko študijo primera, za katero je značilno opazovanje z udeležbo, podprto z intervjujem. Raziskovalec je aktivno udeležen oziroma sodeluje v raziskovalni situaciji (Sagadin, 1991: 466).

Prvi raziskovalni instrument, ki sem ga uporabila pri študiji primera, je polstrukturiran intervju. To je omogočalo manj formalen pogovor in predvsem bolj sproščeno vzdušje. Intervju je bil odprtega tipa in zato bolj poglobljen. Pred intervjujem sem določila okvirne teme za lažje primerjanje intervjujev, a sem si znotraj intervjujev vseeno vzela prostor, da se

je pogovor odvijal v smeri, ki jo je določala sogovornica. Med obema intervjujema sem izvedela veliko informacij o otrokovi družini in dogodkih, ki so se dogajali doma. Čeprav otrokova družina ni vključena v moja raziskovalna vprašanja, sem to temo kljub vsemu vpletla v analizo intervjuja, saj okoliščine, v kakršnih otrok živi, pripomorejo k jasnejšemu razumevanju njegove motnje.

Drugi raziskovalni instrument, ki sem ga uporabila pri študiji primera, je bilo opazovanje z udeležbo. Tudi pri tem sem si okvirno zapisala teme, ki so me zanimale, ter si jih zapisala na list, da so me med opazovanjem spomnile, na kaj moram biti pozorna.

V empiričnem delu uporabljam tako za vzgojiteljico kot tudi za pomočnico vzgojiteljice izraz strokovna delavka. V primeru, da želim posebej poudariti, kaj je povedala katera izmed obeh strokovnih delavk, ju imenujem vzgojiteljica oziroma pomočnica vzgojiteljice. Obe strokovni delavki sta predlagali, da ju tikam, zato je bil intervju neuraden. Razpotnik (2004: 263) pravi, da v intervjuju ni pomemben samo vidik, *kaj* je podano, ampak tudi *kako* (na kakšen način) je to podano. Zato v diplomskem delu vse besede iz intervjuja citiram v pogovornem jeziku oziroma tako kot so bile izrečene.

Ker upoštevam varovanje podatkov, je v mojem diplomskem delu dečkovo ime spremenjeno. Imenujem ga Miha. Prav tako imajo spremenjeno ime tudi Mihova mlajša sestra, katero imenujem Mateja, Mihov prijatelj iz vrtca, ki ga imenujem Martin in strokovna delavka, ki je omenjena v intervjuju pod izmišljenim imenom Nika.

4.1 VZOREC

V študijo primera je vključen deček star 4 leta, ki po besedah njegove vzgojiteljice velja za izrazito agresivnega in za skupino motečega otroka.

V raziskavo sta vključeni tudi dečkova vzgojiteljica ter njena pomočnica, s katerima opravim intervju.

4.2 PRIPOMOČKI

Pri raziskovanju bom za opazovanje z udeležbo uporabila diktafon, svinčnik in beležko, intervjuja pa bom zabeležila s pomočjo diktafona.

Tekom opazovanja sem pozorna na naslednje teme: *oblike Mihovega vedenja v vrtcu, interakcija Miha – strokovna delavka, interakcija Miha – vrstniki.*

Ker je intervju polstrukturiran, sem si tudi zanj pripravila nekaj tem, ki se nanašajo na področje raziskovanja:

- *opis odnosa med strokovno delavko in Mihom,*
- *opis odnosa med vrstniki v skupini in Mihom,*
- *vpliv Mihovega vedenja na strokovno delavko,*
- *odziv strokovne delavke na Mihovo agresivno vedenje,*
- *opis Mihovih močnih točk,*
- *opis Mihovega agresivnega vedenja.*

4.3 POSTOPEK ZBIRANJA IN OBDELAVE PODATKOV

Da lahko uporabim osebne podatke v namene študije primera, sem predhodno pridobila dovoljenje dečkove mame, pri čemer upoštevam varovanje osebnih podatkov. Podatke sem zbirala z opazovanjem z udeležbo ter s polstrukturiranima intervjujema, ki sem ju opravila z dečkovo vzgojiteljico ter pomočnico vzgojiteljice.

4.3.1 INTERVJU

S strokovnima delavkama sem se dogovorila, da intervju z njima opravim v času, ko otroci počivajo, saj si, po njunih besedah, takrat najlažje vzameta čas. Pogovora sem opravila 2. februarja, in sicer z vsako strokovno delavko posebej, tako da druga na drugo z odgovori nista vplivali. Intervjuja sta potekala v knjižnici vrtca, tako da ni bilo drugih motečih dejavnikov, ki bi ovirali pogovor. Intervju z vzgojiteljico je potekal ob 13.00, približno 30 minut. Pogovor s pomočnico vzgojiteljice ob 13.45 pa približno 40 minut. Tako vzgojiteljico kot tudi njeno pomočnico sem najprej vprašala za dovoljenje snemanja intervjuja. Obe sta v snemanje privolili. Pogovora za intervju sem nato v živo posnela s pomočjo diktafona ter ju doma dobesedno prepisala. Preden sem se lotila procesa kodiranja, sem med prebiranjem podčrtala pomembne dele, ključne besede ali stavke. Kodiranja sem se lotila tako, da sem sprti zapisovala kode 1. reda, nato še kode 2. reda. Kode 1. reda so bolj široke in opisne, kode 2. reda pa so ožje in se ponekod tudi večkrat ponovijo. Po končanem kodiranju sem določila kategorije ter z njihovo pomočjo izluščila poglobljene značilnosti socialnega vedenja agresivnega otroka v skupini v vrtcu.

Kategorije, ki so skupne obema intervjujema so:

1. *strokovna delavka*
2. *Miha*
3. *družina*
4. *skupina*
5. *agresivnost*
6. *vrtec.*

4.3.2 OPAZOVANJE

Pomembne ugotovitve tekom opazovanja sem ob pomoči dogajanja, posnetega na diktafon, anekdotsko zapisala v poseben zvezek, in sicer sproti, po vsakem opravljenem opazovanju. Opazovanje sem zaradi zanesljivosti ponovila večkrat (trikrat) ter ob končanem sklopu opazovanj oblikovala pojme oziroma besedne zveze, ki bodo pomembne za raziskavo, ter jih, glede na sorodnost, klasificirala v posamezne, predhodno določene kategorije. Opazovanje sem opravila 9. februarja, 16. februarja in 2. marca 2011. Opazovanje sem opravila ob približno istem času (od 9.45 do 10.30), saj se v vrtcu ob približno istem času vsak dan odvijajo podobne dejavnosti. Na takšen način sem potem tudi lažje primerjala Mihovo vedenje iz tedna v teden. Morda bi bilo bolje, če bi opravila opazovanje na daljši časovni rok, vendar je Miha v drugi polovici meseca marca odhajal na operacijo, zaradi katere je bil dlje časa odsoten, tako da sem bila primorana opazovanje opraviti v krajšem časovnem intervalu.

Kategorije, ki so skupne vsem trem opazovanjem so naslednje:

1. *Miha*
2. *Mihovo vedenje*
3. *strokovni delavki*
4. *vrstniki.*

5 REZULTATI IN INTERPRETACIJA REZULTATOV INTERVJUJEV

5.1 ANALIZA VSEBINE INTERVJUJA Z VZGOJITELJICO

Podatki o intervjuvanki:

Ime: T.

Starost: 53 let

Izobrazba: medicinska sestra, vzgojiteljica predšolskih otrok

Delovno mesto: vzgojiteljica predšolskih otrok

Kategorije:

1. Strokovna delavka
2. Miha
3. Družina
4. Skupina
5. Agresivnost
6. Vrtec

1. Strokovna delavka

Kode 2. reda	Kode 1. reda
O sebi	Ima pozitiven pogled na svet. Je pozitivna oseba.
Poklicna pot	V jaslih ji je bilo všeč. Ni bila prepričana, ali je poklic vzgojiteljice pravi.
O poklicu vzgojiteljice	Rada opravlja svoje delo. Zanjo je pomembna empatija do otrok.
Odnos vzgojiteljica – mama	Mama prenaša odgovornost na vzgojiteljico. Vzgojiteljica se počuti nemočno. Vzgojiteljica ne ve, kje bi poiskala pomoč.

	<p>Vzgojiteljici veliko pripoveduje o sebi.</p> <p>Vzgojiteljica je nima časa poslušati.</p> <p>Vzgojiteljico energetsko izčrpa.</p>
--	--

2. Miha

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Mihove močne točke	<p>Pomiri ga delo s plastelinom in testom.</p> <p>Je motorično spreten.</p> <p>Rad ima igre z žogo.</p> <p>Rad ima ustvarjanje s plastelinom, glino, testom.</p> <p>Rad ima dejavnosti povezane z gibanjem.</p>
Mihove šibke točke	<p>Ne mara dejavnosti, ki se odvijajo za mizo.</p> <p>Ne mara spati v vrtcu.</p>
Vpliv Mihe na sestrico	<p>Miha in Mateja bi morala biti v vrtcu ločena.</p> <p>Miha je Mateji za zgled.</p>
Dogodek – kraja sladoleda	<p>V trgovini ukrade sladoled.</p> <p>Vzgojiteljica se močno razjezi.</p> <p>Pove po resnici, da je ukradel sladoled.</p>

3. Družina

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Družinske razmere	<p>Miha prihaja iz neurejene družine.</p> <p>V Mihovi družini ni reda.</p>
Mama	<p>Mož je alkoholik.</p> <p>Oče je alkoholik.</p> <p>Mama je žrtev fizičnega nasilja v družini.</p> <p>Ima čustveni primanjkljaj.</p> <p>Je neodgovorna.</p>
Odnos mama – otrok	<p>Mama zagovarja Miha.</p>

	Popušča mu, ker meni da je še majhen.
Dogodek – otroci sami doma	Otroka sta sama doma. Predšolska otroka je ponoči pustila sama doma. Miha bi skoraj ušel skozi okno - da bi poiskal mamico. Lahko bi bila nesreča.
Mnenje o starših	Starša sta neodgovorna.
Mnenje o otrocih	Vzgojiteljici se otroka smilita. Nista kriva sama.

4. Skupina

Kode 2. reda	Kode 1. reda
O skupini	Skupina, ki jo ima sedaj, je naporna. Ostali v skupini so v redu. Skupina je heterogena.
Vpliv agresivnega otroka na skupino	Miha in Mateja druge otroke motita. V skupini bi bilo bolje brez Mihe in Mateje. V skupini sedaj nobena dejavnost ne poteka po načrtu.
Odnos agresivni otrok – skupina	Nimata somišljenikov. Miha je moteč za skupino. Nima prijateljev.

5. Agresivnost

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Značilnosti agresivnega otroka	Je agresiven in trmast. Moti druge otroke, je samosvoj. Je neobvladljiv in brez reda.
Vedenje agresivnega otroka	Grize. Tepe. Krade igrače. V času počitka bi bil dejaven in aktiven. Noče sodelovati.

	<p>Želi početi samo tisto, kar je njemu všeč.</p> <p>Da bi dosegel svoje, se meče ob tla.</p>
Izbruhi agresije	<p>Vzgojiteljica in Miha se kregata.</p> <p>Miha zmagata.</p>
Odziv na izbruhe agresije	<p>Vzgojiteljico njegovo vedenje spravi ob živce.</p> <p>Vzgojiteljica popusti.</p>
Vpliv agresivnega otroka na vzgojiteljico	<p>Težko je, če si v skupini sam.</p> <p>Ves čas mora biti pozorna na Miha.</p> <p>Miha jo izčrpa.</p> <p>Zaradi Miha potroši veliko energije.</p>
Odnos agresivni otrok – vzgojiteljica	<p>Miha se dere na vzgojiteljico.</p> <p>Ji Kljubuje.</p>
Mnenje o agresivnem otroku	<p>Miha potrebuje več pozornosti.</p> <p>Miha potrebuje nadzor.</p> <p>Rabi strogo vzgojo.</p> <p>Napoved, da bodo v šoli z Mihom velike težave.</p> <p>Miha bi bil lahko prestopnik.</p>

6. Vrtec

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Reševanje problema	<p>Vzgojiteljica ne ve, kaj bi bila primerna rešitev.</p> <p>Treba bi bilo obvestiti center za socialno delo.</p> <p>Ne bi se izpostavljala.</p> <p>Prijava je delo ravnateljice ali svetovalne delavke.</p> <p>Želi si, da bi Miha dobil spremljevalca.</p>
Spremljevalec	<p>Mihu ne pripada spremljevalec.</p> <p>Spremljevalec je rešitev za nemoteno delo v skupini.</p> <p>Delo v skupini bi bilo lažje, če bi imel spremljevalca.</p>

KATEGORIJA 1 : Strokovna delavka

Strokovna delavka - Mihova vzgojiteljica je najprej obiskovala srednjo zdravstveno šolo in se šele kasneje prekvalificirala v vzgojiteljico, čeprav ni bila povsem prepričana, ali bo vzgojiteljski poklic pravi zanjo. Danes je s svojim delom zadovoljna. Kot pomembno kompetenco vzgojiteljice v ospredje postavlja empatijo do otrok. *»Zdaj mi je pa fino delat z otroci. Pomembno je, da imaš empatijo do otrok. To je najbolj pomembno, vse drugo se naučiš.«*

O sebi pove, da je pozitivna in da tako tudi gleda na svet.

»(...) ampak je kar treba bit pozitiven pa pozitivno gledat na stvari.«

»Torej si pozitivna oseba ...«

»Ja, je kar treba bit.«

Na eni strani torej pravi, da pozitivno gleda na svet, na drugi strani pa izpostavi odnos z Mihovo mamo, ki jo ob vseh drugih obveznostih, ki jih ima, energetsko izčrpava. *»Ona mi veliko pove o sebi. Rabi nekoga, da bi se z njo pogovarjal, jo poslušal. Včasih se name obesi tud za dve uri. Jst pa nimam časa se ukvarjat s takimi stvarmi. Polno mam drugega dela, potem pa še njo poslušat. Včasih je res naporna – pravi energetski vampir.«*

Vzgojiteljica tudi doda, da se pogosto počuti nemočno, ker Mihova mama prelaga odgovornost na njo: *»Potem povem mami, ona pa sam: »Ja saj ste vi vzgojiteljica, boste že zrihtala tako, da bo prav«. In potem si tukaj čist nemočen, ker pojma nimaš, kam bi se obrnu.«*

Na tem mestu lahko zasledimo, da se kljub svoji optimistični naravi pri svojem delu srečuje s situacijami ob katerih doživlja občutke nemoči.

KATEGORIJA 2: Miha

Miha velja za izrazito agresivnega otroka, ki je za skupino moteč. Kljub vsemu pa ima tudi takšen otrok močne točke. Vzgojiteljica v intervjuju poskuša najti njegove močne točke in jih izpostavi: *»Motorično je spreten kot strela. Rad ima igre z žogo in ustvarja s plastelinom, glino in testom, rad ima dejavnosti v katerih je veliko gibanja. To mu res gre.«*

Ob vprašanju, kaj Miha počne v času počitka, če ne spi, vzgojiteljica pripoveduje: *»Po navadi mu dam kaj za delat, da se igra zunaj na hodniku z igračkami ali pa da ustvarja s plastelinom in podobnim. Slišala sem, da to otroke pomirja, če delajo z glino ali pa plastelinom in pri njem to včasih celo vžge.«*

Na drugi strani vzgojiteljica izpostavi njegove šibke točke v vrtcu: *»Ko pa je treba nekaj počet za mizo, je pa konec. Tud ko je treba spat, raje moti druge otroke kot pa da bi spal.«*

Skupaj z Miho je v skupini tudi njegova sestra, ki je stara 3 leta. Vzgojiteljica pravi, da bi bilo bolje, če bi bila vsak v svoji skupini: *»Potem so bile ene mučke proti koncu šolskega leta glede tega, ali bomo skupino razbili, pa da gresta Mateja pa Miha vsak v svojo skupino, da bo mir, ampak na koncu se je zadeva obrnila tako, da se skupine ni razbijal in sta še vedno skup.«* Miha ima namreč velik vpliv na sestrico, ki ga v njegovih dejanjih posnema: *»Pa dobr, Mateja je še dost v redu, ni tako agresivna kot Miha. Ji je pa za zgled. Vse kar naredi on, bi ona ponovila oziroma ponovi za njim. To ni dobro«*. In nato še enkrat doda: *»Onadva bi morala bit vsak v svoji skupini.«*

V vrtcu morajo biti posebno pozorni na Miha, saj se pogosto zgodi, da kaj ukrade. Tako je vzgojiteljica v intervjuju izpostavila dogodek, ko je Miha na zimovanju v bližnji trgovini ukradel sladoled:

»Zadnjič, ko smo bli na zimovanju na Pokljuki, je v trgovini iz skrinje ukradel sladoled. Lučko. Zgleda ne ve, da se to lahko stopi in ga je spravu v svojo torbico. Pridemo mi v hiško in v njegovi torbici opazim stopljen sladoled. 4-letni fantek je v trgovini ukradel sladoled, pa kje si še to vidla. Čist sm vn padla.«

»Pa je povedal, da ga je ukradel v trgovini?«

»Ja, tolk je pa bil, da je povedal, da ga je vzel v trgovini.«

V tem negativnem dogodku lahko opazimo moment iskrenosti oziroma poštenosti s strani Mihe, saj je priznal, da je kradel.

KATEGORIJA 3: Družina

Vzgojiteljica o Mihovih družinskih razmerah pove, da niso idealne: *»Kot veš, prihajata iz katastrofalne družine, kjer ni nobenega reda.«* O mami pove: *»Ona nima lahkega življenja. Mož pije, njen oče pije. Bla je žrtev fizičnega nasilja v družini. Rekla mi je, da je hodila k psihologu in da ima baje čustveni primankljaj v možganih. Vsi vemo, da z njo ni vse OK.«* Kar pomeni, da sta Mihova oče in dedek alkoholika, njegova mama pa je zaradi tega utrpela hude čustvene bolečine. O njenem odnosu do otrok pove, da je popustljiva, kar utemelji na primeru kraje sladoleda, ki je omenjen v kategoriji Miha. Situacijo opiše takole: *»Potem pa ga njegova mama še zagovarja, češ da to ni nič hudga, da je še majhen, namest da bi mu tud sama povedala, da se tega ne sme.«* Vzgojiteljica o mami pravi tudi, da je neodgovorna: *»Sploh k ji ne morem dopovedat, da je neodgovorna.«* Na tem mestu izpostavi dogodek, ko je mama pustila otroka sredi noči sama doma: *»Baje je zadnjič otroka pustila sama dva doma ponoči, ona pa je šla ven. In ravno ko je pršla domov, je vidla Mihata, kako je odpiral okno, ker je želel it ven in iskat mamico. A si predstavljaš, kakšna nesreča bi lahko bla. To ni*

nobena odgovornost. Dva predšolska otroka pustit sredi noči sama, ali pa čez dan, saj je vseeno. To ni v redu. Treba bi blo nekaj ukrenit.« V nadaljevanju izkazuje razumevanje, da so otroci vedenjsko problematični: »Kako naj bojo otroci v redu, ko pa so starši taki neodgovorneži.« In doda, da otroka nista sama kriva za takšne družinske razmere: »Saj po eni strani se mi Miha pa Mateja smilta, ker živita v takih razmerah, pa k nista sama kriva da je tko.«

KATEGORIJA 4: Skupina

Skupina, ki jo ima vzgojiteljica v vrtcu je heterogena. Pove, da je včasih res naporno delati z njo, vendar sta poglavitni vzrok za oteženo delo v skupini Miha in njegova sestra: »Jah, vse bi blo jako enostavno, če ne bi blo Mihata pa Mateje.« In doda: »Ja, druge otroke, kot si sama vidla, Miha pa Mateja motita.« Zlasti za Miha pravi: »Nobena stvar ne laufa, če je on v skupini«. Za ostale otroke v skupini pravi: »Sej drugač ostali so pravi cukri – nimam kej rečt, luštni so.«

O odnosu med Miho kot agresivnim otrokom v skupini in drugimi otroki vzgojiteljica pove: »Nimata (Miha in njegova sestra- op. avt.) somišljenikov. Težko se ujamejo med seboj. Miha je tisti, ki moti delo, skoz rabi nadzor, posebno pozornost.«

Po pripovedovanju vzgojiteljice nihče v skupini, razen Mateje ne mara Mihe:
»**Torej drugi otroci v skupini ne marajo Mihe?**«

»Ne. Tisti mlajši se ga še bojijo. Razen Mateje, ki je njegova sestra. Ona ga ma rada.«

KATEGORIJA 5: Agresivnost

Pri Mihi kot agresivnem otroku vzgojiteljica prepoznava naslednje značilnosti: »Je agresiven, moti druge otroke, izredno trmast, močen, samosvoj. Skratka neobvladljiv. Ni navajen nobenega reda.«

Njegovo agresivno vedenje v skupini opisuje z besedami: »Druge otroke grize in tepe, jim krade igrače.« Pravi, da ga je potrebno imeti ves čas na očeh in izpostavi neodobravanje njegovih izbruhov agresije: »Nič ne moreš delat, skoz ga moraš met na očeh. Pa teli njegovi izbruhi, ko se meče ob tla, kadar ne doseže tistga, kar si je zamislu. Katastrofa od katastrofe.« Vzgojiteljica tekom pogovora natančneje opiše njegove izbruhe agresije in njen odziv na Mihovo agresijo:

»On se dere name, mi kljubuje, noče delat, noče nič, kar js rečem, ampak on bi samo tisto, kar on reče. Nekaj časa se kregava, on se vrže po tleh, nasprotuje. Potem pa sem s živci že čisto na koncu in popustim zaradi ljubega miru.«

»In potem zmaga on?«

»Ja, na žalost ...«

O vplivu agresivnega otroka na vzgojiteljico v intervjuju izvemo, da je zaradi Mihe pogosto izčrpana in brez energije.

»Na podlagi vsega tega, kar si mi do zdaj povedala, sklepam, da potrošiš veliko energije pri svojem delu z otroki v tej skupini.«

»Ja, to je res. Ampak to samo zaradi Mihata. Res me izčrpa. Kot energetski vampir je. Ko se enkrat začneš z njim bockat, je konec.«

O agresivnem otroku pove, da bo z Mihom v šoli še težje: *»Bojo že potem vidl, ko bo šel v šolo, kakšni bojo problemi.«* In predvideva: *»Miha je idealen primer za prestopnika, če mene kdo kaj vpraša. Ampak takrat bo že prepozno.«*

KATEGORIJA 6: Vrtec

Iz pripovedovanja vzgojiteljice lahko razberemo, da se vrtec ne želi vmešavati v razmere, ki jih ima Miha tako v vrtcu kot tudi doma:

»To je za prijaviti na socialo. Z obravnavo pa, kot veš, ne bo nič, ker sta se tako odločili ravnateljica pa svetovalna delavka. Nočjo mešat dreka, da se tko izrazim.«

Vzgojiteljica pove, da se ji to ne zdi prav, vendar se tudi ona ne želi vmešavati v reševanje problema v zvezi z Mihom in njegovo družino:

»Se ti zdi to prav, da ne bo prijave?«

»Ne, vsekakor ne. Sam jest se pa tud ne bom vmešavala ...«

Ob vprašanju, kaj se njej zdi primerna rešitev, vzgojiteljica odgovori:

»Ma kaj pa vem ... preveč me vprašaš. Jst se na to ne spoznam. Vsekakor bi blo treba najprej sporočiti na center za socialno delo, kaj se dogaja, potem pa naj oni naprej ukrepajo. Jst se ne bi pri tej stvari izpostavljala, to bi mogla narditi ravnateljica al pa svetovalna delavka, ampak zgleda, da ne bo nič s tem. Ne vem. Jst zase samo to vem, da bi bilo fino, če bi imela pomoč - da bi imel Miha spremljevalca.«

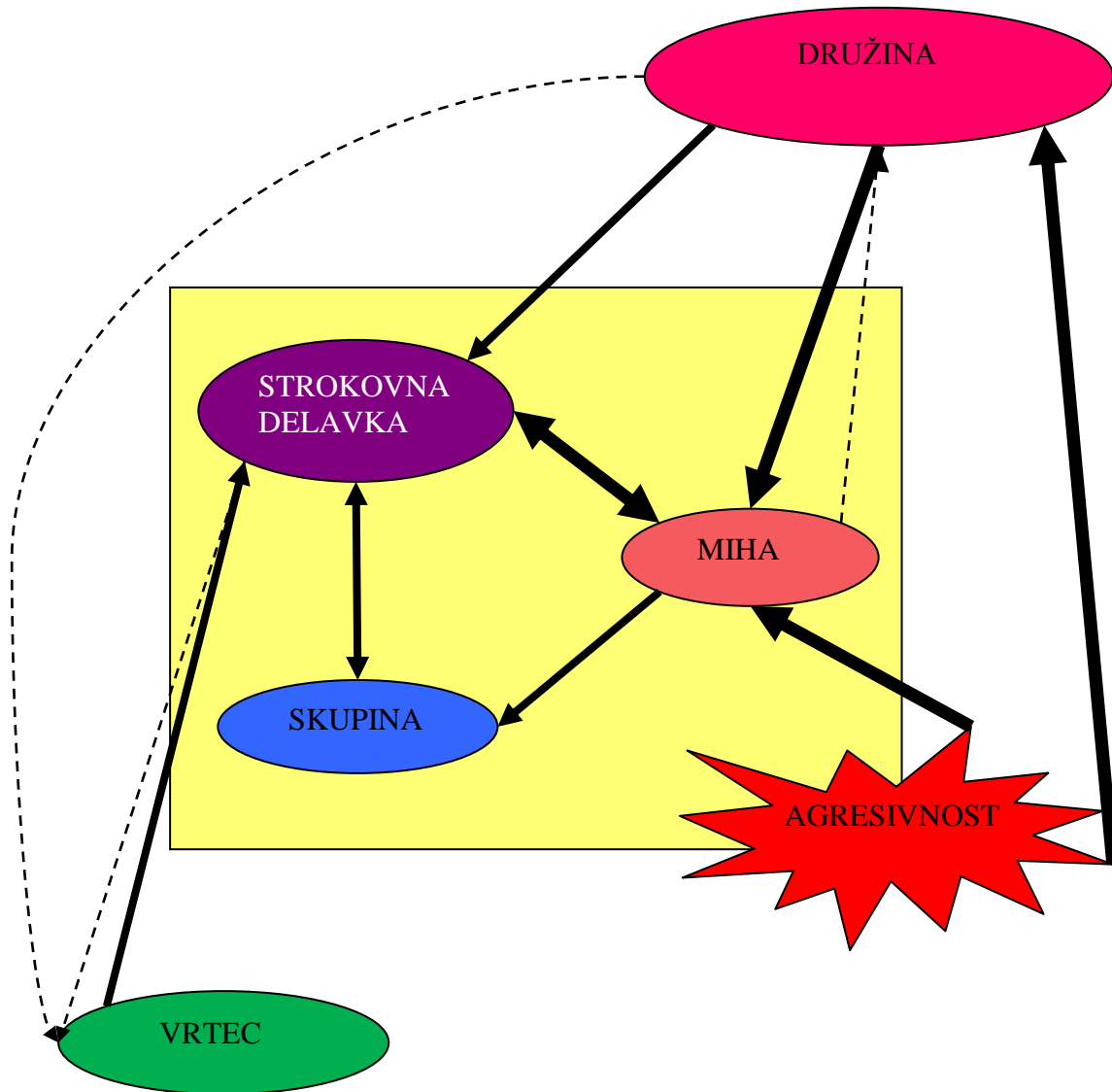
Kot lahko razberemo iz intervjuja, odgovornost za reševanje Mihovega problema strokovni delavci prelagajo drug na drugega, saj se nihče ne želi izpostavljati. Po besedah vzgojiteljice bi bila najprimernejša rešitev, da bi Miha dobil spremljevalca, vendar pa Miha le-ta ne pripada, saj je namenjen le gibalno oviranim otrokom v vrtcu:

»Torej se ti zdi, da bi bilo dobro, da bi Miha dobil spremljevalca?«

»Ja, ampak ga ne bo. Tuki bi blo treba neki spremenit. Zakone spremenit.«

»Če bi Miha dobil spremljevalca,« pravi vzgojiteljica, *»bi blo delo v skupini lažje.«*

5.1.1 ODNOSNO KODIRANJE

5.2 ANALIZA VSEBINE INTERVJUJA S POMOČNICO VZGOJITELJICE

Podatki o intervjuvanki:

Ime: I.

Starost: 51 let

Izobrazba: trgovka, vzgojiteljica predšolskih otrok

Delovno mesto: pomočnica vzgojiteljice

Kategorije:

1. Strokovna delavka
2. Miha
3. Družina
4. Skupina
5. Agresivnost
6. Vrtec

1. Strokovna delavka

Kode 2. reda	Kode 1. reda
O sebi	Rada menja okolje.
Poklicna pot	Najprej je bila po poklicu trgovka. Kasneje se je izšolala za pomočnico vzgojiteljice.
Izbira skupine oz. enote	Ponudijo ji skupino z vedenjsko problematičnimi otroki ali da gre v drugo enoto. Raje se odloči za drugo enoto.

2. Miha

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Mihove močne točke	Je lahko krasen fant. Zna biti priden. Je vztrajen. Ima veliko energije.
Zunanji videz	Fizično je velik in težak.
Pozitiven pogled	Miha je priden, ko oblikujejo glino ali plastelin. Rad ima športne igre.
Mihova sestra	Mateja se pusti objeti in dotikati.
Vpliv Mihe na sestrico	Miha je Mateji za zgled. Vse ponavlja za njim.

Pozitivni dnevi	Če je dobre volje, se pri igri dobro razume z drugimi otroki in vzgojiteljico.
Negativni dnevi	Če je slabe volje, meče stvari po sobi.
Mihovo sprejemanje pomočnice	Miha je ne mara, ker mu nič ne pusti.

3. Družina

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Družinske razmere	Oče je alkoholik. Dedek je alkoholik. Mama ima čustveni primanjkljaj.
Mama	Mama je zgubljena.
Odnos mama - otrok	Otrokoma popušča zaradi miru. Ne postavlja mej. Napoved, da je čez nekaj let otroka ne bosta več ubogala. Miha in Mateja že sedaj ne ubogata mame in vzgojiteljic.
Dogodek – pobriti lasje	Mateja pride v vrtec z obrito glavo. Miha ima dolge lase, Matejo pa so pobrili. Oče jo pobrije, da bi zrasli lepši lasje. Ne zdi se ji normalno.
Mnenje o družini	V družini ni vse v redu.
Mnenje o mami in otrocih	Mama in otroci se ji smilijo. Mama in otroci jo jezijo.

4. Skupina

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Problematična skupina	Skupina otrok, starih od 4 do 5 let. V skupini je nekaj vedenjsko problematičnih otrok.

Problematični otroci v skupini	Na druge vplivajo negativno . Ne ubogajo. So trmasti.
Vpliv problematične skupine	V takšni skupini izgubi potrpljenje. Če ima možnost, se raje izogne takšni skupini.
O skupini	Skupina, ki jo ima ji je ji všeč. V skupini jo moti Miha.
Odziv na konflikte v skupini	V primeru konflikta otroke najprej loči, nato krivca posadi na stol. Želi si, da bi obstajala čarobna palčka, s pomočjo katere bi otroci ubogali.
Mnenje o konfliktih v skupini	Najpogostejši krivec v skupini je Miha.
Vpliv agresivnega otroka na skupino	Celo dopoldne se ukvarjajo samo z njim. Ko Mihe ni, je v skupini mir.
Odnos agresivni otrok - skupina	V skupini se z njim ne igrajo radi. Mateja ga ima rada. Mlajši otroci se ga bojijo.

5. Agresivnost

Kode 2. reda	Kode 1. reda
O agresivnem otroku	Razume, da je Mihovo vedenje posledica družinskih razmer.
Vzrok za agresivno vedenje	Pri Mihju so krivi geni. Dedek in oče sta agresivna.
Mnenje o agresivnih otrocih	Zaveda se, da takšni otroci potrebujejo drugačne prijeme. Dvomi, da vedenjsko problematičnemu sploh kaj pomaga.
Mnenje o agresivnosti glede na spol	Punce so manj agresivne kot fantje. Fantje so bolj fizično agresivni.

Značilnosti agresivnega otroka	<p>Miha ne prenese nežnih dotikov.</p> <p>Prenese le tepež, brcanje in cukanje.</p> <p>Navajen je fizičnega nasilja.</p> <p>Modric pri njemu ni našla.</p>
Vedenje agresivnega otroka	<p>Neubogljiv je predvsem Miha.</p> <p>Kadar mu kaj ni všeč, se vrže na tla.</p> <p>Težko ga je pobrat, če se vrže na tla.</p> <p>Pogosti so izbruhi trme in kričanje.</p> <p>Pobegne.</p> <p>Brca.</p> <p>Tepe.</p> <p>Hitro se razjezi, če se ne uveljavi njegova volja.</p>
Vpliv agresivnega otroka	<p>Če bi smela, bi ga kaznovala z udarcem po riti.</p> <p>Miha je potrebno imeti ves čas na očeh.</p> <p>Trudi se, da ga ne bi razjezila.</p> <p>Pazi, da ne pride do izbruhov.</p> <p>Kadar doseže, da se Miha ne jezi, se počuti uspešno.</p>
Počutje ob agresivnem otroku	Počuti se nemočno.
Odzivi na izbruhe agresije	<p>Nekaj časa tolerira in ignorira njegove izbruhe.</p> <p>Nekaj minut sedi na kazenskem stolu.</p> <p>Če se upira sedenju na kazenskem stolu, ga prisili, da sede nanj.</p> <p>Kadar nagaja, mu za kazen ne pusti, da se igra z najljubšo igračo.</p>
Odnos pomočnica – agresivni otrok	Odnos med pomočnico in Mihom je naelektren.
Konflikt agresivni otrok – pomočnica	<p>Spusti se v borbo.</p> <p>Na koncu popusti.</p> <p>V boju zmaga Miha.</p>

6. Vrtec

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Odnos mama - vrtec	Mama dobi občutek, da nje in njenih otrok vrtec ne sprejema. Pomočnici vzgojiteljice je zaradi tega nerodno.
Odnos vzgojiteljica – mama	Vzgojiteljici pripoveduje o sebi in svojih težavah. Vzgojiteljica je edina, ki jo posluša. Vzgojiteljica ji je kot mama.
Reševanje problema	Želja po ukrepanju glede Mihe in njegove družine. Dobro bi bilo obvestiti center za socialno delo. V vrtcu sestankujejo že dva meseca. Vzgojiteljice bi Mihov problem rade rešile same. Ravnateljica ne želi obvestiti centra za socialno delo. Miha potrebuje spremljevalca.
Rešitev problema	Rešitev bi bila, da bi imeli v skupini dodatno pomoč za vedenjsko problematične.

KATEGORIJA 1: Strokovna delavka

Pomočnica vzgojiteljice se je najprej izučila za trgovko, šele kasneje, ko je rodila drugo hčer, se je odločila za šolanje za pomočnico vzgojiteljice. Najprej je delala v glavni enoti vrtca, nato pa so ji zaradi zmanjšane števila otrok v vrtcu ponudili, da gre v drugo enoto ali pa prevzame skupino otrok, ki je v vrtcu veljala za problematično: *»No, skratka v tisti enoti sem bla dolgo časa, potem pa so me 7 let nazaj premestili sem, v to enoto kjer sem sedaj. To pa zato, ker so se potrebe za kader zmanjšale, ker je bilo ful manj otrok in so mi tako dali na razpolago, da imam eno katastrofalno skupino, ki je nihče ni želel imeti, ali pa da grem v drugo enoto torej v to enoto, kjer sem sedaj. Normalno, da sem se raje odločila za drugo enoto kot pa imet naporno skupino.«*

O sebi pove, da je bila vesela spremembe, saj rada zamenja okolje:

»Torej je bila dobra poteza, da si zamenjala okolje?«

»Vsekakor. Potem si začneš na novo gradit odnose, ljudje te drugače sprejemajo. Fino je včasih zamenjat okolje.«

KATEGORIJA 2: Miha

Po besedah pomočnice vzgojiteljice, je Miha fizično velik in močan fant: *»Če je kakšen suh pa majhen penzel, res ni problema, sam tazga velizga fanta je pa težko pobirat pa držat.«*

Ob vprašanju, katere so njegove močne točke, pomočnica vzgojiteljice navede, da ima rad športe igre, gibanje in dejavnosti pri katerih oblikujejo plastelin ali glino: *»Sej zna bit krasen fant, ma svoje trenutke k zna bit prov priden. Sploh kadar kej z rokami oblikujemo na primer z glino ali pa plastelinom. To čist notri pade. Al pa če mamo kakšne športne igre – takrat zna bit tud ful uredi, če hoče.«* Iz odgovora lahko razberemo, da ima pomočnica vzgojiteljice tudi pozitiven pogled na Miho.

O Mihi tekom pogovora pove, da ima velik vpliv na svojo mlajšo sestrico, ki ga v marsičem posnema oziroma ga želi posnemati: *»Aja to sm še hotla rečt – tamala ma Miho rada, pa vse za njim ponavlja – ji je za zgled. Kar v tem primeru sicer ni OK, k bo tud ona pol vsak čas taka kt on.«*

Nato doda: *»Sej tamala ni tok zoprna kt on, veš, se tud pusti objet pa pocartat.«* Kar pomeni, da Miha, v primerjavi z Matejo, ne mara objemov in ljubkovanja in ima težave pri izražanju pozitivnih čustev. Tako pomočnica vzgojiteljice izpostavi, da ima Miha svoje pozitivne in svoje negativne trenutke oziroma dneve: *»Če je dobre volje, se lahko fino zaigrajo med seboj. Če je pa zoprn, pa stvari samo po luftu letijo.«*

O Mihovem sprejemanju pomočnice vzgojiteljice le-ta pove, da je ne sprejema: *»On mene ne mara, ker mu nič ne pustim.«*

KATEGORIJA 3: Družina

O Mihovi družini pove, da velja za neurejeno: *»Lej, oče ga pije, njegov dedi ga pije, mami ma baje ene čustvene primanklaje, kot je razlagala vzgojiteljici.«*

Mama je po besedah pomočnice vzgojiteljice »zgubljena«, v odnosu do otrok pa popustljiva: *»Tale mama je res zgubljena, pa tamalima dvema čist vse pusti, samo da ma mir. Sploh se ji ne da ukvarjat z vzgajanjem v smislu da bi kake meje postavla. Sam to ni v redu, veš. Ni to v redu. Čez par let ji bosta pa po glav skakala, boš vidla. Provzaprov ji že zdej skačeta po glav, pa nam tud.«*

Da so v družini neurejeni odnosi, pomočnica vzgojiteljice utemelji s pripovedovanjem o dogodku, ko so Mihovi sestrici Mateji pobrili lase: *»Lani poleti je pršla en dan Mateja z obrito glavo v vrtec. Si predstavlaš. Miha ma dolge lepe lase, njo so pa pobril. Punčko pri dobrih dveh letih. To je baje oči naredu zato, da ji bojo lepši lasje zrastli. A se ti zdi to normalno? Zakaj pa potem fanta ne pobrijejo. Tuki res ni vse OK.«*

O mami in otrocih ima pomočnica vzgojiteljice ambivalentno mnenje: *»Sej po en stran se mi smili tale mama pa otroc, k majo tak življenje, po drugi strani te pa jezijo.«*

KATEGORIJA 4: Skupina

Na začetku pomočnica vzgojiteljice opiše problematično skupino, ki so ji jo ponudili na prejšnjem delovnem mestu in da je takšno skupino raje zavrnila ter odšla v drugo enoto:

»To je bila skupina otrok starih od 4 do 5 let, če se prav spomnim. Je bilo pa nekaj nemogočih otrok notri. Takih, ki niso ubogali, bili trmasti da je kaj. Skratka, v skupini maš lahko dva ali tri mušketirje notri, ki so popolnoma neubogljivi in naporni, pa to potem vpliva še na vse ostale, da nič ne ubogajo in potem lahko samo še izgubiš živce v takšni skupini. Zakaj bi se torej ukvarjala s takimi malopridneži, ko pa lahko poskusim druge.«

O skupini, ki jo ima danes, pravi da ji je všeč, vendar ima ravno tako moteče otroke. Na tem mestu omeni Miho: *»V tej skupini, ki jo imam sedaj je vse super in fino in fajn, samo tale Miha ga biksa.«* V nadaljevanju opiše Mihovo vedenje v skupini, zaradi česar je potrebno biti ves čas pozoren nanj: *»Posebi morš met njega na očeh, k ti mimgrede kam uide, koga brcne, udari al pa kej podobnega in potem se cel dopoldne sam s tem ukvarjaš, pa samo njega maš na očeh. Ti rečem: ko ga ni je pravi balzam. Sej vem, da se grdo sliši, ampak tko je.«*

O odnosu med Mihom kot agresivnim otrokom in skupino pomočnica vzgojiteljice pove, da ni priljubljen, edina, ki ga ima v skupini rada, je njegova sestra: *»Ja, sej ga nobeden ne mara. Mateja sicer ne more brez njega. Tamali se ga bojijo. Tisti ta večji, k so pa tok stari kot on, ga pa tud ne marajo ne vem kako zelo.«*

Pomočnica vzgojiteljice spregovori tudi o razreševanju konfliktnih situacij oziroma kaznovanju v skupini, s katerimi se srečuje vsakodnevno: *»Najprej tista dva ali pa trije al kolkor se jih že krega, najprej potegnem narazen, potem pa tistga, k je krivec dam sedet na stol.«* V nadaljevanju doda, da je najpogostejši udeleženec v konfliktih v skupini Miha:

»Predvidevam, da je to najpogosteje Miha.«

»Ja, to pa itak.«

Pomočnica vzgojiteljice nekoliko hudomušno zaključi z mislijo: *»Najbolš bi blo, da bi obstajala čarobna palčka in bi naredu puf in otrok bi ubogal.«*

KATEGORIJA 5: Agresivnost

Pri Mihi kot agresivnem otroku pomočnica vzgojiteljice prepozna, da ne prenese nežnih dotikov: *»Miha pa čist nič (ne prenese objemanja in ljubkovanja – op.avt.), edini dotik, ki ga*

prenese je zgleda, če ga brcneš, cukaš, tepeš. Zgleda, da je tega navajen, čeprav kakšnih hudih modric pa še nisem našla na njegovem telesu.»

O agresivnem otroku pravi, da razume njegovo vedenje, saj je posledica družinskih razmer oziroma zgledov: *»Ampak, sej ne more bit drugač, ko pa ma tako družino.«*

Pomočnica vzgojiteljice pove, kaj bi lahko bil razlog za Mihovo agresivno vedenje: *»pr njemu so sigurn tud geni – dedi je agresiven, oči njegov je tak. Pol točno veš, kaj čaka tamalga.«*

Spregovori pa tudi o razlikah v agresivnosti glede na spol: *»Punce po navad niso tolik agresivne. Fantje bolj tepejo pa tko. Majo bl tako žilco.«* Iz česar lahko sklepamo, da Mihova sestra kljub temu, da ga posnema in ji je Miha za zgled, ne bo tako agresivna kot njen brat. O Mihovem agresivnem vedenju pove, da je nepredvidljiv: *»Kr vrže se po tleh, kadar mu ni kej prov. (...) Pol te pa še brcne pa tepe.«*

Izpostavi tudi njegove izbruhe trme in kričanje: *»ampak, njegovi izbruhi trme in brcanje in kričanje,«* zlasti, kadar ne more in ne zna uveljaviti lastne volje: *»Eden mu bo neki narobe naredu, ali pa mu skrivil lasek, pa bo že vse narobe.«*

Pomočnica vzgojiteljice tudi pravi, da je treba biti ves čas pozoren na Miha in njegovo vedenje: *»ti mimgrede kam uide, koga brcne, udari al pa kej podobnega in potem se cel dopoldne sam s tem ukvarjaš, pa samo njega maš na očeh.«*

Na vprašanje, kakšen je odnos med njo in Mihom v skupini, odgovarja: *»Naelektren. Kakšen dan je sicer vse ok. Takrat se trudim, da ga ne bi razjezila s čim in pazim, da ne pride do izbruhov in takrat se sama sebi zdim uspešna, ker mi je uspelo. Kakšen dan je pa katastrofa. On mene ne mara, ker mu nič ne pustim, jst bi pa njega najraje po riti, ker nič ne uboga.«*

Pomočnica vzgojiteljice pravi, da na njegove izbruhe agresije reagira s kaznovanjem. Tako kot druge otroke, tudi njega posedi na »kazenski stol«:

»Pa sedi potem na stolu, tam, kjer mu rečeš?«

»Ja par minut. Po navad je celo tko, da se upira in ga moram zvlečt do kazenskega stola, da se tko izrazim, pol pa po navad sedi tam. Ali pa mu ne dovolim tiste igrače, ki mu je najljubša, da bi jo vzel pa se igral z njo. Sej ne vem eni pravjo, da rabjo takšni otroci drugačne prijeme. Sam ne vem, kaj bi takmu lumpu sploh pomagal.«

Na drugi strani pa izpostavi, da ob izbruhih agresije pogosto zmaga Miha:

»Nekaj časa probam dihat, pa ignorirat njegovo vedenje, potem pa tok časa traja, ker je res vztrajen, ne vem od kje mu tolik energije, da enostavno ne morem več in se spustim v borbo z njim in na koncu popustim, največkrat.«

»Torej on zmaga?«

»Hahaha, ja če temu tako reče, potem največkrat on zmaga, ja.«

Prizna tudi, da se ob agresivnem otroku počuti nemočno: *»Ja, jst se počutim... ma prav nemočno. Rada bi kej ukrenila, pa pojma nimam kaj nej.«*

KATEGORIJA 6: Vrtec

Pomočnica vzgojiteljice pravi, da veliko sestankujejo v zvezi z Mihovim vedenjem in njegovo družino, vendar nihče nič ne ukrepa. Večkrat poudari, da bi tudi sama se lotila reševanja težave, če bi znala: *»Rada bi kej ukrenila, pa pojma nimam kaj nej. Ravnateljca itak pravi, da ona na socialo ne bo prjavla. Ja kdo pa bo. Al pa rabil bi vsaj še enga, k bi bil v skupini, pa se ukvarjal samo z Mihom.«*

Kasneje v intervjuju zopet poudari, da bi bilo treba nekaj storiti, da bi se težava pričela reševati:

»Tuki bi blo treba neki ukrent.«

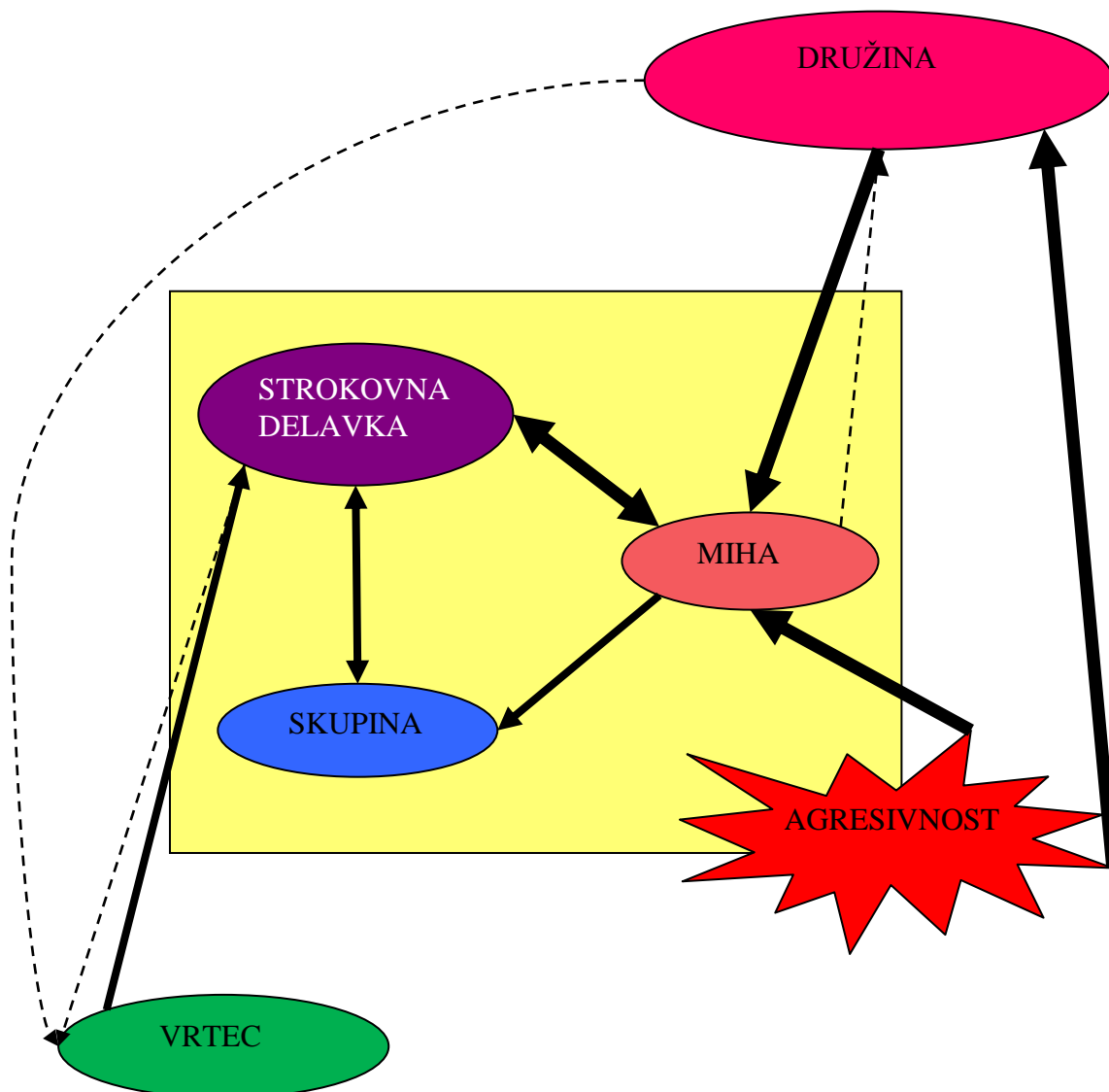
»Ukrent v kakšnem smislu?«

»Ma kaj jst vem. Prjavit na socialo. Sej si sama vidla že dva mesca sam sestankujemo okol tega, pa ene vzgojiteljice v tem vrtcu bi rade rešile na lastno pest, pa kaj so dosegle? Dosegle so gluh nasproten učinek. Sam to nardile, da ma mama občutek, da se sam o njej pa njenih otrocih govori v tem vrtcu in da jo vsi postran gledajo. Čist nič drugga. Še men je neroden. Predstavli si ti, da je tvoj otrok mal bolj nagajiv, pa te pol cel vrtec zarad tega grdo gleda.«

Na tem mestu lahko razberemo, da kolektiv v vrtcu mame in otrok ne sprejema. S svojim delovanjem so stigmatizirali mamo in njena otroka. Edina oseba, na katero se Mihova mama lahko zanese je vzgojiteljica: *»njej skoz govori o sebi in svojih problemih, pravi da je ona edina ki jo posluša. Pravi celo da ji je kot mama.«*

Ob vprašanju, kaj je po njenem mnenju primerna rešitev problema, pomočnica vzgojiteljice odgovori: *»men bi blo najbolše, če bi meli še eno dodatno roko oziroma pomoč v skupini za takšne otroke. To bi bla rešitev na mestu.«* Da bi v skupini imeli spremljevalca za Miha, torej.

5.2.1 ODNOSNO KODIRANJE

5.3 UTEMELJENA TEORIJA – UNIVERZALNA ZGODBA

S postopkom analize obeh intervjujev sem v posameznih elementih prepoznala iste vzorce, relevantne teme in odnose, na podlagi katerih lahko zapišem utemeljeno teorijo – univerzalno zgodbo.

Tako vzgojiteljica kot tudi njena pomočnica sta predhodno, preden sta se odločili za poklic vzgojitelj predšolskih otrok, opravljali povsem drugačno delo. Vzgojiteljica je bila po poklicu medicinska sestra, pomočnica vzgojiteljice pa je bila trgovka. Obe sta stari malo čez 50 let, torej sta, gledano skozi oči razvojne psihologije, obe v obdobju srednje odraslosti.

Vzgojiteljica sebe opisuje kot pozitivno osebo, o poklicu vzgojiteljice v vrtcu pa izpostavi, da je ključna lastnost empatija do otroka, vsega ostalega se lahko naučiš. Pomočnica vzgojiteljice izpostavi, da rada kdaj zamenja okolje, saj ji to predstavlja nov začetek - da svojo identiteto in vlogo v skupini zgradi na novo. Svojo misel utemelji z zgodbo o menjanju delovnega mesta pred sedmimi leti: *»No, skratka v tisti enoti sem bla dolgo časa, potem pa so me 7 let nazaj premestili sem, v to enoto, kjer sem sedaj. To pa zato, ker so se potrebe za kader zmanjšale, ker je bilo ful manj otrok in so mi tako dali na razpolago, da imam eno katastrofalno skupino, ki je nihče ni želel imeti, ali pa da grem v drugo enoto – torej v to enoto, kjer sem sedaj. Normalno, da sem se raje odločila za drugo enoto, kot pa imet naporno skupino. Je pa res, da je včasih tud sprememba okolja dobrodošla, saj se enostavno prenaješ istih ljudi, istih prostorov in tako naprej.«* V tej pripovedi je eden izmed ključnih elementov tudi ta, da se je pomočnica vzgojiteljice raje odločila za spremembo delovnega mesta, kot da bi se soočila s skupino z vedenjsko težavnejšimi otroci. V nadaljevanju opiše to skupino: *»To je bila skupina otrok starih od 4 do 5 let, če se prav spomnim. Je bilo pa nekaj nemogočih otrok notri. Takih, ki niso ubogali, bili trmasti, da je kaj. Skratka, v skupini maš lahko dva ali tri mušketirje notri, ki so popolnoma neubogljivi in naporni, pa to potem vpliva še na vse ostale, da nič ne ubogajo in potem lahko samo še izgubiš živce v takšni skupini. Zakaj bi se torej ukvarjala s takimi malopridneži, ko pa lahko poskusim drugje.«* V tej repliki izvemo, da v skupini, kjer so vedenjsko problematični otroci, pomočnica vzgojiteljice izgubi potrpljenje. Poleg tega pa izvemo tudi to, da je dovolj, da je v skupini nekaj vedenjsko problematičnih otrok, torej dva ali trije in ti potem vplivajo na vedenje ostalih otrok in *»naelektreno«* klimo v skupini. Sedanja skupina, ki jo imata intervjuvanki, je heterogena, kar pomeni, da so v njej otroci, stari od 2 do 5 let. Vzgojiteljica pravi, da je skupina *»naporna«*, pomočnica vzgojiteljice pa opisuje otroke v skupini kot *»luštne«*. Obe izpostavita, da bi bilo bolje, če v skupini ne bi bilo Mihe in njegove sestrice, saj sta po mnenju vzgojiteljice in njene pomočnice tista, ki v skupini veljata za moteči faktor. Besede pomočnice vzgojiteljice o skupini so: *»Sej a veš, v tej skupini, ki jo imam sedaj je vse super in fino in fajn, samo tale Miha ga biksa. Tale ti pa res poje živcev še pa še.«* Besede vzgojiteljice pa: *»Vse bi blo jako enostavno, če ne bi blo Mihata pa Mateje.«*

Miha torej strokovnima delavkama vzame veliko energije, vzgojiteljica ga imenuje *»energetski vampir«*. Pravita, da ga je potrebno imeti ves čas na očeh in da zaradi njega v skupini nobena dejavnost ne poteka po načrtu. Torej bi lahko rekli, da ruši pozitivno klimo v skupini. Po besedah avtorice Chalvin (2004) so strokovni delavci v šoli oziroma v vrtcu pogosto sami krivi, da prihaja do neprijetne klime v skupini. Kadar se strokovni delavec ob

otrokovih izrazih agresije ne počuti dobro, bi bilo bolje, da pogleda vstran ali odgovori z neverbalnimi znaki, kot je na primer odkimavanje ali odločen tlesk s prsti, kot pa da na otrokovo agresivno vedenje odgovori z grobimi besedami in na takšen način naredi škodo tako otroku kot tudi sebi ter celotni skupini.

Miha pa naj ne bi bil moteč le za strokovni delavki, pač pa naj bi bil po njunih besedah nesprejet tudi s strani vrstnikov v skupini. Pravita, da Miha v skupini nima somišljenikov, da ga nihče ne mara oziroma, da je njegova sestra edina, ki ga sprejema. Miha je svoji mlajši sestri zgled, torej ga posnema v njegovih dejanjih, tako pozitivnih kot tudi tistih, ki veljajo za negativna. Pomočnica vzgojiteljice dodaja, da se mlajši otroci v skupini Mihe bojijo. Chalvin (2004) pravi, da agresivna oseba zaradi svojega destruktivnega vedenja izgubi spoštovanje svoje okolice, in tako, dolgoročno gledano, ostane brez informacij: nekateri se je izogibajo, drugi se je bojijo. Preko intervjujev sem ugotovila, da na takšen način reagirajo otroci v skupini. Chalvin (prav tam) omenja tudi, da drugi agresivni osebi laskajo, nihče se je ne upa razjeziti z slabo novico ali ji nasprotovati v njenih odločitvah. Na takšen način včasih delujeta strokovni delavki, saj Mihe ne želita razjeziti.

Obe strokovni delavki izpostavita Mihove izbruhe agresije. Do njih najpogosteje privedejo situacije, v katerih ne obvelja Mihova volja. Vzgojiteljica pravi: *»On se dere name, mi kljubuje, noče delat, noče nič, kar js rečem, ampak on bi samo tisto, kar on reče. Nekaj časa se kregava, on se vrže po tleh, nasprotuje. Potem pa sem s živci že čisto na koncu in popustim zaradi ljubega miru.«* Pomočnica vzgojiteljice pripoveduje: *»Ampak njegovi izbruhi trme in brcanje in kričanje ... neki časa probam dihat, pa ignorirat njegovo vedenje, potem pa tok časa traja, ker je res vztrajen, ne vem, od kje mu tolik energije, da enostavno ne morem več in se spustim v borbo z njim in na koncu popustim, največkrat.«*

Na vprašanje, ali v »boju« zmaga on, obe odgovorita pritrdilno. Tako vzgojiteljica kot tudi njena pomočnica v intervjuju večkrat navedeta, da se zaradi takšnih dogodkov občutita občutke nemoči. Chalvin (2004) pravi, da agresivna oseba prepozna strah pri ljudeh in napade ravno najšibkejšo točko. Otroci, ki čutijo, da vzgojitelj oziroma učitelj postaja nemiren, poskusijo srečo in ga vržejo iz tira. Da bi se vzgojitelj oziroma učitelj temu izognil, je koristno, če se nauči prepoznati, kako se agresivnost izraža.

Pomočnica vzgojiteljice opiše svoj način kaznovanja neubogljivih otrok v skupini: *»Najprej tista dva ali pa trije al kolkor se jih že krega, najprej potegnem narazen, potem pa tistga, k je krivec dam sedet na stol.«* V nadaljevanju opiše, da takšen način kaznovanja pri Mihi ni uspešen ter izpostavi svoj dvom o obstoju učinkovitih metod za kaznovanje agresivnih otrok. Prizna, da bi morda potrebovala več napotkov v zvezi z načinom dela z otroki, ki imajo

motnje vedenja. In na nekoliko sarkastičen način pove, da bi bilo dobro, če bi obstajala »čarobna palčka« s pomočjo katere bi otroci ubogali. Tu opazimo tudi željo, da bi bili vsi otroci ubogljivi in pridni oziroma, da bi obstajali instant pripomočki oziroma nasveti, s katerimi bi otroci v trenutku postali ubogljivi.

O Mihovem sprejemanju strokovnih delavk pomočnica vzgojiteljice pove, da je Miha ne mara zaradi tega, ker mu ničesar ne pusti.

Chalvin (2004) pravi, da kadar želijo strokovni delavci v vrtcu ali šoli opisati agresivnega otroka, uporabljajo vse pridevnike, ki označujejo nesramno in predrzno vedenje. Naj bo nesposoben ali neroden, nevzgojen ali nepošten, vsekakor gre za otroka, ki velja za neotesanca. Tako vzgojiteljica kot tudi pomočnica vzgojiteljice pripovedujeta o Mihi pretežno negativne in moteče lastnosti. Tako omenjata, da moti druge otroke, jih grize, brca in tepe. Pri dejavnostih ne sodeluje in ne uboga. Musek (1994) pravi, da je agresivnost pogosto tudi sredstvo, da bi dosegli cilj. Ne gre torej za to, da bi ravnali agresivno, pač pa želimo s pomočjo agresivnega ravnanja doseči želeni cilj, na primer pridobiti imetje. Vzgojiteljica omeni, da Miha tudi krade, tako izpostavi dogodek, ko je Miha na zimovanju na Pokljuki ukradel sladoled: *»Zadnjič, ko smo bli na zimovanju na Pokljuki, je v trgovini iz skrinje ukradel sladoled. Lučko. Zgleda ne ve, da se to lahko stopi in ga je spravu v svojo torbico. Pridemo mi v hiško in v njegovi torbici opazim stopljen sladoled. 4-letni fantek je v trgovini ukradel sladoled, pa kje si še to vidla. Čist sm vn padla.«* V nadaljevanju vzgojiteljica pove, da je Miha priznal, da je ukradel sladoled v trgovini: *»Ja, tolk je pa bil, da je povedal, da ga je vzel v trgovini.«* Mihovo priznanje, da je v trgovini vzel sladoled, lahko razumemo na dva načina: ali velja se Miha odlikuje po iskrenosti ali pa tega, da je v trgovini vzel sladoled ne dojema kot kraje, ker mu prej še nihče ni razložil, kaj sploh pomeni kraja. V nadaljevanju vzgojiteljice pripovedi izvemo, da na ta dogodek Mihova mama ni odreagirala tako kot bi morala – da bi otroku razložila, da se tega ne sme, pač pa je odgovornost preložila na vzgojiteljico, da ona razreši situacijo in Miha o kraji podučiti.

Ob vprašanju, katere so Mihove močne točke, sta obe strokovni delavki najprej izjavili, da bo težko najti kakšno pozitivno lastnost, nato pa izpostavili, da je Miha gibalno in motorično zelo spreten, da ima rad dejavnosti, v katerih je veliko gibanja ter tiste likovne dejavnosti, pri katerih oblikujejo s plastelinom ali glino.

Tako vzgojiteljica kot tudi pomočnica vzgojiteljice v intervjuju izrazita razumevanje, da Miha za svoje agresivno vedenje ni kriv sam, pač pa je v veliki meri za to krivo okolje, v katerem živi oziroma njegova družina. Pomočnica vzgojiteljice doda: *»Pr njemu so sigurn tud geni, dedi je agresiven, oči njegov je tak. Pol točno veš, kaj čaka tamalga.«* Miha torej prihaja

iz družine, v kateri je prisoten alkohol, posledično pa je tu prisotna tudi agresivnost. Strokovni delavki povesta, da je bila Mihova mama žrtev fizičnega nasilja v družini, za Miho pa pravita, da modric pri njem še nista opazili.

O starših povesta, da oče ne živi več z otrokoma, mamo pa opišeta kot neodgovorno. Vzgojiteljica to mamino značilnost utemelji z opisom dogodka, ko je otroka sredi noči pustila sama doma: *»Baje je zadnjič otroka pustila sama dva doma ponoči, ona pa je šla ven. In ravno ko je pršla domov, je vidla Mihata, kako je odpiral okno, ker je želel it ven in iskat mamico. A si predstavljaš, kakšna nesreča bi lahko bla. To ni nobena odgovornost. Dva predšolska otroka pustit sredi noči sama, ali pa čez dan, saj je vseeno. To ni v redu.»* Harris (2007) pravi, da pri oblikovanju našega vedenja 50 odstotkov prispevajo geni, 50 odstotkov pa vpliv iz okolja. V nadaljevanju razlaga različne možnosti za nastanek otrokove disfunkcionalnosti. Prva možnost je, da so za takšno vedenje krivi geni. Druga možnost je, da je otrok postavljen v določeno družinsko vlogo, ker mu je ustrezala. Starši so morda zgolj reagirali na njegove osebnostne značilnosti. Tretja možnost je, da so enako reagirali tudi drugi ljudje zunaj družine, tako ni bil grešni kozel le doma, pač pa tudi na igrišču. Četrta možnost pa je ta, da so starši res imeli težave, ki so vplivale na življenje otroka. Lahko zaključimo, da je otrokovo disfunkcionalno vedenje skupek vseh možnosti.

Tako vzgojiteljica kot njena pomočnica menita, da je Miha brez reda in da le tega potrebuje, prav tako pravita, potrebuje meje in strogo vzgojo, saj tako Mihi kot njegovi sestrici mama popušča in jima po mnenju strokovnih delavk preveč dovoli. Pomočnica vzgojiteljice pravi: *»Tale mama je res zgubljena, pa tamalima dvema čist vse pusti, samo da ma mir. Sploh se ji ne da ukvarjat z vzgajanjem v smislu, da bi kake meje postavla. Sam to ni v redu, veš. Ni to v redu. Čez par let ji bosta pa po glav skakala – boš vidla.»* V tej repliki izvemo, da mama otrokoma popušča zato, da ima mir. Postavljanje meja pri otroku vzbudi odpor, zaradi česar se roditelju postavi po robu, mama pa se otrokovemu kljubovanju raje izogne, kot da bi vztrajala in otroku postavila meje. Chalvin (2004) pravi, da otrok agresivno vedenje včasih uporabi kot odgovor na veliko razočaranje, ki ga je doživel med domačimi ali v svojem okolju. Občutek ima, da je manj ljubljen in razumljen kot drugi člani v družini oziroma v njegovi neposredni okolici. Zdi se mu, da za svoje starše ne obstaja, zato se kar najbolj potrudi, da bo boljši od ostalih. Pokaže svojo agresivnost, s katero se nespretno dokazuje in zasede svoje mesto, pri čemer pa se ne meni za meje drugih. Njegova agresivnost se torej rodi iz potrebe, da bi prekinil dejansko stanje, v katerem je razvrednoten.

Strokovni delavki spregovorita tudi o odnosu vrteca do Mihovega načina vedenja in njegove družine. Pomočnica vzgojiteljice izpostavi, da so imele z vzgojiteljicami že nekaj

sestankov zaradi Mihe in njegove mame, vendar niso dosegli ničesar drugega kot le to, da so vzgojiteljice stigmatizirale otroka in njegovo mamo. Pomočnica vzgojiteljice pravi: »*Sam to so naredile, da ma mama občutek, da se sam o njej pa njenih otrocih govori v tem vrtcu in da jo vsi postran gledajo.*« O rešitvah, pravita strokovni delavki, da bi bilo dobro, če bi o stanju v družini sporočili centru za socialno delo, vendar se le temu tako ravnateljica kot tudi svetovalna delavka izogibata. Izpostaviti pa se ne želita niti vzgojiteljica niti njena pomočnica. Obe pa si želita, da bi Miha dobil spremljevalca, da bi, po besedah vzgojiteljice: »*Bil skoz z njim, pa da potem lahko normalno delaš z drugimi otroci, ki hočjo delat, pa da pelješ program naprej.*« Spremljevalca pa lahko dobijo le gibalno ovirani in ne otroci z motnjami vedenja in čustvovanja.

6 REZULTATI IN INTERPRETACIJA REZULTATOV OPAZOVANJA

Kategorije:

1. Miha
2. Mihovo vedenje
3. Vrstniki
4. Strokovne delavke

1. Miha

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Miha o sebi in vrtcu	Rad gre v vrtec, ker je tu veliko igrač. Razjezi se, če ne dobi igrače, ki si jo želi. V vrtcu so mu všeč igre z žogo. V vrtcu ne mara branja knjig. Namesto branja knjig bi raje počel kaj drugega.
Odnos do tuje lastnine	Miha ne želi vrniti diktafona. Nima občutka, kaj je njegovo in kaj ni. Miha večkrat vzame stvari, ki niso njegove.
Mihove močne točke	Miha uživa v igri z žogo.

2. Mihovo vedenje

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Izbruhi agresije	<p>Miha kriči, da ne mara vrtca.</p> <p>Vrže se na tla.</p> <p>Miha kriči, da hoče barvico nazaj.</p> <p>Miha se vrže po tleh, ker hoče gledati risanke.</p> <p>Miha joka in se upira.</p> <p>Miha razbija in brca po vratih sobe.</p> <p>Utrujen je od kričanja.</p> <p>Miha odrine svojo sestrico.</p>
Nemiren otrok	<p>Miha si grize nohte, intenzivno premika roke noge, gleda v steno, skozi okno.</p> <p>Ko ga vzgojiteljica opozori, da za nekaj minut mir, nato mu zopet pade koncentracija.</p>
Ignoriranje	Miha na vzgojiteljičino kričanje ne reagira.
Vpliv Mihovega vedenja na skupino	<p>Otroci čakajo.</p> <p>Skupina postaja vse bolj nemirna in razpuščena.</p>
Odziv na nesprejetost s strani vrstnikov	<p>Miha vrže igrače po tleh.</p> <p>Brcne v progo, ki so jo sestavljali dečki.</p>
Nesprejemljivo vedenje	<p>Z barvico udarja po radiatorju.</p> <p>Iz svoje omarice prinese DVD predvajalnik in prigovarja vzgojiteljici, da bi gledali risanke, čeprav ve, da je čas za sprehod.</p> <p>Miha se v garderobi uleže na tla.</p> <p>Na stranišču razmetava brisačke za umivanje rok.</p> <p>Miha vzame igračo nekega drugega otroka.</p> <p>Miha ne sodeluje pri obnavljanju knjige.</p> <p>Vstane in se gre igrat z lego kockami.</p>
Upiranje	<p>Miha protestira, da ne bo pil čaja.</p> <p>V času urejanja igralnice Miha ne pospravlja igrač.</p> <p>Miha ne uboga.</p>
Miha uboga	Miha uboga pomočnico vzgojiteljice in se obleče.

	Miha uboga vzgojiteljico in se obleče.
--	--

3. Vrstniki

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Odziv vrstnikov na Mihove izbruhe agresije	2-letni deček je prestrašen. Otroci ignorirajo Mihovo vedenje. 5-letna deklica opazi in razloži, da Miha spet kriči, da ne mara vrta. 5-letna deklica razloži, da so v skupini že navajeni, da Miha kriči. Deček joka in Miha zatoži vzgojiteljici. Mateja vrže kocke po tleh in prične jokati.
Odnos vrstnikov do Mihe	Trije dečki Miha pričnejo odrivati. Z besedami in odnavanjem ga želijo izriniti iz igre. Na igrišču se z Mihom igrajo trije dečki, drugi nimajo kontakta z njim. 5-letni deklici iz skupine pravita, da je poreden.
Odnos Miha – vrstniki	Miha in trije dečki se igrajo z žogo. Miha in Martin se skupaj igrata. Med dvema deklicama in Mihom ter Martinom pri igri z lego kockami ni kontakta. Z drugimi v skupini se tepe. Najraje se igra z Martinom.
Odnos Mihe do vrstnikov	Z drugimi otroki se ne želi igrati, če mu ne dovolijo, da ima njihove igrače. Z drugimi otroci se ne želi igrati, ker mu nagajajo. Ne želi sodelovati z drugimi, raje dela po svoje.
Otroci v skupini	Otroci pridno poslušajo pravljico.
Mihova sestra	Mihova sestra je pri igri z drugimi otroki sprejeta. Mateja se upira, da noče iti na sprehod. Mateja poskuša rešiti Miha.

4. Strokovne delavke

Kode 2. reda	Kode 1. reda
Odnos strokovnih delavk do Mihe	<p>Pomočnici vzgojiteljice je vseeno, če Miha ne pride v vrtec.</p> <p>Strokovni delavki se ves čas kregata nanj.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice v popoldanskem varstvu ne bi klicala ravnateljice in organizacijske vodje, če bi katerikoli drug otrok ukradel igračo.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice ga (po Mihovem mnenju) preveč krega.</p> <p>Želi, da sedi na stolu, kadar ne uboga.</p> <p>Vzgojiteljica ga krega, ker ne uboga.</p> <p>Strokovni delavki pravita, da je poreden.</p>
Odziv strokovnih delavk na Mihove izbruhe agresije	<p>Strokovni delavki se trudita pobrati Miha, vendar neuspešno.</p> <p>Strokovni delavki popustita.</p> <p>Vzgojiteljica ga krega.</p> <p>Vzgojiteljica ga ignorira.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice krega Miha, ker je odrinil sestrico in pomočnica vzgojiteljice mu reče, da je lump.</p>
Odziv strokovnih delavk na Mihovo nesprejemljivo vedenje	<p>Vedenje nekaj časa ignorirata.</p> <p>Vzgojiteljica kriči na Miha, naj preneha s svojim vedenjem in mu vzame barvico.</p> <p>Vzgojiteljica vzame DVD predvajalnik in krega Miha, da ga ne sme nositi v vrtec.</p> <p>Vzgojiteljica se razjezi, ker jo je Miha brnil v nogo.</p> <p>Vzgojiteljica ga želi pobrati, vendar nato popusti.</p> <p>Vzgojiteljica sama pospravlja, kar je razmetal Miha.</p> <p>Ker Miha ne uboga, ga vzgojiteljica zaklene v sobo.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice v popoldanskem varstvu želi, da Miha vrne ukradeno igračo.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice v popoldanskem varstvu kliče ravnateljico in organizacijsko vodjo, da je Miha ukradel igračo.</p> <p>Igrače vseh otrok v skupini so pospravljene (skrite) v omari, Mihove so na polici.</p>

	<p>Vzgojiteljica Miha, njegovo sestrico in Martina med pravljično večkrat opozori, naj se umirijo.</p> <p>Vzgojiteljica v imenu celotne skupine krega Miha, da jih spravlja ob živce.</p> <p>Vzgojiteljica mu reče, da je grozen.</p>
Odziv strokovnih delavk na Mihovo upiranje	Pomočnica vzgojiteljice reagira mirno.
Kaznovanje	Miha mora sedeti za mizo čisto pri miru.

KATEGORIJA 1 : Miha

Štiriletni deček Miha v kratkem pogovoru pove, da v vrtec rad hodi predvsem zaradi igrač, saj jih je v vrtcu veliko: *»Rad grem v vrtec, ker je tuki veliko igrač.«* Miha zelo moti, če v vrtcu ne dobi tiste igrače, ki si jo želi. Takrat se razjezi:

»Jst hočem met igračo, ki jo rabim.«

»Si jezen, če je ne dobiš?«

»Ja. Pol se pa tepemo.«

V vrtcu so mu najbolj všeč igre z žogo: *»Najbolš je, k gremo vn na ta veliko igrišče pa se igramo s žogo.«* Ne mara pa branja knjig: *»Ne maram, kadar beremo knjigice.«* Namesto branja knjig bi raje počel kaj drugega. Ena izmed Mihovih močnih točk je, da je gibalno zelo spreten in uživa v igri z žogo.

Miha ima težave pri dojemanju, kaj je njegovo in kaj ni njegovo, kar sem opazila tekom opazovanja, ko mi ni želel vrniti diktafona, o težavah, kaj je njegovo in kaj ni, pa pripoveduje tudi pomočnica vzgojiteljice: *»Miha večkrat kaj vzame. Kot da ne bi mel občutka, kaj je njegovo pa kaj ni.«*

KATEGORIJA 2: Mihovo vedenje

Tekom opazovanja sem pri Mihi večkrat opazila agresivno vedenje, ki je privrelo na dan v trenutkih, ko ni obveljala njegova volja. Takrat se je vrgel na tla in kričal, da ne mara vrtca. Enako se je zgodilo, ko je prišel zjutraj v skupino. Sklepamo lahko, da do takšnega izbruha ne bi prišlo, če ga mama ne bi pripeljala v sobo, ampak bi odšla domov takoj, ko bi Miha izrazil željo, da noče biti v vrtcu. Podobno se je odzval tudi takrat, ko mu vzgojiteljica ni dovolila, da z barvico udarja po radiatorju in mu jo je posledično vzela in takrat, ko je iz svoje garderobne

omarice prinesel DVD predvajalnik in želel gledati risanke, čeprav je bil čas za odhod na sprehod. Miha je agresivno vedenje pokazal tudi z razmetavanjem brisačk za brisanje rok na stranišču in ko ga je potem vzgojiteljica zaklenila v sobo. Takrat je Miha kričal, jokal, brcal in tolkel po vratih in ko ga je po nekaj minutah vzgojiteljica prišla iskat, je bil Miha vidno utrujen zaradi izbruha agresije. Agresiven pa je tudi do svoje sestrice., Ko se je le-ta želela igrati z njim, jo je Miha odrinil z besedami: »*Ti ne boš tuki. Pejt stran.*« Na drugi strani pa Miha agresivno odreagira tudi takrat, ko se čuti nesprejetega s strani vrstnikov. Ko so ga vrstniki odrinili iz kotička, kjer so gradili železniško progo, je vrgel vlakce, ki jih je držal v rokah, po tleh in brcnil v izdelek, ki so ga predhodno zgradili njegovi vrstniki.

Pri Mihi opazimo veliko vedenj, ki bi jih strokovne delavke v vrtcu opisale kot nesprejemljivo vedenje: Miha udarja z barvico po radiatorju, drugič prinese DVD predvajalnik za gledanje risank, čeprav ga ne bi smel, v garderobi se uleže na tla, namesto da bi se oblekel za na sprehod, ne sodeluje pri prebiranju knjige, pač pa vstane in se gre, brez dovoljenja vzgojiteljice, igrat z lego kockami.

Miha se pokaže kot izrazito nemiren otrok takrat, ko je potrebno sedeti in poslušati. V takšnih trenutkih si Miha grize nohte, intenzivno premika roke in noge, gleda naokoli in ko ga vzgojiteljica opozori, naj bo pri miru, Miha za nekaj minut uboga, nato mu zopet pade koncentracija in postane nemiren.

Zna biti tudi uporniški. V času malice, ko so otroci pili čaj in jedli sadje, je Miha zakričal, da ne bo pil čaja, svojo uporniško naravo pa pokaže tudi takrat, ko celotna skupina po navodilu vzgojiteljice pospravlja igralnico, Miha pa tega noče početi in namesto tega prinese v igralnico dodatno igračo (DVD predvajalnik za gledanje risank).

Ko ga vzgojiteljica krega, Miha večkrat ignorira njene besede in gleda vstran. Mihovo vedenje ima vpliv na celotno skupino. V času branja pravljice, ko Miha postane nemiren in vstane ter se gre igrat z lego kockami, to vpliva tudi na druge otroke, saj zaradi njegovega obnašanja tudi ti postanejo nemirni in skupina, ki je pridno sedela na preprogi, postane nemirna. Tudi takrat, ko Miha razmetava brisačke na stranišču, namesto da bi se oblekel za na sprehod, mora celotna skupina čakati zunaj, da se Miha pripravi za odhod.

Miha zna biti tudi ubogljiv. Tako je ubogal vzgojiteljico in pomočnico vzgojiteljice, ko se je bilo potrebno obleči za sprehod, četudi se je malce prej ulegel na tla in protestiral, da noče ven.

KATEGORIJA 3: Vrstniki

Miha med pogovorom pove, da se v vrtcu najbolje razume z Martinom, ker rad igra nogomet:

»S kom se pa v vrtcu najraje igraš?«

»Z Martinom.«

»Zakaj pa?«

»Ker rad igra fuzbal.«

Z drugimi otroki se rad igra le, če mu posodijo svoje igrače, sicer se z njimi ne igra rad, saj mu pogosto nagajajo:

»Kaj pa drugi otroci v skupini – se rad igraš z njimi?«

»Včasih. Če mi dovolijo, da mam njihove igrače. Včasih jih pa ne maram, ker mi nagajajo.«

O odnosu z drugimi otroci pove, da se večkrat tudi stepejo zaradi igrač: *»Ja. Pol se pa tepemo.«* Z drugimi otroki ne mara sodelovati, pač pa raje dela po svoje. Sam pove: *»Rajš sm sam pa delam kej po svoje.«*

Tekom opazovanja se je Miha igral z dečki, starimi štiri in pet let, ki imajo, tako kot on, radi gibanje, igre z žogo in so po naravi bolj energični, ekstrovertirani in živahni. Če pa se je pridružil kakšni skupini, so ga le ti odrinili stran: tako so trije dečki, ki so v kotičku sestavljali progo za vlak, z besedami in odrivanjem izrazili, da je v skupini nezaželen. Na igrišču se je Miha igral s tremi dečki, starimi štiri in pet let, z drugimi otroki ni bil vključen v igro. V kotičku z lego kockami pa se je igral z Martinom. Poleg njiju sta se igrali dve deklici, vendar med Mihom in Martinom ter dvema deklicama ni bilo kontakta oziroma interesa po skupni igri. Tudi v pogovoru pove, da otroci (dve petletni deklici) menijo, da je poreden: *»Pa Urška pa Iva tud rečeta, da sm poreden.«*

Mihovo agresivno vedenje v skupini drugi otroci ignorirajo in ne pokažejo posebnega interesa za dogajanje. Ko se je Miha ob prihodu v igralnico vrgel na tla in pričel kričati, da ne mara vrtca, je dveletni deček pri kotičku s knjigami prestrašeno opazoval, kaj se dogaja z Mihom. Na drugi strani pa je do mene prišla petletna deklica in mi razložila Mihovo vedenje: *»Miha se spet dere. Ne mara vrtca (...) Sej smo že navajeni, da se Miha dere, pa uboga tud nič ne.«* Ostali se za njegovo vedenje niso zmenili. Ko je Miha v stranišču razmetaval brisačke za brisanje rok, so to opazile tri deklice in povedale vzgojiteljici: *»Miha meče brisačke po tleh.«* Drugi otroci ne reagirajo in se v garderobi oblačijo naprej. Ko je Miha brcnil v pravkar sestavljeno železniško progo, je pričel najmlajši, triletni deček jokati in je takoj povedal vzgojiteljici, kaj je storil Miha, drugi otroci zopet niso reagirali.

V skupini je tudi njegova sestra Mateja, ki ima Miha rada. Ko je vzgojiteljica zaklenila Miha v igralnico, je Mateja prišla do vrat in jih poskuša odpreti, da bi rešila Miha. Ko vidi, da mu ne bo mogla pomagati in ko jo pomočnica vzgojiteljice pride iskat, da se bo oblekla za na sprehod, se Mateja vrže na tla in prične kričati, da se noče obleči. Tudi Mateja velja za bolj agresivno, vendar je med vrstniki v skupini kljub vsemu dobro sprejeta. Vrstniki jo sprejmejo medse in se igrajo z njo. Ko je prišla v vrtec, je takoj stekla v kotiček z dojenčki, kjer se je igrala z drugimi otroki. Prav tako ni imela nobenih težav, ko se je naknadno pridružila skupini v kotičku s kuhinjo. Edini, ki jo je tekom opazovanja odrinil od sebe, je bil Miha. Mateja se je želela pridružiti igri z lego kockami, vendar jo je Miha odrinil od sebe: *»Ti ne boš tuki. Pejt stran.«* Mateja je takrat pričela jokati.

KATEGORIJA 4: Strokovne delavke

Odnos strokovnih delavk do Mihe je bolj negativno kot pa pozitivno naravnano. Prva izjava, ki sem jo imela priložnost slišati tekom opazovanja, je bila: *»Zarad mene tud če ga ni«*, ki jo je izrekla pomočnica vzgojiteljice. V nadaljevanju od petletne deklice Petre izvem, da se vzgojiteljica in njena pomočnica pogosto kregata na Miho: *»Aha. Sej smo že navajeni, da se Miha dere, pa uboga tud nič ne. Potem se pa I. pa T. (pomočnica vzgojiteljice in vzgojiteljica – op. avt.) skoz kregata nanj.«* Negativno naravnani pa nista le vzgojiteljica in njena pomočnica, ki vodita skupino, v kateri se Miha nahaja, pač pa tudi druge strokovne delavke v vrtcu. Tako mi pomočnica vzgojiteljice na igrišču pripoveduje o strokovni delavki, ki je v popoldanskem varstvu: *»Včeraj je bila Nika (pomočnica vzgojiteljice) do petih. Ko je mama prišla iskat Miho pa Matejo, je Nika ugotovila, da je Miha vzel eno igračo ... radio al neki tazga, k je bla od enga družga otroka. Nika mu je hotla to igračo vzet, pa je ni pustu. Pol sta se neki kregala okol tega in je mama rekla, da naj pusti, da jo bodo jutri nazaj prnesli. Nika je popustila in ko so mama in otroci odšli, je Nika klicala našo šefico in ravnateljico, da je Miha ukradu igračo od enga družga otroka in da mama tud ni nč naredila, da bi otrok vrnu igračo in da zdej sigurno ne bo jutri te igrače nazaj prnesu. Skratka Nika je naredila cel halo okol tega. Za koga že. Pustila bi mu tisto igračo in bi jo jutrn sigurn prnesu nazaj.«* V nadaljevanju pomočnica vzgojiteljice pojasni, da se je strokovna delavka v popoldanskem varstvu obnašala tako le zato, ker je Miha znan po tem, da je vedenjsko problematičen: *»Če bi bil kakšen drug otrok, ne bi delala tazga kravala, ker pa je Miha znan, da je problematičen, pa avtomatsko napihuje stvari in kliče ravnateljico in šefico, ne da bi prej kej z glavo pomislila, če je to sploh potrebno.«* Torej, če bi katerikoli drug otrok vzel igračo, bi bila Nika bolj popustljiva in morda sploh ne bi poklicala ravnateljice in organizacijske vodje enote vrtca. V

kratkem pogovoru mi Miha pove, da ga strokovni delavki pogosto kregata in menita, da je poreden:

»Sta prijata z I.?«

»Mmmm ... ne vedno. Včasih me preveč krega pa hoče, da sedim na stolu, če kej narobe nardim.«

»Kaj pa s T.- sta prijatla?«

»Včasih. Hoče, da sedim pr mir za mizo pa takrat k knjigice beremo. Jst bi pa rajš kej družga delu. Pa sej tud drugi niso pr mir. Pol me pa krega, k ne ubogam.«

»Misliš da si poreden?«

»Ja, T. pa I. tko rečeta.«

Kadar Miha v svojem vedenju izrazi pretirano agresijo, se strokovni delavki odzivata nanj. Najpogosteje Miha svoje kljubovanje izrazi tako, da se vrže na tla. Takrat se strokovni delavki trudita, da bi ga pobrali, vendar je njuno početje pogosto neuspešno, saj je Miha fizično velik in močan deček. Strokovni delavki takrat prenehata s svojim ravnanjem in ga pustita, da se sam postavi na noge, ko to želi. V primeru, da strokovni delavki ne opazita Mihovega destruktivnega vedenja, ga kdo od otrok, ki je prizadet zaradi njegovega vedenja, zatoži. Tako je deček, ki je bil prizadet, ker je Miha z brcanjem uničil pravkar sestavljeno železniško progo, povedal vzgojiteljici, kaj je storil Miha: *»Miha je uniču progo!«* Takrat ga je vzgojiteljica kregala: *»Zakaj si to naredu? Lump si! Usedi se za mizo in dej mir!«* Miha ne mara sedenja za mizo, vendar ga strokovni delavki najpogosteje kaznujeta ravno na način, da ga (na silo) posadita za mizo. Pomočnica vzgojiteljice ga je krega, ko je svojo sestrico odrinil, ker ni želel, da bi se z njim igra v kotičku z lego kockami: *»A se tko dela s sestro, al kaj? Sam igrat se je hotla. Lump!«* Včasih strokovni delavki poskušata Mihovo vedenje ignorirati. Tako sta nekaj minut tolerirali Mihovo udarjanje z barvico po radiatorju, ko pa jima je postalo moteče, sta mu barvico vzeli. Miha je pričel kričati, da hoče barvico nazaj, vendar se vzgojiteljica na njegovo kričanje ni ozirala in je pospravila barvico.

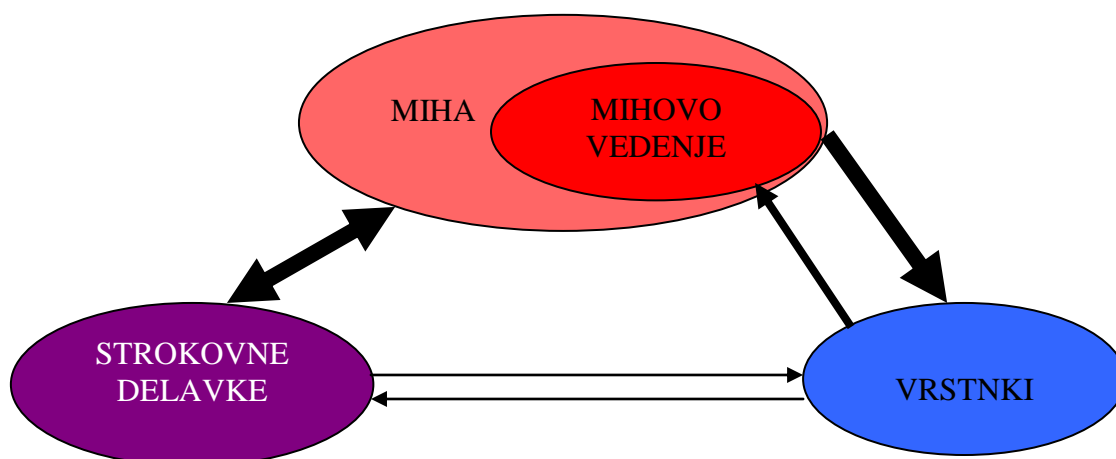
Miha pogosto naredi kaj, kar je v nasprotju s pravili ali velja za nesprejemljivo. Na njegovo nesprejemljivo vedenje strokovni delavki odgovorita s kaznovanjem ali kreganjem in pridiganjem. Ko Miha v sobo prinese DVD predvajalnik za gledanje risank, ga vzgojiteljica krega: *»Zdele gremo ven in ne bomo gledal risank, sploh pa takih stvari nimaš kej nosit v vrtec, jasno?«* mu vzame predvajalnik in ga zaklene v svojo omaro. Miha se posledično, ker ni dosegel svojega, vrže na tla in ko ga vzgojiteljica želi pobrati, jo Miha brcne. Vzgojiteljica se zopet razjezi: *»Brcnu si me, mulc, zgin se vn oblečt, k gremo vn! Dost je tega!«* Ko Miha na stranišču razmetava brisačke po tleh in ne uboga vzgojiteljice, jih ta prične sama pobirati in

pospravljati, nato pa Miha za kazen zaklene v sobo. Miha se nekaj časa upira in ko je popolnoma izčrpan, ga vzgojiteljica spusti in mu dovoli, da gre z ostalimi otroki na igrišče. Miha pogosto vzame stvari, ki niso njegove, zaradi tega sta strokovni delavki vse igrače, ki so v lasti otrok, pospravili v zaboj v omari, le Mihove se nahajajo na vidnem polju – na polici. Pomočnica vzgojiteljice pripoveduje: *»Zato mamó zdaj igrače, ki so od drugih otrok pospravljene v zabojú in ta zaboj je v omari. Edino Mihove igrače so na polici in ne v omari. S svojimi igračkami naj počne, kar naj počne kar želi, druge pa naj pusti.«*

Ko vzgojiteljica otrokom bere pravljico, večinoma pridno sedijo na preprogi, le Miha, njegova sestra in Martin večkrat izstopajo s svojim motečim in nemirnim vedenjem. Vzgojiteljica večinoma krega le Miha: *»Zdej pa dost, Miha. A res ne morš bit niti sekunde pri miru? S svojim vedenjem spravljaš ob živce mene in druge otroke! Grozen si!«* Na tem mestu vzgojiteljica krega Miha ne le v svojem imenu, pač pa tudi v imenu celotne skupine.

Kadar se Miha vede uporniško, na primer, ko reče, da noče iti ven ali da ne bo pil čaja, strokovni delavki reagirata na miren način. Primer: Miha prične kričati. *»Jst ne bom čaja pil!«* Pomočnica vzgojiteljice mu odgovori: *»Sej ni treba, boš pa žejen. Kdo ti je kriv.«*

6.1 ODNOSNO KODIRANJE

6.2 UTEMELJENA TEORIJA

Chalvin (2004: 49) opisuje agresivnega otroka: »Agresivno osebo izdajo nerodni izrazi, ki ji škodujejo, ter grobe besede in šokantni opisi. Agresivnež rad uporablja vojaški jezik. Želi obvladati svojo skupino, se boriti proti tistim, ki mu nasprotujejo, govori o tem, da mora braniti ali uveljaviti svoje načrte in izjavlja, da je pripravljen iti znova v napad, da bi dobil, kar zahteva.« Agresivni otrok torej izraža zahteve, je osoren, oster in ukazovalen, hitro mu prekipi, uporablja grožnje ter smeši in ponižuje. Opis agresivnega otroka skozi oči avtorice Chalvin lahko povežem z otrokom iz mojih opazovanj.

Miha je štiriletni deček, ki obiskuje v vrtcu heterogeno skupino. Ima sestrico Matejo, ki je v skupini skupaj z njim. Pravi, da rad hodi v vrtec, ker je tu veliko igrač in da ima rad igre z žogo. V vrtcu ne mara branja knjig in pravi, da bi namesto tega raje počel kaj drugega. Miha ima težave na področju vedenja in čustvovanja, saj ima pogoste izbruhe agresije. Agresivno vedenje se najpogosteje pojavlja v obliki upiranja pravilom, ki veljajo v vrtcu in skupini in kljubovanja besedam, ki jih izrečeta strokovni delavki. Tako Miha v času malice, ko vsi pijejo čaj, na glas pove, da ne bo pil čaja. Ko vzgojiteljica otrokom naroči, naj pospravijo igralnico, ker gredo ven, Miha ne pospravlja, pač pa v sobo prinese še eno igračo – DVD predvajalnik, da bodo gledali risanke. V garderobi namesto, da bi se tako, kot drugi otroci, oblekel za na sprehod, se uleže na tla in protestira, da ne bo šel ven, spet drugič gre na stranišče in tam meče brisačke za brisanje rok po tleh. Ko ga vzgojiteljica krega, da se tega ne sme in mu reče, naj pospravi za seboj, kar je razmetal, Miha prične brcati v steno. Uporniški postane tudi takrat, ko ga strokovni delavki želita kaznovati: takrat Miha prične brcati, kričati, pogosto se tudi vrže na tla. Tako je pričel kričati, ko ga je vzgojiteljica želela za kazen zakleniti v sobo, posaditi na stol ali ko mu je brez predhodnega opozorila vzela barvico, s katero je udarjal po radiatorju.

Musek (1994) pravi, da je agresivnost pogosto posledica oviranja potreb in motivov. Zaradi prisotnosti frustracije ali konflikta smo napeti, razdraženi in tedaj je večja nevarnost, da bomo ravnali agresivno.

Agresivno vedenje se pri Mihi pojavi tudi v obliki uničevanja ali jemanja (kraje) tuje lastnine oziroma igrač. Pomočnica vzgojiteljice pravi, da nima občutka, kaj je njegovo in kaj ni (*»Kot da ne bi mel občutka, kaj je njegovo pa kaj ni.«*). Na tem mestu pomočnica vzgojiteljice pripoveduje o tem, kako je Miha v popoldanskem varstvu, v vrtcu, ne da bi predhodno kaj vprašal, vzela radio, ki je bil last nekega drugega otroka. Tudi, ko sem ga

intervjuvala, je na vsak način želel vzeti diktafon in ga ni hotel spustiti iz rok. Razdiralen postane tudi takrat, ko se počuti nesprejetega. Ko se je želel pridružiti trem dečkom pri gradnji proge za vlak in so le-ti izrazili neodobravanje nad Mihovo željo, da se jim pridruži in ga besedno in fizično odrinili iz igralnega kotička, je Miha vrgel na tla vlakce in brenil v njihov izdelek – sestavljeno progo za vlak.

»Agresivni otrok je krhek in nervozen, hitro se utruji in se pri dejavnosti, ki ne vključuje raznolikih aktivnosti, dolgočasi« (Chalvin, 2004). Mihi hitreje pade koncentracija kot drugim otrokom njegove starosti v skupini. Takrat postane izrazito nemiren. Ko jim vzgojiteljica bere pravljico in otroci sedijo na preprogi, Miha nekaj minut pridno sedi, nato prične intenzivno premikati roke in noge, si gristi nohte in gledati naokoli (skozi okno, v steno ...). Ko ga vzgojiteljica opozori na njegovo vedenje, zopet nekaj minut miruje, nato mu pade koncentracija in zgodba se ponovi, dokler ga vzgojiteljica ne krega v imenu celotne skupine, češ da njo in otroke njegovo vedenje moti. Miha ni edini otrok, ki hitro postane nemiren, takšna sta tudi njegova sestra in petletni fantek Martin, s katerim se Miha dobro razume.

Mihovo vedenje vpliva na celotno skupino. Ko vzgojiteljica bere pravljico in Miha postane nemiren, njegovo vedenje vse bolj vpliva tudi na ostale otroke v skupini, ki postajajo vse bolj nemirni. In ko Miha vstane in se gre igrat z lego kockami, takoj za njim pride še Martin, skupina postaja vse glasnejša in nemirna in nekaj minut zatem so že vsi povsem razpuščeni. Ko je vzgojiteljica Miha zakleni v igralnico, so se otroci oblačili za ven in ko ga vzgojiteljica končno spusti, da se gre tudi sam obleč, mora celotna skupina čakati nanj. Torej, če Miha ne bi postal agresiven, ga vzgojiteljica ne bi zaprla v igralnico in bi se on pravočasno oblekel in celotni skupini ne bi bilo treba čakati nanj.

Vrstniki se po večini na Mihovo agresivno vedenje ne odzivajo, razen če ni neposredno povezano z njimi kot skupino oziroma posameznim otrokom iz skupine. Ko se Miha ob prihodu v igralnico vrže na tla in prične kričati, da ne mara vrtca, nihče drug ne reagira na njegov izpad, razen najmlajšega dečka, starega dve leti, ki prestrašen gleda iz kotička s knjigami. Na drugi strani pa takrat pride k meni petletna deklica in mi razloži, da se Miha »spet dere« in da so »že navajeni, da se dere pa uboga tud nč ne«. Kadar se Miha vede razdiralno, otroci to zelo hitro povedo vzgojiteljici, ki takoj ukrepa. Tako deček takoj pove vzgojiteljici, da je Miha »uniču progo«. Deklice hitro opazijo, da Miha na stranišču razmetava brisačke za brisanje rok in to povedo vzgojiteljici. Mihova mlajša sestra Mateja pa prične jokati, ko jo Miha odrine in tako izrazi nestrinjanje, da se mu pridruži pri igri z lego kockami.

Harris (2007) pravi, da status otroka vpliva na njegovo prijateljstvo v skupini v vrtcu oziroma šoli. Tako se uspešnejši in vedenjsko vzorni otroci družijo z drugimi uspešnejšimi in

vedenjsko vzornimi otroci v skupini. Tisti, ki povzročajo težave pa se družijo z drugimi otroci, ki povzročajo težave v skupini. Miha se v skupini najbolje razume z Martinom, petletnim fantkom. Tudi on velja za bolj nemirnega. Miha mi v pogovoru pove, da se z njim rad igra zato, ker *»rad igra fuzbal«*. Nekateri otroci ga odrivajo od sebe, kar se je zgodilo, ko se je želel igrati z dečki v kotičku z vlaki in progo. Večina pa ga ignorira oziroma se zanj ne zmeni. Pri mlajših otrocih je opaziti strah zlasti takrat, ko se Miha vede agresivno (dveletni deček prestrašeno gleda, ko Miha kriči in se vrže na tla; triletni deček prične jokati, ko Miha brčne v pravkar sestavljeno železniško progo). Starejše deklice večkrat poudarjajo, da je poreden. Kar mi tudi sam pove v intervjuju: *»Pa Urška pa Iva tud rečeta, da sm poreden«*. Na drugi strani pa je triletna Mateja, ki do Miha kaže naklonjenost. Ko ga vzgojiteljica zaklene v igralnico, gre Mateja do vrat in jih poskuša odpreti, ko jo pomočnica vzgojiteljice odpelje v garderobo, prične Mateja protestirati in se ne želi obleči. Sicer pa je Mateja kljub občasnim agresivnim izbruhom med otroci bolj sprejeta kot Miha. Lahko se vključi v katerokoli skupino, medtem ko Miha naleti na nesprejetost med otroki. Miha v intervjuju pove, da se z drugimi otroki rad igra, če mu dovolijo, da ima njihove igrače, sicer pa se z njimi ne mara igrati, ker mu nagajajo. Včasih se tudi tepejo. Z drugimi ne sodeluje rad, pač pa *»raje dela po svoje«*.

Odnos med vzgojiteljico in njeno pomočnico ter Mihom ves čas spremljajo konflikti. Miha v pogovoru pove, da se vzgojiteljica in njena pomočnica pogosto jezita nanj. Kadar se Miha vede destruktivno, ga strokovni delavki vedno kaznujeta. Navadno ga posadita na stol, kjer mora sedeti pri miru, čeprav tega ne mara. Da bi se umiril, pa sta ga celo zaklenili v igralnico, kjer je brcal v vrata in kričal, dokler se ni izčrpal, takrat je vzgojiteljica vrata odklenila in Miha poslala, naj se gre oblečt za na sprehod. Ker se je Miha umiril, jo je tudi ubogal. Kadar se Miha vrže na tla, ga skoraj vedno poskušata pobrati, ker jima to ne uspe (Miha je fizično velik in močan), izbereta drugo skrajnost – pustita ga na tleh in njegovo vedenje ignorirata. Ko Miha prične kričati, se pogosto spustita v konflikt z njim in pričneta kričati nazaj: *»Zakaj si to naredu?! Lump si! Usedi se za mizo in dej mir!A lahko nehaš? Pa kaj ti je, Miha! Lej, kaj si naredu!«* Strokovni delavki vidno pokažeta, da je Miha v skupini moteč. Ko je med prebiranjem pravljice postal nemiren, ga je vzgojiteljica kregala v imenu celotne skupine: *»S svojim vedenjem spravljaš ob živce mene in druge otrok.«* Redkokdaj se zgodi, da strokovna delavka reagira mirno tako kot takrat, ko je Miha kričal, da ne bo pil čaja, vzgojiteljica pa mu je mirno odgovorila: *»Pa nič, boš pa žejen.«* Miha pogosto označita z besedami *»Lump si«* ali *»Grozen si«*. Besed pohvale v času opazovanja nisem slišala. Chalvin (2004) pravi, da strokovne delavce pogosto moti vedenje agresivnega otroka. Vse kar reče je

neprijetno, neumestno, nedostojno, neprimerno, vsekakor pa je zlonameren, zloben, celo škodljiv in nepošten. Ker je neprilagojen in nevljuden, so ljudje okoli njega nesrečni in se slabo počutijo. Harris (2007) pa omenja proces samokategoriziranja, kar pomeni, da otrok postane tisto, kar drugi hočejo, da je. Če mu na primer v vrtcu vcepljajo občutek, da je moteč, agresiven, poreden, potem te besede otrok ponotranji in se prične vesti v skladu s temi pričakovanji okolice.

Ne samo strokovni delavki, ki vodita skupino otrok, v kateri je Miha, tudi druge strokovne delavke, ki so zaposlene v vrtcu imajo o Mihi slabo mnenje. Ko je Miha v popoldanskem varstvu ukradel igračo, je pomočnica vzgojiteljice takoj klicala ravnateljico in organizacijsko vodjo enote in jima poročala o tem, kar je storil Miha. Pomočnica vzgojiteljice, ki vodi skupino, v kateri je Miha, pravi, da strokovna delavka, ki je bila takrat v popoldanskem varstvu, prav gotovo ne bi klicala organizacijske vodje in ravnateljice, če bi to storil kakšen drug otrok, ki ne velja za vedenjsko problematičnega. Na tem mestu lahko opazimo delovanje halo efekta. Po besedah avtorice Harris (2007) ima otrok, ki je v vrtcu oziroma šoli zavrnjen in ga okolica ne sprejema, manj možnosti, da razvije družbeno ustrezne veščine.

7 ODGOVORI NA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

V tem delu je prikazan strnjen povzetek obeh intervjujev in opazovanja v obliki odgovorov na raziskovalna vprašanja. Ker so odgovori črpani iz podatkov in informacij, pridobljenih iz študije enega primera, teh odgovorov ne moremo posploševati na celotno oziroma širšo populacijo agresivnih otrok.

Katere so tiste vedenjske značilnosti agresivnega otroka, ki v interakciji z vrstniki in strokovnimi delavkami v vrtcu izstopajo?

S pomočjo intervjujev z vzgojiteljico in njeno pomočnico ter opazovanja z udeležbo sem ugotovila, da v skupini pri agresivnem otroku lahko zaznamo naslednje oblike vedenja:

Moteče in nemirno vedenje med dejavnostjo

Po poročanju strokovnih delavk Miha v vrtcu ne spi pogosto, zaradi česar je moteč za skupino, saj bi takrat rad »noel in skakal po sobi, namesto da bi spal«. Prav tako postane nemiren, ko je treba sedeti pri miru. Ko vzgojiteljica pripoveduje pravljico, Miha postane

moteč, saj ne more ostati dlje časa pri miru in se posledično premika, giblje, ali celo počne kaj drugega, kar ga bolj veseli od sedenja pri miru.

Da je Miha nemiren otrok pride do izraza takrat, ko se v skupini odvijajo dejavnosti, kjer ni veliko gibanja. Takrat se pogosto premika, grize nohte, gleda naokoli, hitro mu pade koncentracija.

Prilaščanje stvari, ki niso njegove; kraja

Pomočnica vzgojiteljice pove, da Miha pogosto kaj vzame, kot da ne bi imel občutka za to, kaj je zares njegovo in kaj ni ter opiše dogodek, ko je Miha v popoldanskem varstvu brez vprašanja s seboj domov vzel igračo, ki je bila v lasti nekega drugega otroka. Vzgojiteljica pripoveduje o dogodku, ki se je zgodil na zimovanju, ko je Miha v trgovini ukradel sladoled. Zaradi Mihovega pogostega jemanja tujih stvari oziroma kraje so v igralnici vse igrače, ki so last drugih otrok, pospravljene v omaro, izven vidnega polja Mihe. Prav tako v intervjuju sam pove, da »mora dobiti tisto igračo, ki jo rabi«, sicer se razjezi.

Fizična agresija

Miha v pogovoru pove, da se z drugimi otroci včasih tepe zaradi igrač. Ko mu vzgojiteljica vzame DVD predvajalnik, se Miha vrže na tla. Ko ga želi pobrati, jo Miha brcne. Prav tako z brcanjem in metanjem igrač odgovori vrstnikom, ki ga pri igri niso sprejeli medse. Pomočnica vzgojiteljice v intervjuju pove, da Miha ne prenese nežnih dotikov in predvideva, da je že od doma navajen le grobega vedenja. Obe strokovni delavki v intervjuju izpostavita, da Miha, kadar mu ni kaj prav, odgovori z grizenjem, brcanjem, metanjem igrač po igralnici, najpogosteje pa se v znak kljubovanja sam vrže na tla.

Trma, besedna agresija, neupoštevanje pravil

Miha pogosto kriči, kljubuje in se upira, kadar mu kaj ni všeč oziroma kadar želi vzbuditi pozornost. Kričanje in upiranje v znak zbujanja pozornosti je uporabil takrat, ko je bil čas za malico, on pa se je oglasil: »Jst ne bom čaja pil«. Ko se je bilo treba obleči za na sprehod, je Miha kričal, da se noče obleči in se celo ulegel na tla. Spet drugič je, namesto da bi se oblekel, na stranišču razmetaval brisačke za brisanje rok.

Kako agresivnega otroka v skupini sprejemajo vrstniki v vrtcu?

Miha pove, da se v skupini najraje igra z Martinom (dečkom, starim pet let, ki tudi velja za nemirnega), ker *»rad igra fuzbal«*. Pri igri z žogo se je na igrišču igral s tremi dečki, starimi štiri in pet let. Z drugimi otroci ni bil v neposrednem kontaktu. Mlajši otroci se ga bojijo in ga v svoj krog ne sprejemajo. Ko je Miha prišel v igralnico in se vrgel na tla ter kričal, da ne mara vrtca, je izza kotička s knjigami prestrašeno gledal dveletni deček. Ko pa se je Miha kasneje želel pridružiti kotičku, kjer so trije dečki, stari tri in štiri leta, sestavljali železniško progo, so ga vrstniki v kotičku odrinili in pričeli kričati, da naj gre stran in da bo *»vse uniču«*. Pri igri z lego kockami se je Miha igral z Martinom, poleg njega pa sta se igrali še dve deklici, vendar skupne igre med njimi ni bilo. Starejše deklice stare pet let imajo o njem bolj ali manj negativno mnenje. Tako deklica Petra pride do mene in mi pove, da je Miha *»poreden«*. Prav tako mi Miha sam pove: *»Pa Urška pa Iva tud rečeta da sm poreden«*. Mihova sestra Mateja, ki je z Mihom skupaj v skupini, kaže naklonjenost do Mihe. To se je pokazalo takrat, ko je vzgojiteljica Miha zaklenila v igralnico, Mateja pa ga je želela rešiti. Z njim se je želela igrati v kotičku z lego kockami, vendar jo je Miha odrinil od sebe. Miha se torej najboljše razume z petletnim dečkom, ki mu je po vedenju podoben, sestra je navezana na Miha, vendar jo ta odrine od sebe, starejše deklice imajo o Mihi slabo mnenje, mlajši otroci tako deklice kot dečki pa ga v svoji bližini ne želijo.

Kako agresivnega otroka v skupini sprejemata strokovni delavki v vrtcu?

Vzgojiteljica v intervjuju izpostavi, da jo Mihovo vedenje *»spravlja ob živce«*, pravi, da je težko, če si v skupini sam in da mora biti ves čas pozorna na njegovo vedenje. Zaradi njega potroši veliko energije in pravi, da je Miha zanjo *»energetski vampir«*.

Pomočnica vzgojiteljice pravi, da je njen odnos z Mihom *»naekeltren«*. Pravi, da v takšni skupini, kjer je problematičen otrok, izgubi potrpljenje in da se takšni skupini in takšnim otrokom raje izogne. Tudi med opazovanjem zasledim, da reče, da ji je vseeno, če ne pride v vrtec. Zaveda se, da takšni otroci potrebujejo drugačne prijeme, vendar dvomi, da agresivnemu otroku sploh lahko kaj pomaga. Trudi se, da ga ne bi razjezila in se sama sebi zdi uspešna, ko ji to uspe. Sicer pa obe strokovni delavki pripovedujeta, da se ob Mihovih izbruhih agresije spustita v borbo z njim in na koncu popustita, saj Mihi nista kos ter imata občutek, da v boju med njima in Mihom, zmaga on. Obe strokovni delavki torej poročata o občutkih nemoči.

Med opazovanjem zasledim, da strokovni delavki Miha pogosto kregata, kaznujeta s sedenjem na stolu ali zaklepanjem v igralnico, stalno ga opozarjata, na stvari, ki jih je storil narobe in opozorila pospremita z besedami: »grozen si« ali »lump si«. Obe pri Mihi izpostavljata predvsem negativne lastnosti, ob vprašanju, katere so Mihove močne točke pa najprej zavzdihneta in izjavita »uf, ta je težka«.

Negativen pogled na agresivnega otroka pa ne ostaja le znotraj skupine, pač pa je razširjen tudi med druge strokovne delavke vrtca. Tako pomočnica vzgojiteljice v popoldanskem varstvu organizacijski vodji in ravnateljici poroča o tem, kaj je Miha ukradel. Predvideva se: če bi bil to kakšen drug otrok, ki ne velja za tako vedenjsko težavnega kot Miha, tega ne bi storila.

8 INTEGRIRANA SPOZNANJA TEORETIČNEGA IN EMPIRIČNEGA DELA

Predšolski otrok od drugega leta naprej prenese soudeleženca pri igračah in pri skrbi odraslih zanj. Kasneje vedno bolj raste otrokova težnja po uveljavljanju pri igri in pri drugih dejavnostih. To težnjo okolje spodbuja s pohvalo za uspeh ali z grajo za neuspeh. Različni avtorji (npr. Toličič in Smiljanić, 1979; Mikuš Kos, 1991; Zupančič in Justin, 1991) pripovedujejo o socialnem vedenju predšolskega otroka. V ospredju so posnemanje vedenja drugih otrok in odraslih, medvrstniški konflikti in trma oziroma izbruhi togote. Posnemanje vedenja je po besedah Toličič in Smiljanić (1979) pomemben dejavnik otrokovega socialnega sodelovanja. Otrok tako ne posnema le dejavnosti pač pa tudi čustva, skrbi in medsebojne odnose med ljudmi, ki so zanj pomembni, torej: vrstniki, starši in vzgojitelji v vrtcu. V empiričnem delu sem jasno zaznala posnemanje vedenja. Sestrica agresivnega otroka je posnemala vedenje svojega starejšega brata. Agresivni otrok se je večkrat vrgel na tla, kadar je uvidel, da ne bo mogel doseči svojega. Prav tako je to storila njegova sestra, ko se situacija ni obrnila tako, kot je želela sama. Tudi strokovni delavki sta v intervjuju povedali, da sestra pogosto posnema svojega agresivnega brata in da ji je za zgled. Posnemanje pa opazim tudi pri Mihi. Na podlagi pripovedi strokovnih delavk sklepam, da se je agresivni otrok tovrstnega vedenja naučil od svojih staršev in starih staršev – natančneje od svojega dedka in od svojega očeta, ki po besedah strokovnih delavk veljata za verbalno in fizično agresivna. Na drugi strani pa avtorica Harris (2007) poudarja pomen genov za oblikovanje otrokove osebnosti in vedenja. Po njenih besedah naj bi se agresivni otrok vedenja ne naučil,

pač pa ga podedoval, kar bi v pričujoči študiji primera bilo tudi povsem možno, saj sta tako oče kot dedek nagnjena k destruktivnemu izražanju agresije.

Trma, kot eden izmed korakov na poti k samostojnosti in gradnji lastne samopodobe, je bila prisotna tudi pri agresivnem otroku. Praper (1995) opisuje pretirano trmo, ki se najpogosteje pojavlja v tretjem letu starosti, lahko pa se potegne tudi v četrto leto. Metanje ob tla, kljubovanje z besedami »ne« in »nočem« je agresivni otrok uporabljal pogosteje kot drugi otroci v skupini.

V obdobju predšolskega otroka se pričnejo spletati prvi trdnejši stiki z vrstniki in posledično so v njihovih odnosih prisotni tudi konflikti in selekcija, s kom se bodo družili in koga bodo iz svojega kroga prijateljev izločili. Večina avtorjev (Warden in Christie, 2001; Mikuš Kos, 1991) pravijo, da so priljubljeni tisti otroci, ki imajo sposobnost razumevanja in vživljanja v druge, sposobnost sodelovanja, pri skupnih nalogah so uspešni v komuniciranju ter izražajo več prosocialnega vedenja. Na drugi strani pa so otroci, ki ostajajo nepriljubljeni. Zanje je značilno, da so vedenjsko problematični, pogosto se odzivajo agresivno, so razdiralni, slabo prenašajo oziroma ne zanje prenašati poraza ter se nanj odzivajo negativno (Shapiro, 1999; Mikuš Kos, 1991; Warden in Christie, 2001; Shantz, 1986). Lešnik in Marjanovič Umek (2005) pravita, da so zavrnjeni tisti otroci, ki so socialno manj kompetentni od svojih vrstnikov, kar pomeni, da se hitro razjezijo, v odnosih z vrstniki pa so razmeroma agresivni in egoistični. Agresivni otrok je torej tisti, ki je s strani vrstnikov zavrnjen. Intervju s strokovnima delavkama in opazovanje so pokazali, da je agresivni otrok med vrstniki v skupini resnično slabše sprejet kot otroci, ki nimajo izrazitih čustvenih in vedenjskih težav. Primer otroka, ki sem ga vzela pod drobnogled v skupini nima veliko prijateljev. Naklonjenost do njega izraža sestra, ki je skupaj z njim v skupini, sicer pa je z otroci pogosto v konfliktu. Poglavitni povod za konflikte med agresivnim otrokom in vrstniki v skupini so najpogosteje igrače, katerih otroci v skupini nočejo posoditi, saj že vnaprej predvidevajo, da jih bo agresivni otrok pokvaril oziroma poškodoval. Otroci imajo o agresivnem otroku slabo mnenje predvsem zaradi njegovega odklonskega vedenja npr. ker uničuje igrače, jih krade, hitro vzkipi, če igra ne poteka tako, kot si jo je zamislil sam). Agresivnega otroka v skupini ne zavračajo vsi. Shapiro (1999) izpostavlja, da se ti otroci pogosto družijo z vrstniki, ki so jim po vedenju in čustvovanju podobni. S pomočjo opazovanja sem ugotovila, da se agresivni otrok rad igra in družijo z leto starejšim dečkom, ki tako kot on, velja za nemirnega. Avtorica Harris (2007) pravi, da si problematični in zavrnjeni otroci pogosto najdejo prijatelja za igro med mlajšimi otroci od sebe. Študija primera je pokazala ravno obratno. Kot sem že omenila, si je agresivni otrok za igro izbral leto starejšega

otroka, ki mu je po vedenju podoben. Z mlajšimi otroci se ne igra, saj ga medse ne sprejmejo, poleg tega ga prestrašeno opazujejo, ko kriči in se meče po tleh. Tudi sam ne sprejema mlajših otrok, saj je svojo mlajšo sestro, ki se je hotela igrati z njim, zavrnil.

Študija primera je pokazala, da otroci agresivnega otroka zavračajo na podlagi tega, kar so doživeli v stiku z njim (če jim je na primer pokvaril igračo, se v skupini pretirano jezil ali se z njimi tepel). Skleпам pa, da je na njihovo sprejemanje agresivnega otroka vplivalo tudi dejstvo, kako ga sprejemata strokovni delavki. Kot sem že omenila, otroci posnemajo sebi pomembne odrasle osebe in na tem mestu upam trditi, da je na odklonilen odnos vrstnikov do agresivnega otroka vplival tudi odklonilen odnos strokovnih delavk do agresivnega otroka. Strokovni delavki v skupini večkrat ponovita, da je poreden in iste besede nato zasledim pri otrocih. Torej jih ponavljajo za strokovnima delavkama. Vzgojiteljica in njena pomočnica pripovedujeta, da ju vedenje agresivnega otroka energetsko izčrpa in utruji. Avtorji (Redl in Winemann, 1984; Zupančič in Kavčič, 2007; Kos, 1985; Greene, 1999) pravijo, da ob vedenju agresivnega otroka odrasli pogosteje doživljajo utrujenost, nestrpnost in jezo. Paradigma konfliktnega kroga avtorjev Long, Wood in Fescer (2001) razlaga, kako neprimerno vedenje pri odraslem spodbudi k reakcijam na način, da zrcalijo otrokovo agresijo (kričijo nazaj ali grozijo). Tako se konflikt razvije v bitko za premoč. O bitki za premoč v intervjuju poročata tudi strokovni delavki in povesta, da v tem boju najpogosteje zmaga agresivni otrok, sami pa se srečujeta z občutki nemoči.

Na tem mestu se srečamo z dvema različnima vidikoma. Strokovni delavki poročata o občutkih nemoči, na drugi strani pa, po besedah avtoric Obid in Rapuš Pavel (2009), agresivni otrok ob negativnih reakcijah drugih doživlja dodaten stres. Mikuš Kos (1991) pravi, da moteče vedenje otroka v okolju povzroča številne odklonilne in kaznovalne reakcije, zaradi česar je otrok dodatno nemotiviran, da bi izboljšal svoje vedenje in ustregel okolju. Tekom opazovanja sem opazila, da strokovni delavki vedno kaznujeta otrokovo odklonilno vedenje, s tem pa ne dosežeta drugega kot le to, da se vloga agresivnega otroka, kot motečega člana v skupini, še bolj utrdi. Tako agresivni otrok sam pove, da je poreden in ga v skupini nihče ne mara in s svojim odklonskim vedenjem nadaljuje.

Za agresivne otroke je značilno, da imajo slabo samopodobo, zaradi pogostih izbruhov jeze, sovražnosti in razdiralnosti imajo težave pri navezovanju stikov z drugimi otroki in odraslimi. So egocentrični, nagnjeni k uničevanju lastnine in kraji predmetov oziroma igrač (Coie in Dodge, 1998; Kos, 1991; Kavčič in Fekonja, 2004). Pri agresivnem otroku iz študije primera opazim tako fizično kot sovražno agresijo. Fizična agresija se odraža v obliki

uničevanja lastnine, kraje igrač, pretepanja z drugimi otroci. Sovražna pa v obliki kričanja, zmerjanja oziroma (ne)namernega prizadetja vrstnikov.

Agresivni otrok je torej tisti, ki je zaradi svojega odklonskega vedenja med vrstniki v vrtcu slabo sprejet. Pri strokovnih delavkah pa zbuja občutke nemoči. Zupančič in Kavčič (2007) pravita, da agresivni otrok zaradi svojega motečega ravnanja pridobi mnogo več pozornosti kot socialno zadržani ali socialno kompetentni otroci. Tudi študija primera je pokazala, da je agresivni otrok s svojim vedenjem večino časa v središču pozornosti bodisi zaradi konfliktov v katere se zaplete z vrstniki bodisi zaradi motečega vedenja med dejavnostmi, ki se odvijajo v vrtcu. Na njegovo vedenje se strokovni delavki vedno odzoveta. Najpogosteje s pridiganjem in kaznovanjem. Da je v skupini moteč člen, ga opominjajo tudi vrstniki. Agresivni otrok ponotranji odzive strokovnih delavk in vrstnikov na njegovo odklonsko vedenje in tako se njegov status motečega člana v skupini utrjuje. Mikuš Kos (1991) pojasnjuje delovanje tovrstnega začaranega kroga, ko motnje v enem delu sistema vplivajo in prehajajo na vse ostale sisteme. Da se začarani krog razreši, je potrebno zajeti celosten življenjski sistem otroka. Torej ne le njegovo motnjo, pač pa tudi vzgojiteljico in njeno pomočnico, vrstnike v skupini ter nenazadnje otrokovo družino, od koder v pričujočem primeru agresivno vedenje izvira.

IV. ZAKLJUČEK

Na podlagi teoretičnih spoznanj različnih avtorjev in spoznanj, ki sem ji pridobila s pomočjo študije primera, sklepam, da je agresivni otrok v vrtcu tisti, ki velja v vrtcu za zavrženega tako s strani vrstnikov kot tudi s strani strokovnih delavk. Whelan in Kuffman (1999: 41- 42) otroke z vedenjskimi težavami opisujeta tako: »Naša družba ne sprejema otrok z vedenjskimi motnjami in do tega vedenja nočemo biti tolerantni. Želimo boljše razumeti vedenje in želimo boljše vrednotenje otrok, toda nikakor ne želimo, da bi ljudje verjeli, da so vedenjske motnje sprejemljive. Želimo, da ljudje spoznajo, da so vedenjske motnje slabost in želimo, da se ti otroci spremenijo. Strpnosti do tovrstnega vedenja si ne želimo nič bolj, kot sprejetja tega, da je kakršnakoli druga bolezen ali šibkost dobrodošlo stanje.«

Agresivni otrok je otrok z motnjami vedenja in kot takšen ni sprejet v družbi. Želimo, da se spremeni in postane takšen, kot so vsi drugi. Nekoliko težje je na agresivnega otroka pogledati z druge strani in ga sprejeti takšnega kot je ter ga razumeti. Preko intervjuja z vzgojiteljico in njeno pomočnico ter s pomočjo opazovanja skupine v vrtcu sem ugotovila, da se do agresivnega otroka goji velika mera nestrpnosti. Strokovni delavki sta mu odkrito povedali, da ju spravlja ob živce, ga za vsak napačni gib kaznovali ter se z njim spuščali v prepire. Vzgojiteljica in njena pomočnica sta večkrat, tako z besedami kot tudi s svojimi dejanji, izrazili, da bi bilo v skupini bolje, če ne bi bilo agresivnega otroka, saj moti delo, ne sodeluje, se tepe, uničuje predmete, kriči, kljubuje pravilom, se meče ob tla; velik del pozornosti v skupini je namenjen le njemu. Rezultat tovrstnega odzivanja strokovnih delavk na vedenje agresivnega otroka pa je, da sta izčrpani, utrujeni ter se srečujeta z občutki poraženosti. Zato sta mnenja, da bi bilo dobro, če bi agresivni otrok v njuni skupini dobil spremljevalca. Pa bi bila to res rešitev ali gre le za prelaganje bremena na ramena drugih? Spremljevalec bi moral biti opremljen z ustreznimi znanji o agresivnem otroku ter na njegove izbruhe ustrezno reagirati. Na tem mestu bi izpostavila kurikulum, ki nudi dovolj možnosti za vključevanje vseh obrobnih skupin, ki so bile v preteklosti pogosto izključene. Kurikulum podpira avtonomnost vzgojitelja in ga ne omejuje, kar je idealno za delo z otroki, ki so drugačni, saj lažje organizira delo in ob tem izhaja iz individualnih napredkov otrok, njihovega zanimanja in njihovih značilnosti. Pomembno je, da vzgojitelj ne izraža negativnih pričakovanj in pazi na svojo moralno držo ter je dosleden. Prav tako se mora truditi za povezanost otrok in vrstnikov v skupini.

Cugmas (2003) pravi, da je kakovost varstva posredno povezana z otrokovo kompetentnostjo v odnosih z vrstniki. Posredni dejavniki so odnosi med vzgojiteljico ter

otroki. Če te ugotovitve prenesem na študijo primera diplomskega dela, potem bi to pomenilo, da je odnos vzgojiteljice in njene pomočnice do agresivnega otroka vplival tako nanj kot tudi na njegove vrstnike. Iz tega sledi, da je agresivni otrok sam sebe pričel dojemati kot »porednega« in tistega, ki v skupini vse »uniči«, »pokvari« in »nič ne naredi prav«. Na takšen način so ga pričeli sprejemati tudi vrstniki. Pri igri z drugimi otroki je pogosto zavrnjen. V skupini se razume le z leto dni starejšim dečkom, ki prav tako velja za moteči člen skupine. Na tem mestu lahko vidimo, kako se otroci s podobnimi težavami povežejo med seboj in drug drugemu delujejo kot opora. Študija primera je pokazala tudi to, da agresivni otrok ni bil nesprejet samo znotraj skupine, pač pa se je misel o agresivnem otroku razširila tudi izven nje. Tako je tudi s strani drugih strokovnih delavk v vrtcu doživel zavračanje in neodobravanje. Halo efekt torej ne deluje samo med otrokovimi vrstniki, pač pa tudi med vzgojiteljicami in pomočnicami vzgojiteljic v vrtcu.

Vzgojitelj je torej pomemben dejavnik pri tem, kako bo otrok sprejet v vrtcu. Različnost otrok mora vzeti kot izziv in biti otroku v oporo. Tu igra pomembno vlogo pozitivna klima in podpora strokovnih delavcev v instituciji. Pozitivna in sodelovalna klima lajša reševanje problemov in težav, s katerimi se srečujejo strokovni delavci v instituciji. Na drugi strani pa je zelo pomembna tudi odprtost za kvalitetno obojestransko komunikacijo z otroki v skupini ter skupno reševanje konfliktov.

S pomočjo intervjujev in opazovanja sem veliko informacij pridobila ne le o doganjanju znotraj skupine v vrtcu, pač pa tudi o družini agresivnega otroka, kjer lahko iščemo vzroke za nastanek otrokove motnje. Iz pripovedovanja vzgojiteljice in njene pomočnice sklepam, da je otrokova družina neurejena, posredno sta prisotna tako nasilje s strani očeta do otrokove mame kot tudi očetov in dedkov alkoholizem, kar se pri otroku odraža v obliki prekomerne agresivnosti. Pri delu socialnega pedagoga je pomembno, da otroka zajame celostno. Torej da zajame vse dimenzije njegovega življenja – tako vrstnike kot tudi vzgojitelje in družino. Dimenzijo družine sem v raziskovanje vpletla le toliko, kolikor mi je služila za razumevanje vedenja agresivnega otroka, sicer pa sem jo zanemarila. Kljub vsemu je pričujoča študija primera dokaz, kako so vse dimenzije otrokovega življenja med seboj nesporno povezane. Če tudi raziskuješ le majhen del otrokovega življenja, kot je življenje v skupini v vrtcu, le-tu najdeš in se dotakneš tudi ostalih delov otrokovega življenja, kot je na primer otrokova družina.

Na podlagi študije primera in dela v vrtcu sem ugotovila, da ima socialni pedagog ustrezna znanja in kompetence za pomoč in delo z otrokom, ki kaže motnje vedenja že v predšolskem obdobju. Ima tudi ustrezna znanja in kompetence za svetovanje vzgojiteljicam in

njenim pomočnicam, kako ustrezno sodelovati z otrokom, ki velja za motečega. In nenazadnje, pomembno vlogo socialnega pedagoga vidim tudi v tem, da med otrokom, njegovimi vrstniki, družino in strokovno delavko v vrtcu deluje kot lepilo, ki vse te člene povezuje z namenom skupnega sodelovanja in reševanja težav. Le na takšen način se lahko uspešno pripravi otroka na vstop v šolo, ki je lahko za otroka z vedenjsko motnjo še posebno zahteven. Kot sem omenila že v uvodu: odkrivanje in reševanje motenj je, po mojem mnenju, veliko lažje, če je otroku omogočena pomoč že v zgodnjih letih njegovega življenja, ko sta njegova samopodoba in osebnost še v procesu oblikovanja.

V. VIRI IN LITERATURA

Batistič Zorec, M. (2000). *Teorije v razvojni psihologiji*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Bečaj, J. (2003). Disocialnost pri otrocih in mladostnikih. *Slovenska pediatrija*, 10 (1), 12–27.

Bužan, V. (2010). Agresivnost. V A. Golob, V. Bužan, Š. Byrne, B. Hegeduš, *Težave v vedenju kot izziv* (19–31). Ig: Center za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič.

Chalvin, M. J. (2004). *Kako preprečiti konflikte*. Radovljica: Didakta.

Coie, J. D. in Dodge, K. A. (1998). Aggression and antisocial behavior. V. W. Damon in N. Eisenberg (ur.), *Handbook of child psychology: Social, emotional and personality development*. Toronto: Wiley. Vol. 3, 779–862.

Cugmas, Z. (2003). Odras socialnega vedenja otrok z različnim vzorcem navezanosti na vzgojiteljico v otroški risbi. *Psihološka obzorja*, 12 (2), 49–63.

Durkin, K. (1995). *Developmental Social Psychology: from infancy to old age*. Cambridge, MA: Blackwell.

Greene, R. W. (1999). *Eksplzivni otrok: nov pristop k razumevanju in ravnanju s kronično neprilagodljivimi otroki*. Ljubljana: Orbis.

Harris, J. R. (2007). *Otroka oblikujejo vrstniki (sporočilo za starše, ki preценjujejo svoj vpliv)*. Ljubljana: Orbis.

Kavčič, T. in Fekonja, U. (2004). Čustveni razvoj v zgodnjem otroštvu. V. L. Marjanovič Umek, M. Zupančič, *Razvojna psihologija* (334–349). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Košiček, M. (1992). *Otrok, moja skrb*. Maribor: Obzorja.

Krajncan, M. in Škoflek, I. (2000). Pregled nekaterih fenomenoloških klasifikacij motenj vedenja in osebnosti otrok in mladostnikov. *Socialna pedagogika*, 4(2), 167–179.

Kristančič, A. (2002). *Socializacija agresije*. Ljubljana: AA Inserco, svetovalna služba.

Lamovec, T. & Rojnik, A. (1978). *Agresivnost*. Ljubljana, DDU Univerzum.

Lešnik, V. in Marjanovič Umek, L. (2005). Kakovost predšolske vzgoje v vrtcu in socialna kompetentnost otrok. *Psihološka obzorja*, 14 (4), 107–128.

Pridobljeno s svetovnega spleta dne 24. 10. 2010: <http://www.dlib.si/v2/Default.aspx>

Long, N., Wood, M. in Fescer, F. (2001). *Life Space Crisis Intervention, Talking with children in conflict*. Texas: Pro-ed.

Marjanovič Umek L., Zupančič M., Lešnik Musek P., Fekonja U., Kavčič T. (2001). Socialni razvoj v zgodnjem otroštvu in teorija uma. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija: izbrane teme* (42–59). Ljubljana: Oddelek za psihologijo Filozofske fakultete.

Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (2004). Socialni in moralni razvoj v zgodnjem otroštvu. V L. Marjanovič Umek, M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (363–381). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Mikuš Kos, A. (1985). Hiperkinetični sindrom, specifične učne težave, minimalna cerebralna disfunkcija. V A. Mikuš Kos, in J. Strajnar (ur.), *Težave v otroštvu – kako pomagati* (216–229). Ljubljana: Zveza društev medicinskih sester Slovenije.

Mikuš Kos, A. (1991). *Šola in duševno zdravje*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Mikuš Kos, A. (1999). Teoretični koncept nastanka in vzdrževanja psihosocialnih in psihiatričnih motenj v otroštvu. V E. Kraševac - Ravnik, (ur.), *Varovanje duševnega zdravja otrok in mladostnikov*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije: Kolaborativni center Svetovne zdravstvene organizacije za duševno zdravje otrok pri Svetovalnem centru za otroke, mladostnike in starše.

Mikuš Kos, A. (2001). Psihična odpornost, varovalni dejavniki in procesi ter obvladovanje travme. V T. Samec, V. Slodnjak, (ur.) *Psihične travme v otroštvu in adolescenci*, (7–27). Ljubljana: Kolaborativni center Svetovne zdravstvene organizacije za duševno zdravje otrok pri Svetovalnem centru za otroke, mladostnike in starše in Inštitut za psihologijo osebnosti.

Mrevlje, G. (1988). Agresivnost v odnosu terapevt – mladostnik. V M. Tomori, (ur.), *Pedopsihiatrija 8* (33–42). Ljubljana: Katedra za psihiatrijo Medicinske fakultete.

Musek, J. (1993). *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Musek, J. (1994). *Psihologija – Človek in družbeno okolje. Učbenik za srednje šole*. Ljubljana: Educy.

Musek, J. (1997). *Znanstvena podoba osebnosti*. Ljubljana: Educy.

Nastran Ule, M. (1997). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Obid, M. in Rapiš Pavel, J. (2005). Soočanje z agresivnim vedenjem otrok in mladostnikov po modelu LSCI. *Socialna pedagogika*, 13(4), 417–440.
Pridobljeno s svetovnega spleta dne 8. 12. 2010: <http://www.revija.zzsp.org>

Papalia D. E., Wendoks Olds S., Duskin Feldman R. (2003). *Otrokov svet. Otrokov razvoj od spočetja do konca mladostništva*. Ljubljana: Educy.

Praper, P. (1995). *Tako majhen pa že nervozen!? Predsodki in resnice o nevrozi pri otroku*. Nova Gorica: Educa.

- Pušnik, M. (1999). *Vrstniško nasilje v šolah*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Razpotnik, Š. (2004). Socialnopedagoška diagnostika: delo z negotovostjo. *Socialna pedagogika*, 8 (3), 253 – 274.
Pridobljeno s svetovnega spleta dne 29. 3. 2011: <http://www.revija.zzsp.org>
- Redl, F. in Wineman, D. (1984). *Agresivni otrok (povzetek)*. Ljubljana: Svetovalni center.
- Shapiro, L. E. (1999). *Čustvena inteligenca otrok. Kako vzgojimo otroka z visokim čustvenim količnikom*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Shantz, D.W. (1986). Conflict, aggression and peer status. An observational study. *Child development*, 57 (6), 1322 – 32.
Pridobljeno s svetovnega spleta dne 26. 1. 2011: <http://www.jstor.org/stable/1130412>
- Smith, P. K. in Cowie, H. (1993). *Understanding children's development*. Oxford (UK), Cambridge (USA): Blackwell.
- Svetin Jakopič, S. (2005). Obravnava otrok in mladostnikov z vedenjskimi motnjami na centru za socialno delo: pomoč ali prisila. *Socialna pedagogika*, 9 (4), 391 – 422.
Pridobljeno s svetovnega spleta dne 8. 12. 2010: <http://www.revija.zzsp.org>
- Toličič, I. in Smiljanić, V. (1979). *Otroška psihologija*. Ljubljana: Mladinska Knjiga.
- Tomori, M. (2000). Psihosocialni dejavniki pri mladoletnem prestopništvu. V. A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih: vzroki, pojavi, odzivanje*, (89 – 111). Ljubljana: Bonex.
- Tremblay, R. E. (2000). The development of aggressive behaviour during childhood: What have we learned in the past century? *International Journal of Behavioral Development*, 24 (2), 129 – 141.
Pridobljeno s svetovnega spleta dne 26. 1. 2011:
<http://www.tandf.co.uk/journals/pp/01650254.html>
- Ule, M. (2004). *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vanček, N. (2002). Nasilje in otroci s posebnimi potrebami. V D. L. Mugnaioni (ur.), *Nasilje nenasilje*. Ljubljana: Založba Ljubljana.
- Vec, T. (1993). Agresivni otroci in mladostniki v skupini. *Psihološka obzorja*, 3 (4), 189 – 197.
Pridobljeno s svetovnega spleta dne 24. 12. 2010: <http://www.dlib.si/v2/Default.aspx>
- Vidmar, M. in Zupančič, M. (2006). Spremljanje socialnega vedenja otrok v vrtcu: na posameznika osredotočen pristop. *Psihološka obzorja*, 15 (1), 47 – 74.
Pridobljeno s svetovnega spleta dne 24. 10. 2010: <http://www.dlib.si/v2/Default.aspx>

Warden, D. in Christie, D. (2001). *Spodbujanje socialnega vedenja: dejavnosti za spodbujanje prosocialnih medosebnih spretnosti in vedenja*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti.

Whelam, R., in Kauffman, J. M. (1999). *Educating Students with emotional and Behavioral Disorders: Historical Perspective and Future Directions*.

Pridobljeno s svetovnega spleta dne 1. 4. 2011: <http://www.eric.ed.gov>.

Zubryzcka, E. (2008). *Mučitelj v razredu*. Ljubljana: Koleda.

Zupančič, M. in Justin, J. (1991). *Otrok, pravila, vrednote. Otrokov moralni in socialni razvoj*. Radovljica: Didakta.

Zupančič, M., Gril, A., Kavčič, T. (2001). Socialno vedenje in sociometrični položaj predšolskih otrok v vrtcu. *Psihološka obzorja*, 10 (2), 67 – 88.

Pridobljeno s svetovnega spleta dne 24. 10. 2010: <http://www.dlib.si/v2/Default.aspx>

Zupančič, M. in Kavčič, T. (2004). Temperament in osebnost v zgodnjem otroštvu. V. L. Marjanovič Umek, M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (350 – 362). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Zupančič M. in Kavčič T. (2007). *Otroci od vrtca do šole: razvoj osebnosti in socialnega vedenja ter učna uspešnost prvošolcev*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Žnidaršič, D. (2004). Socialnopedagoško diagnosticiranje v predšolskem obdobju: delo z otrokom s težavami v socialni integraciji. *Socialna pedagogika*, 8 (3), 315 – 330.

Pridobljeno s svetovnega spleta dne: 8. 12. 2010: <http://www.revija.zzsp.org>

Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje*. Zagreb: Psihologijska analiza.

VI. PRILOGE

PRILOGA 1: PREPIS PRVEGA INTERVJUJA (Intervju z vzgojiteljico)

Vprašanja in odgovori	Kode 1. reda	Kode 2. reda
<p>Naj se ti že na začetku zahvalim, ker si pristala na pogovor z mano o tvojem delu v vrtcu in v tejli skupini, v kateri je Miha. Prosila bi te, če mi lahko poveš nekaj besed, zakaj si se odločila za poklic vzgojiteljice.</p> <p>Ja ni problema, saj veš, da rada govorim, tako da mi tale intervju res ni noben problem. Hehehe. Torej, jst sem se izšolala za medicinsko sestro in sem najprej delala v kliničnem centru na travmatološkem oddelku. Takrat sem bila stara okoli 19 let. Tam sem delala tri leta, potem pa mi je en kolega povedal, da se iščejo tam na njihovem koncu Ljubljane, v Jaršah, vzgojiteljice za čuvanje dojenčkov. <u>Jst pa sem cincala ali bi šla tja ali ne. Je le velika sprememba, pa tud ne veš, ali se bo zadeva obnesla ali ne, ali je to zame ali ne.</u> Takrat so bile lahko vzgojiteljice v jasliah tudi medicinske sestre. Potem sem pa rekla sama sebi: ma nič grem probat, pol pa kar bo pa bo. <u>Zdaj mi je pa fino delat z otroci. Pomembno je da imaš empatijo do otrok. To je najbolj pomembno, vse drugo se naučiš.</u></p> <p>Pa to je bil vrtec v Jaršah al kako?</p> <p>Ma ni bil ravno vrtec. <u>V pritličju enega stanovanja je bil, kako bi rekla, oddelek samo za jaslčne otroke. Take dojenčke. Tam je blo res lušno.</u> Dve sva delali, ona je bla še malce starejša od mene. Dvakrat</p>	<p>Ni bila prepričana, ali je poklic vzgojiteljice pravi.</p> <p>Rada opravlja svoje delo.</p> <p>Pomembna je empatija do otrok.</p> <p>V jasliah ji je bilo všeč.</p>	<p>Poklicna pot</p> <p>O poklicu vzgojiteljice</p> <p>O poklicu vzgojiteljice</p> <p>Poklicna pot</p>

<p>na dan so nam pripeljali za jest – zjutraj pa potem za kosilo. <u>Tam je blo luštno</u>. No ampak potem se je začelo govorit, da se bo zadeva tam zaprla, ravno takrat pa sem izvedela, da se je odprla tale enota tukaj, tako da sem brez oklevanja napisala prošnjo za službo tukaj in sem bila sprejeta, tako da sem tukaj že skoraj 30 let.</p>		
<p>Kako pa ti je tukaj, ko si že toliko časa?</p>		
<p>Ja, saj veš – odnosi so včasih boljši včasih slabši. Glede na to, da se je ravno vodstvo zamenjalo, je logično da je zdajle sploh katastrofa, kar se odnosov tiče. Potem pa še <u>tale moja skupina ... Zadnji dve leti je res naporno</u>. Tko ... bom rekla, gre mal gor, pa spet mal dol, če si nekje tok časa, je logično, da si deležen dobrih in slabih trenutkov. <u>Ampak je kar treba bit pozitiven, pa pozitivno gledat na stvari</u>.</p>	<p>Skupina, ki jo ima sedaj, je naporna.</p>	<p>O skupini</p>
<p><u>Torej si pozitivna oseba ... Ja, je kar treba bit.</u></p>	<p>Ima pozitiven pogled na svet.</p>	<p>O sebi</p>
<p>Omenila si tole svojo skupino otrok, praviš, da je zadnji dve leti res naporno. Mi lahko opišeš, kakšna je ta tvoja skupina, zakaj je naporna?</p>	<p>Je pozitivna oseba.</p>	<p>O sebi</p>
<p>Ja, lani smo dobili Mihata pa Matejo. <u>Kot veš prihajata iz katastrofalne družine, kjer ni nobenega reda</u>. Potem so bile ene mučke proti koncu šolskega leta glede tega, ali bomo skupino razbili, <u>pa da gresta Mateja pa Miha vsak v svojo skupino, da bo mir</u>, ampak na koncu se je zadeva obrnila tako, da se skupine ni razbijal in sta še vedno skupi. Taka je bla želja staršev. Večine staršev – da se skupine ne razbija in da ostanejo skupaj.</p>	<p>Miha prihaja iz neurejene družine. V Mihovi družini ni reda.</p>	<p>Družinske razmere Družinske razmere</p>
<p>Tvoja skupina je torej</p>	<p>Miha in Mateja bi morala biti v vrtcu ločena.</p>	<p>Vpliv Mihe na sestrico</p>

<p>heterogena. Ja, seveda. <u>Heterogena je.</u></p> <p>Povedala si že, da je v tej skupini bit naporno. Mi lahko še kaj več poveš? Pa kako se ti počutiš v tej skupini? <u>Jah, vse bi blo jako enostavno, če ne bi blo Mihata pa Mateje. Pa dobr, Mateja je še dost v redu, ni tako agresivna kot Miha. Ji je pa za zgled. Vse, kar naredi on, bi ona ponovila oziroma ponovi za njim. To ni dobro. Onadva bi morala bit vsak v svoji skupini. Sej drugač ostali so pravi cukri – nimam kej rečt luštni so.</u></p> <p>Kaj pa odnos med Mihom pa drugimi otroci? <u>Ja, druge otroke, kot si sama vidla, Miha pa Mateja motita. Nimata somišljenikov. Težko se ujamejo med seboj. Miha je tisti, ki moti delo, skoz rabi nadzor, posebno pozornost. In če si sam v skupini-da nimaš dodatne roke, je res težko. Nič ne moreš delat, skoz ga moraš met na očeh. Pa teli njegovi izbruhi, ko se meče ob tla, kadar ne doseže tistga, kar si je zamislu. Katastrofa od katastrofe.</u></p> <p>Torej drugi otroci v skupini ne marajo Mihata? <u>Ne. Tisti mlajši se ga še bojijo. Razen Mateje, ki je njegova sestra. Ona ga ma rada. Pa še krade. Si predstavljaš. Potem pa ga njegova mama še zagovarja, češ da to ni nič hudga, da je še majhen, namest da bi mu tud sama povedala, da se tega ne sme. Zadnjič, ko smo bli na zimovanju na Pokljuki, je v trgovini iz skrinje ukradel sladoleđ. Lučko. Zgleda ne ve, da se to lahko stopi in ga je spravu v svojo torbico. Pridemo mi v hiško in v njegovi torbici opazim stopljen sladoleđ. 4-letni fantek je v</u></p>	<p>Skupina je heterogena.</p> <p>V skupini bi bilo bolje brez Mihe in Mateje. Miha je agresivnejši kot Mateja. Miha je Mateji za zgled.</p> <p>V vrtcu bi morala biti ločena.</p> <p>Ostali v skupini so v redu.</p> <p>Miha in Mateja druge otroke motita. Nimata somišljenikov. Miha je moteč za skupino. Miha potrebuje več pozornosti. Miha potrebuje nadzor. Težko je, če si v skupini sam. Ves čas mora biti pozorna na Miha. Da bi dosegel svoje, se meče po tleh.</p> <p>Mlajši otroci se ga bojijo.</p> <p>Sestrica ga ima rada.</p> <p>Mama zagovarja Miha. Popušča mu, ker meni, da je še majhen.</p> <p>V trgovini ukrade sladoleđ.</p>	<p>O skupini</p> <p>Vpliv agresivnega otroka na skupino</p> <p>Vpliv Mihe na sestrico</p> <p>O skupini</p> <p>Vpliv agresivnega otroka na skupino Odnos agresivni otrok – skupina Odnos agresivni otrok – skupina Mnenje o agresivnem otroku. Mnenje o agresivnem otroku Vpliv agresivnega otroka na vzgojiteljico</p> <p>Vedenje agresivnega otroka</p> <p>Odnos agresivni otrok – skupina</p> <p>Odnos agresivni otrok – skupina</p> <p>Odnos mama – otrok Odnos mama – otrok</p> <p>Dogodek – kraja sladoleđa</p>
--	---	--

<p>trgovini ukradel sladolead, pa kje si še to vidla. <u>Čist sm vn padla.</u></p> <p>Pa je povedal, da ga je ukradel v trgovini? Ja, tolk je pa bil, da <u>je povedal, da ga je vzel v trgovini.</u> Potem povem mami, <u>ona pa sam:</u> »<u>Ja, saj ste vi vzgojiteljica, boste že zrihtala, tako da bo prav.</u>« In potem <u>si tukaj čist nemočen, ker pojma nimaš kam bi se obrnu.</u> To je za prijaviti na socialo. Z obravnavo pa, kot veš ne bo nič, ker sta se tako odločili ravnateljica pa svetovalna delavka. Nočjo mešat dreka, da se tko izrazim.</p> <p>Se ti zdi to prav, da ne bo prijave? Ne, vsekakor ne. <u>Sam jest se pa tud ne bom vmešavala, bojo že potem vidl, ko bo šel v šolo, kakšni bojo problemi. Ko bi vsaj spremljevalca dobila zanjga, da bi bil skoz z njim, pa da potem lahko normalno delaš z drugimi otroci, ki hočjo delat, pa da pelješ program naprej.</u> tko pa <u>nobena stvar ne laufa, če je on v skupini.</u> Ampak spremljevalca dobijo samo gibalno ovirani.</p> <p><u>Torej se ti zdi, da bi blo dobro, da bi Miha dobil spremljevalca?</u> <u>Ja, ampak ga ne bo.</u> Tuki bi blo treba neki spremenit. Zakone spremenit. Vsekakor <u>bi blo delo v skupini lažje.</u></p> <p>Na podlagi vsega tega, kar si mi do zdaj povedala, sklepam, da <u>potrošiš veliko energije pri svojem delu z otroci v teli skupini.</u> <u>Ja, to je res.</u> Ampak to <u>samo zarad Mihata. Res me izčrpa. Kot energetske vampir je.</u> Ko se enkrat začneš z njim bockat, je konec. <u>On se dere name, mi kljubuje, noče delat, noče nič, kar js rečem, ampak on bi samo tisto, kar on reče. Nekaj</u></p>	<p>Vzgojiteljica se močno razjezi.</p> <p>Pove po resnici, da je ukradel sladolead.</p> <p>Mama prenaša odgovornost na vzgojiteljico.</p> <p>Počuti se nemočno. Ne ve, kje bi poiskala pomoč.</p> <p>Vzgojiteljica se noče vmešavati. Napoved, da bodo v šoli z Mihom velike težave.</p> <p>Želi si, da bi Miha dobil spremljevalca. Spremljevalec je rešitev za nemoteno delo v skupini.</p> <p>V skupini sedaj nobena dejavnost ne poteka po načrtu.</p> <p>Mihu ne pripada spremljevalec.</p> <p>Delo v skupini bi bilo lažje, če bi imel spremljevalca.</p> <p>Zaradi Miha potroši veliko energije. Miha jo izčrpa.</p> <p>Miha se dere na vzgojiteljico. Ji Kljubuje. Noče sodelovati. Želi početi samo tisto, kar je njemu všeč.</p>	<p>Dogodek – kraja sladoleada</p> <p>Dogodek – kraja sladoleada</p> <p>Odnos mama – vzgojiteljica</p> <p>Odnos mama – vzgojiteljica Odnos mama – vzgojiteljica</p> <p>Reševanje problema</p> <p>Mnenje o agresivnem otroku</p> <p>Reševanje problema</p> <p>Spremljevalec</p> <p>Vpliv agresivnega otroka na skupino</p> <p>Spremljevalec</p> <p>Spremljevalec</p> <p>Vpliv agresivnega otroka na vzgojiteljico Vpliv agresivnega otroka na vzgojiteljico Odnos agresivni otrok – vzgojiteljica Vedenje agresivnega otroka Vedenje agresivnega otroka</p>
--	--	---

<p><u>časa se kregava, on se vrže po tleh, nasprotuje. Potem pa sem s živci že čisto na koncu in popustim zaradi ljubega miru.</u></p> <p><u>In potem zmaga on?</u> <u>Ja, na žalost ...</u></p> <p><u>Kako bi opisala Mihata?</u> <u>Je agresiven, moti druge otroke, izredno trmast, močen, samosvoj. Skratka neobvladljiv. Ni navajen nobenega reda.</u></p> <p><u>Pa v odnosu do drugih otrok?</u> <u>On nima somišljenikov. Druge otroke grize in tepe, jim krade igrače.</u></p> <p><u>Kaj pa njegove pozitivne lastnosti?</u> <u>Uf, ta je težka. Ampak, ja, bi se našlo kaj. <u>Motorično je spreten kot strela. Rad ima igre s žogo in ustvarja s plastelinom, glino in testom, rad ima dejavnosti v katerih je veliko gibanja. To mu res gre. Ko pa je treba nekaj počet za mizo, je pa konec. Tud ko je treba spat, raje moti druge otroke kot pa da bi spal.</u></u></p> <p><u>Kaj pa potem on počne, ko je čas za počitek?</u> <u>Najraje <u>bi norel po sobi pa skakal, razmetaval.</u> Po navadi mu dam kaj za delat, da se igra zunaj na hodniku z igračami ali pa da ustvarja s plastelinom in podobnim. Slišala sem, da to <u>otroke pomirja, če delajo z glino ali pa plastelinom in pri njemu to včasih celo vžge.</u></u></p> <p><u>Torej ni čisto brezupen primer.</u> <u>No ja. <u>Rabi trdo roko,</u> če mene kdo kaj vpraša. Ampak mama mu popušča zato, ker ima tako mir. <u>Ona nima lahkega življenja. Mož pije, njen oče pije.</u> Bla je <u>žrtev fizičnega nasilja v družini.</u> Rekla mi je, da je hodila k psihologu in da</u></p>	<p>Vzgojiteljica in Miha se kregata. Vzgojiteljico njegovo vedenje spravi ob živce. Vzgojiteljica popusti.</p> <p>Miha zмага.</p> <p>Agresiven. Trmast. Moti druge otroke. Samosvoj. Neobvladljiv. Brez reda.</p> <p>Nima prijateljev. Grize. Tepe. Krade igrače.</p> <p>Motorično spreten. Rad ima igre z žogo ter ustvarjanje s plastelinom, glino, testom. Rad ima dejavnosti z gibanjem. Ne mara dejavnosti, ki se odvijajo za mizo. Ne mara spati v vrtcu.</p> <p>V času počitka bi bil dejaven in aktiven.</p> <p>Pomiri ga delo s plastelinom in testom.</p> <p>Rabi strogo vzgojo.</p> <p>Mama ima težko življenje. Mož je alkoholik. Oče je alkoholik. Mama je žrtev fizičnega nasilja v družini.</p>	<p>Izbruhi agresije</p> <p>Odziv na izbruhe agresije</p> <p>Odziv na izbruhe agresije</p> <p>Izbruhi agresije</p> <p>Značilnosti agresivnega otroka</p> <p>Odnos agresivni otrok - skupina Vedenje agresivnega otroka</p> <p>Mihove močne točke Mihove močne točke Mihove močne točke</p> <p>Mihove močne točke</p> <p>Mihove šibke točke Mihove šibke točke</p> <p>Vedenje agresivnega otroka</p> <p>Mihove močne točke</p> <p>Mnenje o agresivnem otroku</p> <p>Mama Mama Mama Mama</p>
--	--	---

<p>ima baje <u>čustveni primankljaj v možganih</u>. Vsi vemo, da z njo ni vse OK. Ona mi <u>veliko pove o sebi</u>. <u>Rabi nekoga</u>, da bi se z njo pogovarjal, jo poslušal. Včasih se name obesi tud za dve uri. Jst pa <u>nimam časa se ukvarjat s takimi stvarmi</u>. <u>Polno mam drugega dela</u>, potem pa še njo poslušat. Včasih <u>je res naporna – pravi energetska vampir</u>. Sploh k ji ne morem dopovedat, da je <u>neodgovorna</u>. Baje je zadnjič <u>otroka pustila sama dva doma</u> ponoči, ona pa je šla ven. In ravno ko je pršla domov, je <u>vidla Mihata, kako je odpiral okno, ker je želel it ven in iskat mamico</u>. A si predstavljaš, <u>kakšna nesreča bi lahko bla</u>. To ni nobena odgovornost. Dva <u>predšolska otroka pustit sredi noči sama</u>, ali pa čez dan, saj je vseeno. To ni v redu. Treba bi blo nekaj ukrenit. Kako naj bojo otroci v redu, ko pa so straši taki <u>neodgovorneži</u>.</p> <p>Ja, navadno je tako, da so otroci indikatorji stanja v družini, da se pri njihovem načinu vedenja in čustvovanja vidi, kakšno je stanje v družini.</p> <p>To se pa čisto strinjam. Saj po eni strani <u>se mi Miha pa Mateja smilta</u>, ker živita v takih razmerah, pa k <u>nista sama kriva</u>, da je tko. Ampak če se ne bo nekaj ukrenilo, potem bo še zelo hudo. Miha je <u>idealen primer za prestopnika</u>, če mene kdo kaj vpraša. Ampak takrat bo že prepozno.</p> <p>Kaj pa bi po tvojem mnenju bila rešitev v tem primeru?</p> <p>Ma kaj pa vem ... preveč me vprašaš. <u>Jst se na to ne spoznam</u>. Vsekakor bi blo <u>treba najprej sporočit na center socialno delo</u> kaj se dogaja, potem pa naj oni naprej ukrepajo. <u>Jst se ne bi pri tej stvari izpostavljala, to bi mogla nardit</u></p>	<p>Ima čustveni primanjkljaj.</p> <p>Vzgojiteljici veliko pripoveduje o sebi.</p> <p>Vzgojiteljica je nima časa poslušati.</p> <p>Vzgojiteljico energetske izčrpa.</p> <p>Mama je neodgovorna. Otroka pusti sama doma.</p> <p>Miha skoraj bi ušel skozi okno, da bi poiskal mamico.</p> <p>Lahko bi bila nesreča.</p> <p>Predšolska otroka je ponoči pustila sama doma.</p> <p>Starša sta neodgovorna.</p> <p>Vzgojiteljici se otroka smilita.</p> <p>Nista kriva sama.</p> <p>Miha bi bil lahko prestopnik.</p> <p>Vzgojiteljica ne ve, kakšna bi bila primerna rešitev. Treba bi bilo obvestiti center za socialno delo.</p> <p>Ne bi se izpostavljala.</p>	<p>Mama</p> <p>Odnos mama – vzgojiteljica</p> <p>Odnos mama – vzgojiteljica</p> <p>Odnos mama – vzgojiteljica</p> <p>Mama</p> <p>Dogodek – otroci sami doma</p> <p>Dogodek – otroci sami doma</p> <p>Dogodek – otroci sami doma</p> <p>Dogodek – otroci sami doma</p> <p>Mnenje o starših</p> <p>Mnenje o otrocih</p> <p>Mnenje o otrocih</p> <p>Mnenje o agresivnem otroku</p> <p>Reševanje problema</p> <p>Reševanje problema</p> <p>Reševanje problema</p>
--	---	---

<p><i>ravnateljica al pa svetovalna delavka,</i> ampak zgleда da ne bo nič s tem. Ne vem. Jst zase samo to vem, da bi bilo fino, če bi imela pomoč – <u>da bi imel Miha spremljevalca.</u></p> <p>Mislim, da sva intervju pripeljali do konca. To bi bilo iz moje strani vse, tako da najlepša hvala za pogovor, še enkrat. Tudi tebi hvala, če te pa še kaj zanima, pa kr vprašaj.</p>	<p>Prijava je delo ravnateljice ali svetovalne delavke.</p> <p>Želi si, da bi imel Miha spremljevalca.</p>	<p>Reševanje problema</p> <p>Reševanje problema</p>
--	--	---

PRILOGA 2: PREPIS DRUGEGA INTERVJUJA (Intervju s pomočnico vzgojiteljice)

Vprašanja in odgovori	Kode 1. reda	Kode 2. reda
<p>Me veseli, da si pristala na pogovor z menoj o svojem delu v vrtcu in mi tako pomagala pri mojem raziskovalnem delu. Mi lahko najprej poveš, kako si se odločila za poklic vzgojiteljice oziroma pomočnice vzgojiteljice?</p> <p>Ja, jaz sem bla <i>najprej trgovka</i>. Izšolala sem se za trgovko. In sem kar 5 let delala v trgovini. Potem sem rodila ta drugo hčer in po njenem rojstvu sem se odločila, da bi <i>šla delat šolo za pomočnico vzgojiteljice</i>. Ene predmete sem mela itak priznane še iz prejšnje šole, iz trgovske, tako da ni blo tako zelo težko. Že med tem, ko sem se šolala sem dobila službo za pomočnico v ta glavni enoti tega našega vrtca. Veš, včasih ni blo problema dobit službe za pomočnico vzgojiteljice. Ni blo treba, da si mel šolo. Pomočnice so ble vse sorta – trgovke, frizerke in podobno. Zdej to ni več tko, ne moreš bit po izobrazbi</p>	<p>Najprej je bila po poklicu trgovka.</p> <p>Kasneje se je izšolala za pomočnico vzgojiteljice.</p>	<p>Poklicna pot</p> <p>Poklicna pot</p>

<p>kar neki. No, skratka v tisti enoti sem bla dolgo časa, potem pa so me 7 let nazaj premestili sem, v to enoto kjer sem sedaj. To pa zato, ker so se potrebe za kader zmanjšale, ker je bilo ful manj otrok in so mi tako <u>dali na razpolago, da imam eno katastrofalno skupino, ki je nihče ni želel imeti</u>, ali pa <u>da grem v drugo enoto</u> – torej v to enoto kjer sem sedaj. Normalno, da sem <u>se raje odločila za drugo enoto, kot pa imet naporno skupino</u>. Je pa res, da je včasih tud sprememba okolja dobrodošla, saj se enostavno prenaješ istih ljudi, istih prostorov in tako naprej.</p> <p>Torej je bila dobra poteza, da si zamenjala okolje? Vsekakor. Potem si začneš na novo graditi odnose, ljudje te drugače sprejemajo. <u>Fino je včasih zamenjat okolje.</u></p> <p>Omenjala si, da so ti ponudili katastrofalno skupino. V kakšnem smislu pa je bila katastrofalna? Mi jo lahko opišeš? To je bila <u>skupina otrok starih od 4 do 5 let</u>, če se prav spomnim. <u>Je bilo pa nekaj nemogočih otrok notri. Takih, ki niso ubogali, bili trmasti, da je kaj</u>. Skratka, v skupini maš lahko dva ali tri mušketirje notri, ki so popolnoma neubogljivi in naporni, pa to potem <u>vpliva še na vse ostale, da nič ne ubogajo</u> in potem lahko samo še <u>izgubiš živce v takšni skupini</u>. <u>Zakaj bi se torej ukvarjala s takimi malopridneži, ko pa lahko poskusim drugje.</u></p> <p>Bi lahko primerjala to skupino, ki jo imaš sedaj, s tisto, ki so ti jo ponudili 7 let nazaj v tisti enoti?</p>	<p>Ponudijo ji skupino z vedenjsko problematičnimi otroci ali da gre v drugo enoto.</p> <p>Raje se odloči za drugo enoto.</p> <p>Rada menja okolje.</p> <p>Skupina otrok, starih od 4 do 5 let. V skupini je bilo nekaj vedenjsko problematičnih otrok. Ne ubogajo. So trmasti.</p> <p>Na druge vplivajo negativno.</p> <p>V takšni skupini izgubi potrpljenje. Če ima možnost, se raje izogne takšni skupini.</p>	<p>Izbira skupina – enota</p> <p>Izbira skupina – enota</p> <p>O sebi</p> <p>Problematična skupina</p> <p>Problematična skupina</p> <p>Problematični otroci v skupini</p> <p>Problematični otroci v skupini</p> <p>Problematični otroci v skupini</p> <p>Vpliv problematične skupine</p> <p>Vpliv problematične skupine</p>
--	--	---

<p>Hahaha. Sedaj si me pa dobila. Zgleda se čez sedem let res vse obrne. Ja, zgleda, da me je vse počakalo. Sej, a veš, v tej skupini, ki jo imam sedaj <u>je vse super in fino in fajn</u>, samo <u>tale Miha ga biksa</u>. Tale ti pa res <u>poje živcev še pa še</u>. Ampak, sej <u>ne more bit drugač</u>, ko pa <u>ma tako družino</u>. A je to pol kej čudnega? Lej, <u>oče ga pije, njegov dedi ga pije, mami ma baje ene čustvene primanklaje</u>, kot je razlagala vzgojiteljici, <u>njej skoz govori o sebi in svojih problemih, pravi, da je ona edina, ki jo poslušša</u>. Pravi celo, da <u>ji je kot mama</u>. Tko, da jst se nč ne čudim, da je tko kot je. Tale mama <u>je res zgubljenaa</u>, pa tamalima dvema <u>čist vse pusti, samo da ma mir</u>. Sploh se ji <u>ne da ukvarjat z vzgajanjem v smislu, da bi kake meje postavlja</u>. Sam to ni v redu, veš. Ni to v redu. Čez par let <u>ji bosta pa po glav skakala</u> – boš vidla. <u>Provizaprov ji že zdej skačeta po glav, pa nam tud. Sploh Miha</u>, sej si ga vidla. Kr vrže se po tleh, kadar mu ni kej prov. Pa greš na sprehod, pa se ti vrže v blato, <u>ti ga pa poberej, pa težek kot je</u>. Če je kakšen suh pa majhen penzel, res ni problema, <u>sam tazga velizga fanta je pa težko pobirat pa držat</u>. Pol te pa še brcne pa tepe. <u>Najrajš bi ga po riti – to si zaluži</u>, sam ga ne smem, sej veš.</p> <p>Te njegovo vedenje jezi? Ma še kakšen hujši izraz bi lahko najdla zanj. Sej <u>zna bit krasen fant</u>, ma svoje trenutke k <u>zna bit prov priden</u>. Sploh kadar kej <u>z rokami oblikujemo – na primer z glino ali pa palstelinom. To čist notri pade</u>. Al pa <u>če mamo kakšne športne igre – takrat zna bit tud ful uredi, če hoče</u>. Ampak, njegovi <u>izbruhi trme in brcanje in</u></p>	<p>Skupina, ki jo ima ji je všeč. V skupini jo moti Miha. Miha jo spravlja ob živce.</p> <p>Razume, da je Mihovo vedenje posledica družinskih razmer. Oče je alkoholik. Dedek je alkoholik. Mama ima čustveni primanjkljaj.</p> <p>Vzgojiteljici pripoveduje o sebi in svojih težavah. Vzgojiteljica je edina, ki jo poslušša. Vzgojiteljica ji je kot mama.</p> <p>Mama je zgubljenaa. Otrokoma popušča zaradi miru.</p> <p>Ne postavlja mej.</p> <p>Napoved, da je čez nekaj let otroka ne bosta več ubogala – Miha in Mateja že sedaj ne ubogata mame in vzgojiteljic. Neubogljiv je predvsem Miha. Kadar mu kaj ni všeč, se vrže na tla.</p> <p>Težko ga je pobrati, če se vrže na tla.</p> <p>Je fizično velik težak.</p> <p>Če bi smela, bi ga kaznovala z udarcem po riti.</p> <p>Je lahko krasen fant. Zna biti priden.</p> <p>Miha je priden, ko oblikujejo glino ali plastelin.</p> <p>Rad ima športne igre.</p> <p>Izbruhi trme in kričanje.</p>	<p>O skupini O skupini Vpliv agresivnega otroka</p> <p>O agresivnem otroku Družinske razmere Družinske razmere Družinske razmere</p> <p>Odnos vzgojiteljica – mama Odnos vzgojiteljica – mama Odnos vzgojiteljica – mama</p> <p>Mama Odnos mama – otrok Odnos mama – otrok</p> <p>Odnos mama – otrok Odnos mama – otrok Vedenje agresivnega otroka Vedenje agresivnega otroka</p> <p>O agresivnem otroku Zunanji videz Vpliv agresivnega otroka</p> <p>Pozitiven pogled Pozitiven pogled Mihove močne točke Mihove močne točke Vedenje agresivnega otroka</p>
--	---	---

<p><u>kričanje</u>. Nekaj časa <u>probam</u> dihat, pa <u>ignorirat njegovo vedenje</u>, potem pa tok časa traja, ker je res <u>vztrajen</u>, ne vem <u>od kje mu tolik energije</u>, da enostavno ne morem več in <u>se spustim v borbo z njim</u> in <u>na koncu popustim</u>, največkrat.</p>	<p>Nekaj časa tolerira in ignorira njegove izbruhe. Je vztrajen. Ima veliko energije.</p>	<p>Odzivi na agresivne izbruhe Mihove močne točke Mihove močne točke</p>
<p>Torej on zmaga?</p>	<p>Spusti se v borbo. Na koncu popusti.</p>	<p>Konflikt agresivni otrok – pomočnica</p>
<p>Hahaha, <u>ja</u> če temu tako rečeš, potem največkrat <u>on zmaga, ja</u>. Sej <u>tamala ni tok zoprna, kt on, veš, se tud pusti objet pa pocartat, Miha pa čist nič, edini dotik, ki ga prenese je zgleda, če ga brcneš, cukaš, tepeš</u>. Zgleda, da <u>je tega navajen</u>, čeprav kakšnih hudih <u>modric</u> pa še <u>nisem našla</u> na njegovem telesu, tko da ne vem, kako to gre pri njih ... čeprav je pa res, da <u>oče ne živi več pri njih</u>.</p>	<p>V boju zmaga Miha.</p>	<p>Konflikt agresivni otrok – pomočnica Mihova sestra Značilnost agresivnega otroka</p>
<p>Je čist na drugem koncu Ljubljane, tko da sta tamaladva pri mami, pa pri babici in dedku. Sej <u>tud dedek ni nč bolš, ga tud na zob daje</u>, sej sm že rekla, ane ... Sam ma tud kr ene čudne. Lani poleti je pršla en dan <u>Mateja z obrito glavo v vrtec</u>. Si predstavlaš. <u>Miha ma dolge lepe lase, njo so pa pobril</u>. Punčko pri dobrih dveh letih. <u>To je baje oči naredu zato, da ji bojo lepši lasje zrastli. A se ti zdi to normalno?</u></p>	<p>Prenese le tepež brcanje in cukanje. Navajen je fizičnega nasilja. Modric pri njemu ni našla.</p>	<p>Značilnost agresivnega otroka Značilnost agresivnega otroka Značilnost agresivnega otroka</p>
<p>Zakaj pa potem fanta ne pobrijejo. Tuki <u>res ni vse OK</u>. (<u>tišina</u>) Aja to sm še hotla rečt – <u>tamala ma Miha rada, pa vse za njim ponavlja – ji je za zgled</u>. Kar v tem primeru sicer ni OK, k bo tud ona pol vsak čas taka kt on. No ja, al pa tud ne ... <u>punce</u> po navad <u>niso tolik agresivne</u>. <u>Fantje bolj tepejo</u> pa tko. Majo bl tako žilco, pr njemu <u>so sigurn tud geni – dedi je agresiven, oči njegov je tak</u>. Pol točno veš, kaj čaka tamalga. Sam je škoda. <u>Tuki bi blo treba neki ukrent</u>.</p>	<p>Oče ne živi več z njimi.</p>	<p>Družinske razmere</p>
	<p>Dedek je alkoholik.</p>	<p>Družinske razmere</p>
<p>...</p>	<p>Mateja pride v vrtec z obrito glavo.</p>	<p>Dogodek – pobriti lasje</p>
<p>...</p>	<p>Miha ima dolge lese, Matejo so pobrili.</p>	<p>Dogodek – pobriti lasje</p>
<p>...</p>	<p>Oče jo pobrije, da bi ji zrasli lepši lasje. Ne zdi se ji normalno.</p>	<p>Dogodek – pobriti lasje Dogodek – pobriti lasje</p>
<p>...</p>	<p>V družini ni vse v redu.</p>	<p>Mnenje o družini</p>
<p>...</p>	<p>Miha je Mateji za zgled. Vse ponavlja za njim.</p>	<p>Vpliv Mihe na sestrico Vpliv Mihe na sestrico</p>
	<p>Dekleta so manj agresivna kot fantje. Fantje so bolj fizično agresivni.</p>	<p>Mnenje o agresivnosti glede na spol Mnenje o agresivnosti glede na spol Vzrok za agresivno vedenje Vzrok za agresivno vedenje</p>
<p>...</p>	<p>Pri Mihi so krivi geni. Dedek in oče sta agresivna.</p>	<p>Vzrok za agresivno vedenje Vzrok za agresivno vedenje</p>
	<p>Želja po ukrepanju glede Mihe in njegove družine.</p>	<p>Reševanje problema</p>

<p>Ukrent v kakšnem smislu? Ma kaj jst vem. <u>Prjavn na socialo.</u> Sej si sama vidla že <u>dva mesca sam sestankujemo</u> okol tega, pa ene vzgojiteljice v tem vrtcu <u>bi rade rešile na lastno pest</u>, pa kaj so dosegle? Dosegle so gluh nasproten učinek. Sam to <u>nardile, da ma mama občutek, da se sam o njej pa njenih otrocih govori v tem vrtcu in da jo vsi postran gledajo.</u> Čist nč družga. Še <u>men je neroden.</u> Predstavli si ti, da je tvoj otrok mal bolj nagajiv, pa te pol cel vrtec zarad tega grdo gleda. Sej po en stran <u>se mi smili tale mama pa otroc,</u> k majo tak življenje, po drugi strani <u>te pa jezijo.</u></p> <p>Po eni strani se ti smiljo, po drugi te pa jezijo, praviš. Tak nehvaležen položaj ... Ja, jst <u>se počutim ... ma prav nemočno.</u> Rada bi kej ukrenila, pa pojma nimam kaj nej. Ravnatlca itak pravi, da ona <u>na socialo ne bo prjavla.</u> Ja kdo pa bo. Al pa <u>rabil bi</u> vsaj še enga, k bi bil v skupini, <u>pa se ukvarjal samo z Mihom.</u> Težko je, sploh če si sam v skupini. Posebi <u>morš met njega na očeh,</u> k ti <u>mimgrede kam uide,</u> koga <u>brcne, udari</u> al pa kej podobnega in potem se cel dopoldne <u>sam s tem ukvarjaš,</u> pa samo <u>njega maš na očeh.</u> Ti rečem: <u>ko ga ni je pravi balzam.</u> Sej vem, da se grdo sliši, ampak tko je.</p> <p>Kako bi potem opisala odnos med teboj pa Mihom? <u>Naelektren. Kakšen dan je sicer vse OK.</u> Takrat <u>se trudim, da ga ne bi razjezila</u> s čim in <u>pazim, da ne pride do izbruhov</u> in takrat se <u>sama sebi zdim uspešna, ker mi je uspelo.</u> <u>Kakšen dan je pa</u></p>	<p>Dobro bi bilo obvestiti center za socialno delo. V vrtcu sestankujejo že dva meseca. Vzgojiteljice bi Mihov problem rade rešile same.</p> <p>Mama dobi občutek, da nje in njenih otrok vrtec ne sprejema.</p> <p>Pomočnici vzgojiteljice je zaradi tega nerodno.</p> <p>Mama in otroci se ji smilijo. Mama in otroci jo jezijo.</p> <p>Počuti se nemočno. Ravnateljica ne želi obvestiti centra za socialno delo. Miha potrebuje spremljevalca. Miha je potrebno imeti ves čas na očeh. Pobegne. Brca. Tepe. Celo dopoldne se ukvarjajo samo z njim. Ko Mihe ni, je v skupini mir.</p> <p>Odnos med pomočnico in Mihom je naelektren. Trudi se, da ga ne bi razjezila. Pazi, da ne pride do izbruhov. Kadar doseže, da se Miha ne jezi, se počuti uspešno.</p>	<p>Reševanje problema Reševanje problema Reševanje problema Odnos mama – vrtec Odnos mama – vrtec Mnenje o mami in otrocih Mnenje o mami in otrocih Počutje ob agresivnem otroku Reševanje problema Reševanje problema Vpliv agresivnega otroka Vedenje agresivnega otroka Vedenje agresivnega otroka Vpliv agresivnega otroka na skupino Vpliv agresivnega otroka na skupino Odnos pomočnica – agresivni otrok Vpliv agresivnega otroka Vpliv agresivnega otroka Vpliv agresivnega otroka</p>
--	---	--

<p><i>katastrofa. On mene ne mara, ker mu nič ne pustim, jst bi pa njega najraje po riti, ker nič ne uboga.</i></p>	<p>Miha je ne mara, ker mu ničesar ne pusti. Kaznovala bi ga z udarcem po riti, če bi lahko.</p>	<p>Mihovo sprejemanje pomočnice Odziv na agresivne izbruhe</p>
<p>Kakšen pa je odnos med Mihom in drugimi v skupini?</p>	<p>V skupini ga nihče ne mara. Mateja ga ima rada. Mlajši otroci se ga bojijo.</p>	<p>Odnos agresivni otrok – skupina Odnos agresivni otrok – skupina Odnos agresivni otrok – skupina</p>
<p>Ja, sej <u>ga nobeden ne mara. Mateja sicer ne more brez njega. Tamali se ga bojijo.</u> Tisti ta večji, k so pa tok stari kot on, ga pa tud ne marajo ne vem kako zelo. Sej, <u>če je dobre volje, se lahko fino zaigrajo med seboj.</u> Če je pa zoprn, pa stvari samo po luftu letijo. Eden mu bo neki narobe naredu, ali pa mu skrivil lasek, pa bo že vse narobe.</p>	<p>Če je dobre volje, se pri igri dobro razumejo. Če je slabe volje, meče stvari po sobi.</p>	<p>Pozitivni dnevi Negativni dnevi</p>
<p>Kaj pa ti po navadi nardiš, kadar pride do konfliktov?</p>	<p>Hitro se razjezi, če se ne uveljavi njegova volja.</p>	<p>Vedenje agresivnega otroka</p>
<p>Dobro vprašanje. Najprej tista dva ali pa trije al kolkor se jih že krega, <u>najprej potegnem narazen, potem pa tistga, k je krivec dam sedet na stol.</u></p>	<p>V primeru konflikta otroke najprej loči, nato krivca posadi na stol.</p>	<p>Odziv na konflikte v skupini</p>
<p><u>Predvidevam, da je to najpogosteje Miha.</u> <u>Ja, to pa itak.</u></p>	<p>Najpogostejši krivec v skupini je Miha.</p>	<p>Mnenje o konfliktih v skupini</p>
<p>Pa sedi potem na stolu, tam, kjer mu rečeš?</p>	<p>Nekaj minut sedi na kazenskem stolu.</p>	<p>Odziv na agresivne izbruhe</p>
<p>Ja <u>par minut.</u> Po navad je celo tko, da <u>se upira in ga moram zvlēčt</u> do kazenskega stola, da se tko izrazim, pol pa po navad sedi tam. Ali pa mu <u>ne dovolim tiste igrače, ki mu je najljubša,</u> da bi jo vzel pa se igral z njo. Sej ne vem eni pravjo, da <u>rabjo takšni otroci drugačne prijeme. Sam ne vem, kaj bi takmu lumpu sploh pomagal.</u></p>	<p>Če se upira sedenju na kazenskem stolu, ga prisili, da sede nanj. Kadar nagaja, mu za kazen ne pusti, da se igra z najljubšo igračo. Zaveda se, da takšni otroci potrebujejo drugačne prijeme. Dvomi, da vedenjsko problematičnemu sploh kaj pomaga.</p>	<p>Odziv na agresivne izbruhe Odziv na agresivne izbruhe Odziv na agresivne izbruhe Mnenje o agresivnih otrocih Mnenje o agresivnih otrocih</p>
<p>Se ti zdi, da bi rabila več napotkov glede tega, kako delat z vedenjsko problematičnimi?</p>	<p>Včasih bi potrebovala več napotkov, kako ravnati z vedenjsko težavnimi otroci.</p>	<p>Pomoč pri delu z vedenjsko težavnimi otroki</p>
<p><u>Ja, včasih pa res.</u> Najbolš bi blo, da bi obstajala <u>čarobna palčka</u> in <u>bi naredu puf in otrok bi ubogal.</u></p>	<p>Želi si, da bi obstajala čarobna palčka, s pomočjo katere bi otroci ubogali.</p>	<p>Odziv na konflikte v skupini</p>

<p>Malo za šalo malo za res. Ampak ja, men bi blo najbolše, če bi meli <u>še eno dodatno roko</u> oziroma pomoč v skupini za takšne otroke. <u>To bi bla rešitev na mestu.</u></p> <p>Ob pogovoru s teboj in z vzgojiteljico sem dobila občutek, da sta zelo dobro usklajene pri vajinem delu. Bo to držalo ali se motim?</p> <p>Ja, ja, to pa res. Skupaj delava že štiri leta, pa je res fino. Ujameva se. Pa velik se pogovarjava, kadar so problemi. Če se pogovarjaš, lažje najdeš skupne točke. Potem ugotoviš, da maš kaka skupna gledišča, kar je sploh fino. Pa povedat si je treba direkt, če koga kaj moti v timu. Edin tko lahko razčistiš stvari. Če pa hinavš, se pa bol težko razumeš med sabo. Je kr treba položit karte na mizo. Pa da si optimističen. To je tud pomembno. K sreči sva obe optimistične in energične, tko da dobro shajava druga z drugo.</p> <p>Bova s tole tvojo mislijo zdaj zaključili pogovor. Jst se ti najlepše zahvaljujem za sodelovanje in veliko uspehov pri nadalnem delu ti želim.</p> <p>Hvala, tudi tebi želim vse dobro.</p>	<p>Rešitev bi bila, da bi imeli v skupini dodatno pomoč za vedenjsko problematične.</p>	<p>Rešitev problema</p>
--	---	-------------------------

PRILOGA 3: ANEKDOTSKI ZAPISI OPAZOVANJA

Ime otroka: Miha

Starost: 4 leta in 8 mesecev

Opazovalka: Tjaša

PRVO OPAZOVANJE

Datum opazovanja: 9. 2. 2011

Čas opazovanja: 9.45 – 10.30

Prostor: Igralnica v vrtcu

Podatki o skupini: V skupini sta prisotni vzgojiteljica in njena pomočnica ter 15 otrok (8 deklic in 7 dečkov)

Opis dogajanja s kodiranjem:

Opis dogajanja	Kode 1. reda	Kode 2. reda
<p>Otroci se igrajo po koticčkih. Vzgojiteljica mi takoj ob mojem vstopu pove, da Mihe še ni. »<i>Tale mama jih vsak dan prpele ob drugi uri in pol človek sploh ne ve, al bi pršparal zajtrk al ne.</i>« Pomočnica vzgojiteljice takoj za tem pripomni: »<i>Zarad mene tud če ga ni.</i>« Jaz pa dodam: »<i>Meni bi bilo pa čist fajn, če pride. Zarad njega sm dons tuki.</i>«</p> <p>Usedem se za mizo pri oknu in opazujem. Pet minut po mojem prihodu mama v skupino pripelje Miha in Matejo. <u>Mateja priteče v sobo in se takoj zapodi v koticček z dojenčki in oblekicami. Deklice, ki so že bile v tem koticčku, jo sprejmejo medse. Miha pa takoj ob vstopu v sobo prične kričati: »Ne maram vrtca!« Vrže se na tla in tudi na prigovarjanje vzgojiteljice, naj vstane, tega ne stori. Pomočnica vzgojiteljice ga prime za pas in se trudi, da bi ga postaviti na noge, vendar brez uspeha. Po približno treh minutah strokovni delavki obupata in ga pustita ležati na tleh, medtem ko on kriči, da ne mara</u></p>	<p>Pomočnici vzgojiteljice je vseeno, če Miha ne pride v vrtec.</p> <p>Mihova sestra je pri igri z drugimi otroci sprejeta.</p> <p>Miha kriči, da ne mara vrtca.</p> <p>Vrže se na tla.</p> <p>Strokovni delavki se trudita pobrati Miha, vendar neuspešno.</p> <p>Strokovni delavki popustita.</p>	<p>Odnos strokovnih delavk do Mihe</p> <p>Mihova sestra</p> <p>Izbruhi agresije</p> <p>Izbruhi agresije</p> <p>Odziv strokovnih delavk na Mihove izbruhe agresije</p> <p>Odziv strokovnih delavk na Mihove izbruhe agresije</p>

<p><u>vrta. Dveletni deček s strahom v očeh izza kotic s knjigami opazuje, kaj se dogaja z Mihom, ostali otroci pa se obnašajo, kot da jih situacija ne gane in se igrajo naprej. Do mene pride 5-letna deklica Petra in mi razloži: »Miha se spet dere. Ne mara vrta.« Vprašam jo, ali vsak dan takole joka, Petra z nekoliko hudomušnim prizvokom odgovori: »Aha. Sej smo že navajeni, da se Miha dere, pa uboga tud nič ne. Potem se pa I. pa T. (vzgojiteljici – op. avt.) skoz kregata nanj.« Nato Petra steče nazaj v kotic za risanje. Po približno petih minutah Miha preneha kričati, vstane in odide v kotic, kjer trije dečki sestavljajo progo za vlak. Miha prime vlakec in se prične igrati, trije dečki pa ga odrinejo in mu želijo vlakec izpuliti iz rok. »Pejt stlan, ti se ne boš igrou z nami,« se prične triletni deček kregati na Miho. Tudi druga dva ga poskušata z besedami in odrivanjem izločiti iz igre. Iz kotic, kjer se je prej v miru gradila železnica, se sedaj sliši le še: »Progo boš uniču!« »Pejt stran!« »Vse boš pokvaru!« Miha v navalu odrivanj in obtožb treh dečkov vlakec, s katerim se je prej želel igrati, vrže na tla in brčne v železniško progo, ki so jo sestavljali dečki. Eden izmed treh fantkov prične jokati, dva pa takoj stečeta do vzgojiteljice in ji potožita: »Miha je uniču progo!« Vzgojiteljica gre do Mihe, se skloni predenj, ga prične stresat in se nanj jeziti: »Zakaj si to naredu! Lump si! Usedi se za mizo in dej mir!« Miha na njeno kričanje ne reagira. Gleda vstran. Vzgojiteljica grobo prime Miha za roko, ga povleče na stol za mizo in mu zabiča, da mora sedeti čisto pri miru. Miha približno pet minut sedi za mizo in si podpira glavo, nato vstane, gre do radiatorja ter z barvico udarja po njem. Strokovni delavki njegovo vedenje nekaj minut ignorirata, nato gre vzgojiteljica do Mihe, mu vzame</u></p>	<p>Dveletni deček je prestrašen. Otroci ignorirajo Mihovo vedenje.</p> <p>5-letna deklica opazi in razloži, da Miha spet kriči, da ne mara vrta.</p> <p>5-letna deklica razloži, da so v skupini že navajeni, da Miha kriči. Strokovni delavki ga ves čas kregata.</p> <p>Miha se pridruži trem dečkom pri sestavljanju vlaka.</p> <p>Trije dečki Miha pričnejo odrivat.</p> <p>Z besedami in odrivanjem ga želijo izriniti iz igre.</p> <p>Miha vrže igrače na tla. Brčne v progo, ki so jo sestavljali dečki.</p> <p>Deček joka in Miho zatoži vzgojiteljici.</p> <p>Vzgojiteljica ga krega.</p> <p>Miha na vzgojiteljico kričanje ne reagira.</p> <p>Miha mora sedeti za mizo čisto pri miru.</p> <p>Z barvico udarja po radiatorju.</p> <p>Vedenje nekaj časa ignorirata.</p>	<p>Odziv vrstnikov na Mihove izbruhe agresije</p> <p>Odziv vrstnikov na Mihove izbruhe agresije</p> <p>Odziv vrstnikov na Mihove izbruhe agresije</p> <p>Odnos strokovnih delavk do Mihe</p> <p>Odnos Mihe do vrstnikov</p> <p>Odnos vrstnikov do Mihe</p> <p>Odnos vrstnikov do Mihe</p> <p>Odziv na nesprejetost s strani vrstnikov</p> <p>Odziv vrstnikov na Mihove izbruhe agresije</p> <p>Odziv strokovnih delavk na Mihove izbruhe agresije</p> <p>Ignoriranje</p> <p>Kaznovanje</p> <p>Nesprejemljivo vedenje</p> <p>Odziv strokovnih delavk na Mihovo nesprejemljivo vedenje</p>
--	---	--

<p>barvico iz rok in prične kričati nanj: <u>»Pa kaj ti je! A lahko nehaš?!«</u> Miha prične kričati na vzgojiteljico: <u>»Dej mi barvico nazaj! Hočem barvico!«</u> <u>Vzgojiteljica se na njegovo kričanje ne odziva, obrne se ter pospravi barvico v škatlo.</u></p> <p>Pomočnica vzgojiteljice ta čas reže sadje in pripravi lončke za čaj. Otroci se zberejo okrog nje, jejo sadje in pijejo čaj. <u>Miha prične kričati: »Jst ne bom čaja pil!«</u> Pomočnica vzgojiteljice mu odgovori: <u>»Sej ni treba, boš pa žejen. Kdo ti je kriv.«</u> Miha nekaj minut stoji stran od vseh ostalih otrok in dogajanja okoli malice, nato kljub vsemu pride do pomočnice vzgojiteljice in vzame lonček s čajem. Po malici otroci, na prigovarjanje vzgojiteljice, pričnejo pospravljati igralnico. <u>Medtem ko nekateri otroci hitijo z zlaganjem in pospravljanjem igrač, Miha iz svoje garderobne omarice prinese torbico s prenosnim DVD predvajalnikom in začne prigovarjati vzgojiteljici, da bi gledali risanke.</u> Vzgojiteljica mu ne dovoli in mu pojasni, da gredo zdaj ven na zrak. Miha jo še nekaj minut prepričuje, da bi gledali risanke in da on ne bi šel <u>»ven na zrak«</u>. <u>Nato mu vzgojiteljica iztrga DVD predvajalnik iz rok in ga zaklene v svojo omarico.</u> <u>»Zdele gremo ven in ne bomo gledal risank, sploh pa takih stvari nimaš kej nosit v vrtec, jasno?!«</u> vzgojiteljica krega Miho. Ta se <u>vrže na tla in prične kričati, da hoče gledati risanke.</u> Ta čas gredo otroci s pomočnico vzgojiteljice v garderobo in se pričnejo oblačiti za na sprehod. <u>Vzgojiteljica poskuša Miho postaviti na noge, vendar ta vztrajno maha z rokami in nogami. Ko brcne vzgojiteljico v nogo, ta prične kričati nanj: »Brcnu si me, mulc, zgin se vn oblečt, k gremo vn! Dost je tega!«</u> Takoj za tem se obrne in odide iz sobe v garderobo. Miha takoj za tem vstane in steče iz sobe v garderobo. Otroci so</p>	<p>Vzgojiteljica kriči na Miha, naj preneha s svojim vedenjem in mu vzame barvico. Miha kriči, da hoče barvico nazaj.</p> <p>Vzgojiteljica ga ignorira.</p> <p>Miha protestira, da ne bo pil čaja.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice odreaigira mirno.</p> <p>V času urejanja igralnice Miha ne pospravlja igrač.</p> <p>Iz svoje omarice prinese DVD predvajalnik in nagovarja vzgojiteljico, da bi gledali risanke, čeprav ve, da je čas za sprehod.</p> <p>Vzgojiteljica vzame DVD predvajalnik in krega Miha, da ga ne sme nositi v vrtec.</p> <p>Miha se vrže na tla, ker hoče gledati risanke.</p> <p>Vzgojiteljica se razjezi, ker jo je Miha brcnil v nogo.</p>	<p>Odziv strokovnih delavk na Mihovo nesprejemljivo vedenje Izbruhi agresije</p> <p>Odziv strokovnih delavk na Mihove izbruhe agresije</p> <p>Upiranje</p> <p>Odziv strokovnih delavk na upiranje</p> <p>Upiranje</p> <p>Nesprejemljivo vedenje</p> <p>Odziv strokovnih delavk na nesprejemljivo vedenje</p> <p>Izbruhi agresije</p> <p>Odziv strokovne delavke na nesprejemljivo vedenje</p>
---	--	---

<p>že skoraj oblečeni, <u>pomočnica vzgojiteljice prične prigovarjat Mihi, naj se obleče. Uboga jo ter se obleče, nato skupina odide na sprehod.</u></p>	<p>Miha uboga pomočnico vzgojiteljice in se obleče.</p>	<p>Miha uboga</p>
--	---	-------------------

DRUGO OPAZOVANJE

Datum opazovanja: 16. 2. 2011

Čas opazovanja: 9.45 – 10.30

Prostor: sprehod in igra na igrišču za nogomet in košarko v bližini vrta

Podatki o skupini: V skupini sta prisotni vzgojiteljica in njena pomočnica ter 12 otrok (7 deklic in 5 dečkov).

Opis dogajanja s kodiranjem:

Opis dogajanja	Kode 1. reda	Kode 2. reda
<p>Otroci se iz sobe odpravijo proti garderobi, da bi se oblekli in odšli z vzgojiteljico in njeno pomočnico na sprehod. Medtem ko se drugi otroci oblačijo – nekateri s pomočjo strokovnih delavk, drugi sami, <u>se Miha sredi garderobe uleže na tla. Vzgojiteljica gre do njega in ga želi pobrati, vendar se ji Miha upira, nato vzgojiteljica popusti in ga pusti ležati na tleh.</u> V tistem trenutku <u>Miha vstane in gre do stranišča, kjer prične razmetavati papirnate brisačke za brisanje rok. Tri deklice to opazijo in gredo povedat vzgojiteljici: »Miha meče brisačke po tleh.« Vzgojiteljica: »Pa to ni res!« in odhiti do stranišča. »Pa kaj ti je, Miha! Lej, kaj si naredil! Takoj pospravi!« Miha se upira: »Ne bom!« Vzgojiteljica: »Ja pa boš! Takoj zdele se loti pospravljanja.«</u></p>	<p>Miha se v garderobi uleže na tla.</p> <p>Vzgojiteljica ga želi pobrati, vendar nato popusti.</p> <p>Na stranišču razmetava brisačke za umivanje rok.</p> <p>Tri deklice opazijo Mihovo početje in povedo vzgojiteljici.</p> <p>Vzgojiteljica okara Miho in mu ukaže, naj pospravi razdejanje. Miha ne uboga.</p>	<p>Nesprejemljivo vedenje</p> <p>Odziv strokovnih delavk na nesprejemljivo vedenje</p> <p>Nesprejemljivo vedenje</p> <p>Odziv vrstnikov na nesprejemljivo vedenje</p> <p>Odziv strokovnih delavk na nesprejemljivo vedenje</p> <p>Upiranje</p>

<p><u>Vzgojiteljica se sama loti pospravljanja brisačk, Miha pa prične brcati v steno.</u> V tistem trenutku <u>vzgojiteljica prime Miho za roko in ga na silo odpelje v sobo ter mu s strogim glasom reče: »Če ne misliš popsrvavt za sabo, te bom pa zaklenila v sobo. Tuki boš počaku, mi gremo pa vn ta čas!«</u> Miha se začne jokati in upirat izpod rok vzgojiteljice, vendar ga ta porine v sobo in jo zaklene. <u>Miha prične razbijati in brcat po vratih sobe.</u> Vzgojiteljica se obrne in gre k drugim otrokom. <u>Mateja (Mihova sestra) opazi, da je Miha zaprt v sobi in gre k vratom ter jih skuša odpreti.</u> Pomočnica vzgojiteljice prime Matejo in jo odpelje do njene omarice: <u>»Pejt se oblečt, Miha ma kazen, k je nagaju.«</u> <u>Tudi Mateja se sedaj vrže na tla in prične kričati, da se ne bo oblekla in da noče na sprehod.</u> Pomočnica vzgojiteljice jo kljub njenemu upiranju uspešno obleče, ta čas se Mateja pomiri. <u>Ko so otroci že oblečeni, se s pomočnico vzgojiteljice odpravijo ven ter počakajo pred vhodnimi vrati.</u> <u>Medtem gre vzgojiteljica odklenit vrata sobe, kjer Miha sedi na tleh pri vratih.</u> <u>Izgleda utrujen.</u> Vzgojiteljica ga prime za roko in z mirnim tonom reče: <u>»Pridi, se greva oblečt, gremo igrat nogomet.«</u> <u>Miha jo uboga, ter se obleče.</u> Ko so vsi pripravljeni, se odpravimo na sprehod do bližnjega igrišča za nogomet in košarko. Tam vzgojiteljica otrokom vrže tri žoge in otroci se zapodijo za njimi. <u>Miha teče za žogo, jo brca in med njim in še tremi dečki, starimi 4 in 5 let se razvije igra.</u></p> <p>Pomočnica vzgojiteljice mi ta čas pripoveduje o dogodku, ki se je zgodilprejšnji dan: <u>»Včeraj je bila Nika (pomočnica vzgojiteljice) do petih. Ko je mama prišla iskat Miho pa Matejo, je Nika ugotovila, da je Miha vzel eno igračo</u></p>	<p>Vzgojiteljica sama pospravlja, kar je storil Miha. Miha brca v steno.</p> <p>Ker Miha ne uboga, ga vzgojiteljica zaklene v sobo.</p> <p>Miha joka in se upira.</p> <p>Miha razbija in brca po vratih sobe.</p> <p>Mateja poskuša rešiti Miho.</p> <p>Mateja se upira, da noče iti na sprehod.</p> <p>Otroci čakajo.</p> <p>Utrujen je od kričanja.</p> <p>Miha uboga vzgojiteljico in se obleče.</p> <p>Miha in trije dečki se igrajo z žogo.</p> <p>Miha vzame igračo nekega drugega otroka.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice v popoldanskem varstvu želi,</p>	<p>Odziv strokovnih delavk na nesprejemljivo vedenje. Izbruhi agresije</p> <p>Odziv strokovnih delavk na nesprejemljivo vedenje</p> <p>Izbruhi agresije</p> <p>Izbruhi agresije</p> <p>Mihova sestra</p> <p>Mihova sestra</p> <p>Vpliv Mihovega vedenja na skupino</p> <p>Izbruhi agresije</p> <p>Miha uboga</p> <p>Odnos Miha – vrstniki žogo.</p> <p>Nesprejemljivo vedenje</p> <p>Odziv strokovne delavke na nesprejemljivo vedenje</p>
---	--	--

<p><u>... radio al neki tazga, k je bla od enga družga otroka. Nika mu je hotla to igračo vzet, pa je ni pustu. Pol sta se neki kregala okol tega in je mama rekla, da naj pusti, da jo bodo jutri nazaj prnesli. Nika je popustila in ko so mama in otroci odšli, je Nika klicala našo šefico in ravnateljico in ju obvestila, da je Miha ukradu igračo od enga družga otroka in da mama tud ni nč nardila, da bi otrok vrnu igračo in da zdej sigurno ne bo jutri te igrače nazaj prnesu. Skratka Nika je nardila cel halo okol tega. Za koga že. Pustila bi mu tisto igračo in bi jo jutrn sigurn prnesu nazaj.» Jaz: »Torej je Nika zakomplicirala situacijo?« Pomočnica vzgojiteljice: »Ja kaj pa družga. Če bi bil kakšen drug otrok, ne bi delala tazga kravala, ker pa je Miha znan, da je problematičen, pa avtomatsko napihuje stvari in kliče ravnateljico in šefice, ne da bi prej kej z glavo pomislna, če je to sploh potrebno. In pol nč čudnga, da ma mama občutek, da jo cel vrtec postrani gleda.« Jaz: »Pa je Miha že kdaj kej prej vzel od kakih drugih otrok?« Pomočnica vzgojiteljice: »Miha večkrat kaj vzame. Kot da ne bi mel občutka, kaj je njegovo pa kaj ni. Mama pa mu očitno tega tud ne pove. Zato mamu zdaj igrače, ki so od drugih otrok pospravljene v zaboj in ta zaboj je v omari. Edino Mihove igrače so na polici in ne v omari. S svojimi igračami naj počne, kar naj počne kar želi, druge pa naj pusti.« Otroci se ves čas lepo igrajo, tečejo za žogo, se pogovarjajo ... <u>Miha se igra z žogo, teče za njo, jo podaja drugim otrokom. Po večini se z njim igrajo trije dečki stari 4 in 5 let, ostali otroci se za Miha ne zmenijo in se igrajo z drugimi vrstniki.</u></u></p>	<p>da Miha vrne ukradeno igračo.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice v popoldanskem varstvu kliče ravnateljico in organizacijsko vodjo, da je Miha ukradel igračo.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice v popoldanskem varstvu ne bi klicala ravnateljice in organizacijske vodje, če bi katerikoli drug otrok ukradel igračo.</p> <p>Miha večkrat vzame stvari, ki niso njegove. Nima občutka, kaj je njegovo in kaj ni.</p> <p>Igrače vseh otrok v skupini so pospravljene (skrite) v omari, Mihove so na polici.</p> <p>Miha uživa v igri z žogo.</p> <p>Na igrišču se z Mihom igrajo trije dečki, drugi nimajo kontakta z njim.</p>	<p>Odziv strokovne delavke na nesprejemljivo vedenje</p> <p>Odnos strokovnih delavk do Mihe</p> <p>Odnos do tuje lastnine</p> <p>Odnos do tuje lastnine</p> <p>Odziv strokovnih delavk na nesprejemljivo vedenje</p> <p>Mihove močne točke</p> <p>Odnos vrstnikov do Mihe</p>
---	--	---

TRETJE OPAZOVANJE

Datum opazovanja: 2. 3. 2011

Čas opazovanja: 9.45 – 10.30

Prostor: Igralnica v vrtcu

Podatki o skupini: V skupini sta prisotni vzgojiteljica in njena pomočnica ter 14 otrok (7 deklic in 7 dečkov).

Opis dogajanja s kodiranjem:

Opis dogajanja	Kode 1. reda	Kode 2. reda
<p>Otroci sedijo na preprogi in vzgojiteljica jim bere pravljico o ovci Mili. <u>Otroci bolj ali manj pridno sedijo in poslušajo. Vzgojiteljica med prebiranjem Miha, njegovo sestrico in petletnega fantka Martina približno petkrat opozori, naj pridno poslušajo.</u> Miha si večino časa <u>grize nohte ali intenzivno premika noge, roke, gleda v steno, skozi okno.</u> Ko ga vzgojiteljica opozori, da za približno 5 minut mir, <u>nato mu zopet pade koncentracija in se prične moteče premikati in gibati.</u> Vzgojiteljica mu da vedeti, da ji gre njegovo vedenje na živce: <u>»Zdej pa dost, Miha. A res ne morš bit niti sekunde pri miru? S svojim vedenjem spravljaš ob živce mene in druge otroke! Grozen si!«</u> Po prebrani pravljici, vzgojiteljica obrne knjigo proti otrokom in oni morajo pripovedovati obnovo knjige na podlagi ilustracij. <u>Miha ne sodeluje.</u> Približno pet minut sedi in gleda, nato <u>vstane in se gre igrat z lego kockami.</u> V tistem trenutku <u>to stori še petletni fantek Martin. Ostali, ki sedijo na preprogi, postajajo vse bolj nemirni, glasni in razpuščeni.</u> Vzgojiteljica popusti in otrokom dovoli, da se gredo igrat po koticčkih.</p> <p><u>Miha in fantek Martin se skupaj igrata z lego kockami.</u> Z lego kockami se igrata tudi dve deklici, stari tri in štiri leta, vendar med seboj ne sodelujejo. <u>Do Mihe pride tudi Mateja in se želi pridružiti igri, vendar jo Miha grdo odrine od sebe: »Ti ne boš</u></p>	<p>Otroci pridno poslušajo pravljico.</p> <p>Vzgojiteljica Miho, njegovo sestrico in Martina med pravljico večkrat opozori, naj se umirijo.</p> <p>Miha si grize nohte, intenzivno premika roke, noge, gleda v steno in skozi okno.</p> <p>Ko ga vzgojiteljica opozori, da za nekaj minut mir, nato mu zopet pade koncentracija.</p> <p>Vzgojiteljica v imenu celotne skupine krega Miha, da jih spravlja ob živce.</p> <p>Vzgojiteljica mu reče, da je grozen.</p> <p>Miha ne sodeluje pri obnavljanju knjige.</p> <p>Vstane in se gre igrat z lego kockami.</p> <p>Martin ponovi za njim. Skupina postaja vse bolj nemirna in razpuščena.</p> <p>Miha in Martin se skupaj igrata.</p> <p>Med dvema deklicama in Mihom ter Martinom pri igri z lego kockami ni kontakta.</p> <p>Miha odrine svojo sestrico.</p> <p>Mateja vrže kocke na tla in</p>	<p>Otroci v skupini</p> <p>Odziv strokovne delavke na nesprejemljivo vedenje</p> <p>Nemiren otrok</p> <p>Nemiren otrok</p> <p>Odziv strokovne delavke na Mihovo nesprejemljivo vedenje</p> <p>Odziv strokovnih delavk na Mihovo nesprejemljivo vedenje</p> <p>Nesprejemljivo vedenje</p> <p>Nesprejemljivo vedenje</p> <p>Vpliv Mihovega vedenja na skupino</p> <p>Odnos Miha – vrstniki</p> <p>Odnos Miha – vrstniki</p> <p>Izbruhi agresije</p>

<p><i>tuki. Pejt stran.« Mateja prične jokati in vrže kocke, ki jih je držala v rokah, na tla. Pomočnica vzgojiteljice okara Miho: »A se tko dela s sestro al kaj? Sam igrat se je hotla. Lump si!« Matejo odpelje stran in ji predlaga, naj se gre igrat kuhinjo. Mateja jo uboga in tako se pridruži igri z dvema deklicama starima 4 leta in fantku, staremu 3 leta. <u>Skupina jo sprejme.</u> Medtem ko Miha sestavlja kocke, grem do njega in mu povem, da se bova igrala novinarje in slavne osebe. In da mu bom tako postavila nekaj vprašanj, on pa mi bo nanje odgovoril, nato pa bova poslušala posnetek. <u>Ko je zagledal diktafon, ga je želel iztrgati iz mojih rok. Upiral se in ga ni želel vrniti.</u> Dovolila sem mu, da ga pogleda. Tako sem mu nekaj minut pustila, da ga je ogledoval in pritiskal na gumbe, nato pa sem predlagala, naj pritisne gumb za snemanje, da bova tako narediva posnetek. Za poskus sva posnela njegov glas, da ga je poslušal in spoznal, kako deluje. Ko se je z dikrafonom dovolj spoznal, pa mi ga je uspelo prepričati, da narediva čisto pravi intervju, medtem ko on sestavlja kocke.</i></p> <p>»Greš rad v vrtec?« »Rad grem v vrtec, ker je tuki veliko igrač. Včasih pa nočem it v vrtec.« »Zakaj ne?« »Ker mi nagajajo. Pa vzemajo mi igrače.« »Otroci ti vzemajo igrače?« »Ja, jst pa tega ne maram. Jst hočem met igračo, ki jo rabim.« »Si jezen, če je ne dobiš?« »Ja. Pol se pa tepemo.« »S kom se pa v vrtcu najraje igraš?« »Z Martinom.« »Zakaj pa?« »Ker rad igra fuzbal.« »Kaj pa drugi otroci v skupini – se rad igraš z njimi?« »Včasih. Če mi dovolijo, da mam njihove igrače. Včasih jih pa ne maram, ker mi nagajajo.«</p>	<p>prične jokati.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice krega Miho, ker je odrinil sestrico in Pomočnica vzgojiteljice mu reče, da je lump.</p> <p>Matejo vrstniki pri igri s kuhinjo sprejmejo.</p> <p>Miha ne želi vrniti diktafona.</p> <p>Rad gre v vrtec, ker je tu veliko igrač.</p> <p>Otroci mu nagajajo in jemljejo igrače.</p> <p>Razjezi se, če ne dobi igrače, ki si je želi.</p> <p>Z drugimi v skupini se tepe.</p> <p>Najraje se igra z Martinom.</p> <p>Z drugimi otroki se ne mara igrati, če mu ne dovolijo, da ima njihove igrače. Z drugimi otroci se ne mara igrati, ker mu nagajajo.</p>	<p>Odziv vrstnikov na izbruhe agresije</p> <p>Odziv strokovnih delavk na izbruhe agresije Odziv strokovnih delavk na izbruhe agresije</p> <p>Mihova sestrica</p> <p>Odnos do tuje lastnine</p> <p>O sebi in vrtcu</p> <p>Odnos vrstnikov do Mihe</p> <p>O sebi in vrtcu</p> <p>Odnos Miha – vrstniki</p> <p>Odnos Miha – vrstniki</p> <p>Odnos Mihe do vrstnikov</p> <p>Odnos Mihe do vrstnikov</p>
---	--	--

<p>»Kaj v vrtcu ti je pa najbolj všeč?« »Najbolš je, k gremo vn na ta veliko igrišče pa se igramo s žogo.« »Česa pa ne maraš?« »Brat knjigice. Ne maram, kadar beremo knjigice. Rajš sm sam pa delam kej po svoje.« »Sta prijatla z I.?« »Mmmm ... ne vedno. Včasih me preveč krega, pa hoče, da sedim na stolu, če kej narobe nardim.« »Kaj pa s T. – sta prijatla?« »Včasih. Hoče, da sedim pr mir za mizo pa takrat k knjigice beremo. Jst bi pa rajš kej družga delu. Pa sej tud drugi niso pr mir. Pol me pa krega, k ne ubogam.« »Misliš da si poreden?« »Ja, T. pa I. tko rečeta. Pa Urška pa Iva tud rečeta, da sm poreden. A mi boš zdej dala diktafon?« Mihi je po 10-ih minutah pogovora popustila koncentracija, želel je imeti diktafon. Tako sem prekinila pogovor in mu ponudila diktafon.</p>	<p>V vrtcu so mu všeč igre z žogo.</p> <p>V vrtcu ne mara branja knjig.</p> <p>Ne mara sodelovati z drugimi, raje dela po svoje.</p> <p>Pomočnica vzgojiteljice ga preveč krega. Želi, da sedi na stolu, kadar ne uboga.</p> <p>Vzgojiteljica ga krega, ker ne uboga. Namesto branja knjig bi raje počel kaj drugega.</p> <p>Strokovni delavki pravita, da je poreden. Petletni deklici iz skupine pravita, da je poreden.</p>	<p>O sebi in vrtcu</p> <p>O sebi in vrtcu</p> <p>Odnos Mihe do vrstnikov</p> <p>Odnos strokovnih delavk do Miha</p> <p>Odnos strokovnih delavk do Mihe O sebi in vrtcu</p> <p>Odnos strokovnih delavk do Mihe Odnos vrstnikov do Mihe</p>
---	--	---